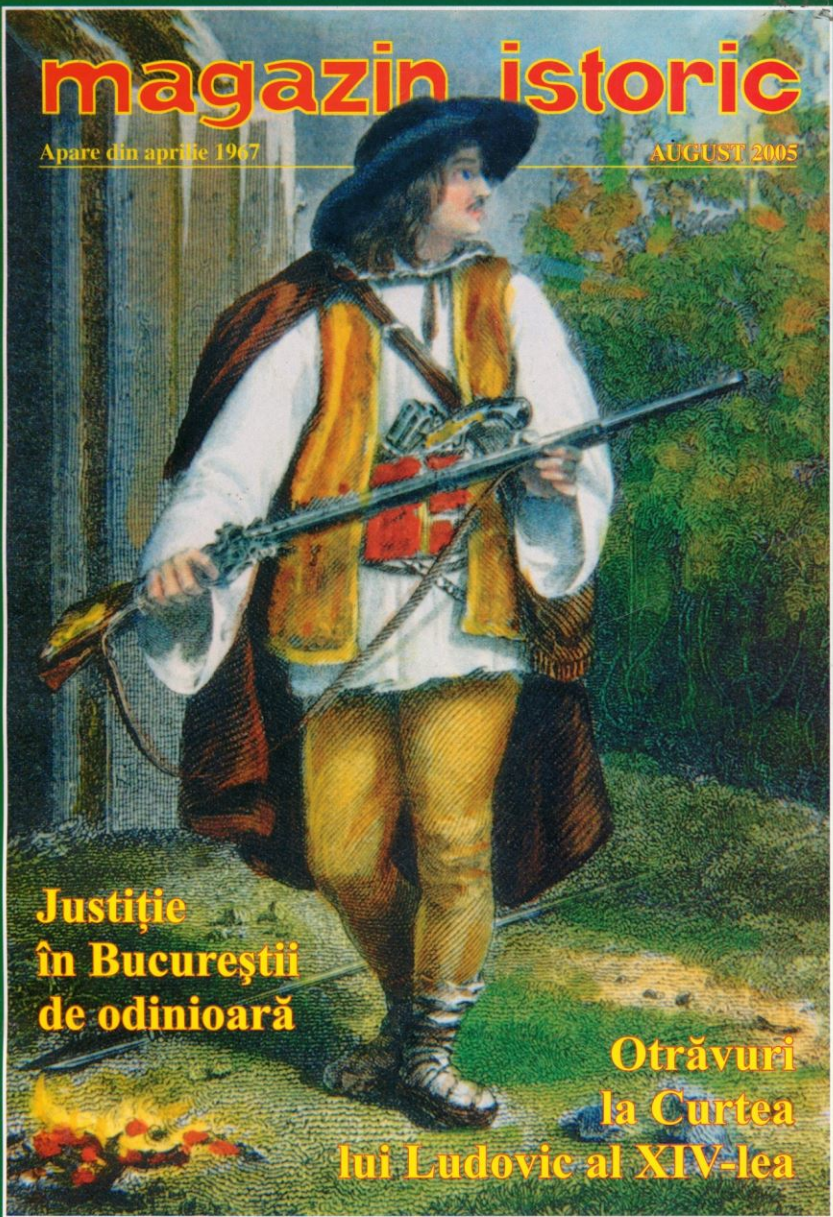

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

AUGUST 2005

**Justiție
în Bucureștii
de odinioară**

**Otrăvuri
la Curtea
lui Ludovic al XIV-lea**

magazin istoric

Anul XXXIX – serie nouă – nr. 8 (461)

august 2005

<http://magazinistoric.itenet.ro>

e-mail: mistoric@itenet.ro

1 Haiducul a fost și a rămas o figură luminoasă, cântată în balade, cel de la care omul de rând aștepta dreptatea pe care nu o primea de la stăpânire. De ce era cel ce încălca legea mai demn de admirație decât cei chemați să apere ordinea? Poate și pentru că era, de multe ori, mai drept decât aparatul de stat corupt. Litografie de secol XIX reprezentând un haiduc

2 Zilele Muzeului Militar Național din acest an, desfășurate în luna mai și dedicate celor 60 de ani de la încheierea marii conflagrații în Europa, au reînviat atmosfera ultimului război mondial, între altele, prin vizualizarea uniformelor militare de atunci, purtate chiar de organizatori. Dr. Adrian-Silvan Ionescu, cel care relatează evenimentul în paginile revistei noastre, a fost colonel în Regimentul 2 artilerie grea

3 Augustus a luat decizia să construiască Templul închinat lui Mars Ultor (sus) înainte de bătălia de la Philippi (42 î.e.n.), în care i-a învins pe Brutus și Cassius, ucigașii lui Cezar. Inula de pe Tibru a jucat un rol important, ca nod de comunicații, în istoria Romei. Construcțiile ridicate îi confereau aspectul unei nave

4 Imagine din municipiul Târgu Mureș, care a fost cândva locul unde se aduceau, din întreaga secuime, dările către stăpânire. Caracterul de târg, pe care l-a avut de la începuturi, este cuprins chiar în denumirea orașului. Românii i-au spus Târgu Mureș, negustorii germani Neumarkt (Târgu Nou), grecii Agropolis (Târgul cerealelor), iar ungurii Marosvásárhely (Târgul de pe Mureș)

Revistă editată de FUNDATIA CULTURALA MAGAZIN ISTORIC

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician **VIRGIL CÂNDEA**,
academician
DINU C. GIURESCU

Redactor-șef

Dorin Matei

Secretar general de redacție

Florentina Dolghin

Redactori:

Ioan Lăcustă,

Irina Țăranu,

Theo Stănescu-Stanciu,

Marian Ștefan

Secretar de redacție

Theodor Lianos

Director economic

Doina Pascu

Documentare

Mădălina Geambașu

Corectura

Georgeta Apreotesei

Secretariat:

Constanța Avram,

Daniela Singuran

Difuzare

Constantin Mușat

Consilieri:

Ioana Ursu,

Radu Ion Popescu,

Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărcineanu, nr. 1-3, sau strada Victor Eftimiu (fostă Dr. Alexandru Marcovici), nr. 2, etaj III, camerele 281, 283 (secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 010155, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „COREST” S.A. București, director general Dumitru Constantinescu; director comercial M. Vlădeanu; director M. Soare

SUMAR

august

2005

4 Ce am pierdut
GH. BRĂESCU

5 Istoria României
văzută de la Aachen
Interviu cu Armin
Heinen
GH. I. BOJOAGĂ

9 Legenda și temeiul
ei istoric
Pavel Chinezu
I. HAȚEGAN

13 Osândiți și osânde
în Bucureștii de
odinioară
I. ZĂNESCU

EXCLUSIVITATE

16 Bunul abate
îi descoperă pe români
Metod Zavoral
J. FELIX

EVENIMENT

21 Uniforme din
război și fasole la cazan
*Zilele Muzeului Militar
Național*
A.-SILVAN IONESCU

61 Istoria
care ne unește
*Conferința anuală a
Asociației tinerilor
istorici din Republica
Moldova*
D. MATEI,
E. TOMAC

23 Calpurnia,
Artemidoros și
Spurinna ignorați de
Cezar
M. VASILESCU

PRIN MARILE
TEMPLE ALE
TIMPULUI
SUSPENDAT

27 National Gallery
A. NICOLESCU

32 Titulescu, Blaga,
Brediceanu, fotografii
inedite
G.G. POTRA

33 Spate în spate
*Liceeni români și unguri
la Târgu Mureș*
L. JIGA ILIESCU

37 Călătorind în
viață cu... Iorgu Iordan
*Profesorul cel veșnic
îndrăgostit*
M. SALA

42 Bilanț: 35
milioane de morți
*China în al doilea război
mondial*
A.E. BUDURA

45 23 august,
fără propagandă

M. CARP

51 Un ctitor
al Bucureștilor

Inginerul Liviu Ciulley

N. ȘT. NOICA

57 Povestea vieții
mele

Ultima vară la Kuliki

E. CHELE

HOOVER
INSTITUTION

63 Aurul B.N.R.
sechestrat în S.U.A.

65 Milenii, secole și o
lună într-o pagină

66 Pe vremuri
oamenii își trimiteau
scrisori

*George Boscof -
Edmond van Saanen*

G. FILITTI

ISTORICI PE CARE
I-AM CUNOSCUȚ

71 Dinu Rosetti

P.I. PANAIT

ENIGME ALE
ISTORIEI

76 Otrăvuri la curtea
lui Ludovic XIV

80 Un personaj
din romanele lui
Balzac

Armand Călinescu

R. DE WECK

85 Hrisoave
pe peliculă

Actualități interbelice

E. DUMBRĂVEANU

RUBRICI

90 În București,
acum 50 ani

I. LĂCUSTĂ

50 Foto de la cititori

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

93 Clio anunță

Acasă la Hagi Prodan

M. ȘTEFAN

93; 94; 95

Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

LA DISCRETIA PAMFLETARILOR.

Eu cred că toate păcatele noastre izvorăsc dintr-o cauză unică: lipsa de pudoare, de simț moral la clasa conducătoare.

Acesta este rezultatul unei educațiuni predicate și neîntemeiată pe exemple sănătoase. De aici acea nepotrivire generală între vorbe și fapte, un bolșevism moral care ne scutură de multă vreme și, ce e mai trist, amenință să fie fără leac. Am pierdut liberul nostru arbitru, denaturăm totul: devenim furiși până la nebunie sau generoși până la prostie. În drum spre casă luăm la palme un birjar care refuză să ne ia în trăsură și câțiva pași mai încolo asmuțim lumea asupra unui gardist care se luptă cu un pungaș ce nu se dă prins.

Am pierdut sensul vorbelor și relativitatea faptelor. Exagerăm aprecierile și termenii. Ne întâlnim însă totdeauna într-un elan înduioșător la antipodul moralei: un casier care fură nu-și zboară creierii, sigur fiind că va fi achitat ca fiind prea tânăr, împovărat de copii sau prea bătrân. Un general grav și bine acuzat circulă în uniformă, cu pieptul constelat de decorațiuni, în mijlocul indifferenței generale.

Când un spion, un dezertor sau un trădător mai scuturat este adus la judecată, toate somitățile baroului defilează la bara justiției, unde ca niște flașnete obosite cântă pe aceeași coardă incompetența magistraturii.

În chestiuni care interesează societatea întreagă, lumea noastră se împarte în două tabere: una care n-are nici o părere și alta, mai periculoasă, care e de părerea tuturor. Între aceste două tabere cresc ca între două straturi

GH. BRĂESCU

de pământ prielnic ciupercile politice și pescuitorii în apă tulbure.

O societate care nu se inspiră din sentimente patriotice nu numai că nu se ridică, dar rămâne fără apărare. Ea este la discreția pamfletarilor și a oamenilor buni de gură. Nimic nu se cucerește cu nimic și o idee rămâne o idee, dacă nu este însoțită de o efortare, de un sacrificiu. Patriotismul zgomotos nu este un patriotism curat. Politicienii gălăgioși de la noi, guvernării care exploatează puterea ce dețin de la oligarhii asupritoare au devenit proxeneții

patriotismului, pe care-l prostituează cui oferă mai mult.

Idealul feciorilor de boieri noi-nouți, de boieri ai banului, este să se scuture de orice obligațiuni către țară. Au petrecut fără nici o grijă în momentele tragice și se veselesc în aceeași poziție în cele solemne de astăzi. În special, Capitala e plină de epicuriani.

Era natural: onoarea scade într-o societate hipnotizată de valoarea banului. Onoarea și banul duc o căsnicie foarte rea; între ei este luptă de supremație: cine trebuie să comande banul sau onoarea, adică interesul sau datoria?

Când într-o asemenea societate oamenii nu sunt călăuziți decât de dorința de a trăi bine cu orice preț, decadența morală nu întârzie să-i cuprindă în mijlocul satisfacției prosperității materiale.

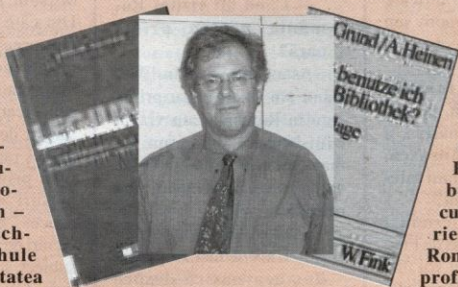
(Spovedanie, în Neamul românesc, 18 aprilie 1919; fragment)

PROF. UNIV. DR. ARMIN HEINEN: A TRECE DE LA VECHIUL STIL DE A SCRIE ISTORIE LA UNUL NOU ESTE FOARTE DIFICIL

Prof.univ.dr. Armin Heinen este în prezent titularul catedrei de istorie modernă și contemporană și conducătorul programului de studii europene al Rheinisch – Westfälische Technische Hochschule Aachen (Universitatea Tehnică Rino-Westfalică).

Din anul 2002 este și prorector al aceleiași universități. Profesorul Heinen este un fin cercetător al istoriei contemporane a României, în special al extremei drepte românești. Lucrarea sa Legiunea „Arhanghelul Mihail“ publicată, în traducerea sa în limba română, la Editura Humanitas, în anul 1999, s-a bucurat de o largă apreciere. Totodată, domnul Heinen este și un bun cunoscător al limbii și culturii române.

În iunie 2000, a pus bazele unei biblioteci românești de o mare valoare, în cadrul Institutului de Istorie din Aachen, iar în jurul său s-a format o adevărată „echipă românească”: reputatul istoric

dr. Vladimir Iliescu și dr. Hans Christian Maner.

Tinerii cercetători români care studiază la RWTH Aachen beneficiază de un curs special de istorie contemporană a României susținut de prof. univ. dr. Armin Heinen. Printre lucră-

rilor sale, mai pot fi menționate: Anii Saar. Politică și economie în Saarland 1945-1955, Stuttgart, 1996; Fascismul ca reflex și condiție a conducerii autoritare în România în: Istorie și societate, 12 (1986); Pactul Hitler-Stalin și România, în: Erwin Oberländer (Hrsg.), Pactul Hitler-Stalin. 1939. Sfârșitul Europei Centrale și de Est?, Frankfurt, 1989; Epurarea etnică. România, Holocaustul și guvernul Antonescu, în: Krista Zach (Hrsg.), România în centrul atenției, München, 1998; Între beția de putere și mania rasială, 1940-1944, în: RWTH Themen, 1/2000; Istoria românească recentă, în: Larisa Schippel (Hrsg.), În dialog: românistica în spațiul germanofon, Frankfurt, 2004.

– De unde provine pasiunea dumneavoastră pentru istorie?

Am urmat o carieră tipic germană, ca să spun așa. Am vrut să devin profesor de liceu, iar pentru aceasta trebuia să am două sau chiar trei specializări; de aceea mi-am făcut studiile în istorie, științe politice și matematică.

– Când ați luat contact cu istoria României pentru prima oară?

La sfârșitul studiilor m-am implicat într-un seminar privind fascismul internațional, iar acolo am avut șansa să prezint o scurtă lucrare despre Europa de Sud-Est. Aceasta a fost prima mea cercetare privind fascismul, în varianta sa românească.

– De ce România?

Este foarte simplu. Pentru că existau, la acel moment, cunoașteți acest lucru foarte bine, cărți și articole privind Mișcarea Legionară, în special cele ale lui Eugene Weber, care s-a născut în România, în 1920 și s-a ocupat de ascensiunea fascismului. Am găsit aceste cărți, aceste articole, bineînțeles foarte

bune, foarte interesante, dar impresia mea a fost că trebuie să fie și viziuni mai noi, mai detaliate asupra Mișcării Legionare. Nu am putut împărtași în special tezele lui E. Weber, conform cărora Garda de Fier trebuie să fie descrisă mai mult ca o mișcare populară decât ca o mișcare fascistă. Din acest motiv am fost fascinat de subiect.

– În prezent funcționează la Aachen, la inițiativa dumneavoastră, o bibliotecă românească. Sunt tinerii germani interesați de România?

– Când mi-am terminat studiile privind Garda de Fier, impresia a fost că nu voi mai face ceva legat de România. România era o țară comunistă, una dintre cele mai rele țări comuniste, și de aceea mi-am schimbat opțiunile și mi-am concentrat atenția asupra istoriei relațiilor germano-franceze. Dar totul s-a schimbat în România și, deodată, a devenit iar foarte interesantă. Din această cauză, m-am decis să mă implic, încă o dată, în studiul istoriei României, iar când am avut posibilitatea să lucrez aici, la Aachen, am reușit să pun bazele unei biblioteci românești de istorie. Un fost student al meu, care este ghid de turism în România, este foarte in-

teresat de istoria României și cumpără aproape fiecare carte publicată în România și o aduce aici, la Aachen. De asemenea, și eu cumpăr cărți pentru mine; în acest fel am reușit să creăm o bibliotecă românească de calitate.

– Când ați vizitat România pentru prima oară?

– Asta a fost exact în 1979. Când am fost pentru prima oară în România, am vizitat Cluj-Napoca, unde am urmat cursurile unei școli de vară pentru a învăța limba română.

– Care a fost impresia dumneavoastră despre România în acea perioadă?

– Ei bine, trebuie să spun că era o țară ciudată. Era ceva foarte diferit față de locurile cu care eram obișnuit. La început nu am avut o impresie prea bună; nu atât de rea precum cea care se presupunea a fi în Europa. Am vizitat locuri frumoase, am găsit mâncare bună, bineînțeles toate acestea aranjate repede pentru studenții străini. La început,

a fost mai rău decât îmi imaginam.

– Care era părerea generală în Germania despre regimul Ceaușescu?

Marile așteptări în ceea ce îl privește pe Ceaușescu au dispărut, în mod clar, în 1971. Din câte îmi amintesc – de fapt, aceasta era viziunea mea, nu pot generaliza –, exista ideea unui lider comunist care a încercat să pună bazele unui sistem de modernizare, unui proces rapid de modernizare, însă prin impunerea unor măsuri autoritare în acel proces. Am făcut și câteva lucrări de seminar despre acest subiect și aceasta era opinia mea. Cineva a încercat ceva pentru a dezvolta România, dar a intrat pe o cale pe care pierdea totul, tocmai din prisma faptului că a devenit tot mai autoritar.

– Politica externă a României sub conducerea lui Ceaușescu a fost unanim considerată, cel puțin pentru o perioadă, cel mai spectaculos aspect al regimului comunist. Politicieni respectați din

Vest au încurajat politica anti-sovietică a dictatorului și au aplaudat denunțarea invaziei Cehoslovaciei. Tot acest curs al politi-

Ruine ale unei case săsești din Sebes, în perioada politicii de sistematizare dusă de regimul comunist

cii externe românești părea să fi făcut din Ceaușescu un protejat al Occidentului. România a fost, după U.R.S.S., prima țară comunistă care a avut relații diplomatice cu Republica Federală Germania, a fost prima țară comunistă care a fost vizitată de un președinte american sau de către președintele francez Charles de Gaulle, etc. Avea într-adevăr Ceaușescu o imagine pozitivă în Vest sau era determinată doar de motive politice, cu scopul de a crea o breșă în blocul comunist?

– Nu sunt specialist în politica Vestului privind România în anii '60, de fapt, sfârșitul anilor '60 și începutul anilor '70. Prima mea impresie este că ideea a fost, înainte de toate, să existe ceva în blocul sovietic cu care să se poată discuta. Acest lucru este foarte clar. Și mai poate fi și faptul că existau speranțe pentru unele schimbări de regim, într-un sens mult mai larg. Dar după 1970, era cert că regimul Ceaușescu nu se îndrepta în această direcție, valabilă pentru perioada 1965-1971. Începând cu 1971, era foarte clar că trebuia să negociezi cu Ceaușescu, să plătești pentru cetă-

țenii de etnie germană care doreau să părăsească țara. Sigur că aceasta este o viziune valabilă mai mult pentru anii '80, dar își are originile în anii '70.

– Revenind în prezent, cum este privită România acum în Germania în contextul integrării europene, al eventualei victorii a Uniunii Creștin Democratice (CDU) în Germania și al pericolului respingerii Constituției Europene?

– Acest lucru este foarte interesant. Un fapt foarte clar pentru mine este că francezii nu au votat împotriva Europei. A fost rezultatul politicilor sociale, al problemelor interne din Franța. A fost și problema integrării Turciei în structurile europene. Din acest punct de vedere, nu există nici un argument valid pentru care Franța să nu organizeze un alt referendum pe această temă. Mult mai interesantă este chestiunea Uniunii Creștin Democratice și a dezvoltării

problemei integrării europene, în interiorul Germaniei. În cazul României, s-ar putea, și mă tem că așa va fi, ca integrarea să nu aibă loc pe termen scurt. Acel grup puternic din cadrul CDU este foarte sceptic în ceea ce privește Bulgaria și România. Acum câteva săptămâni am avut o discuție cu un membru al Parlamentului European din partea CDU, care spunea că are „dureri de stomac”, referindu-se la posibila integrare a celor două state est-europene. Sunt de părere că România trebuie să privească această stare de fapte ca o șansă de a arăta și mai mult că se află pe calea europeană, că luptă împotriva corupției, că este capabilă să organizeze un sistem adecvat de implementare a legii etc. Toate aceste aspecte pot fi îndeplinite, iar dacă România va merge pe calea pe care avansează în ultima perioadă, cred că nimeni nu va încerca să nege că România este parte a Europei.

Mai există o problemă centrală și cred că ar putea fi o problemă reală, în afara celor legate de corupție, de economie și așa mai departe. Este problema Ortodoxismului, iar România, ca și Bulgaria, sunt țări cu tradiții ortodoxe. Până acum, Europa

Demonstrație a portului popular săsesc cu prilejul „Zilei Patriei Sasilor Transilvăneni”, în localitatea Dinkelsbühl (1981)

este o Europă a culturii catolice și protestante, iar CDU gândește în acest sens mult mai tradițional decât Partidul Social Democrat (SPD), ceea ce ar putea fi o

problemă în plus. Dar, în orice caz, Grecia este parte a Uniunii Europene; la fel și Cipru, astfel încât ar trebui să existe modalități de a combate aceste concepții.

Cum priviți procesul de scriere a istoriei înainte de 1989 și cum îl vedeți în prezent?

— Este o întrebare foarte bună, pentru că există o caracteristică a istoriei României, pe care noi nu ne-o putem imagina în Vest. De ce până în 1989 o formă subversivă de scriere a istoriei a fost construirea acesteia sub forma descrierii faptelor? Nimic, în afară de fapte; nu existau idei teoretice. Aceasta era o formă de a evita constrângerile ideologice. Însă, această stare de fapt nu mai are nici un sens după 1989. Bineînțeles că faptele sunt importante; nu se poate scrie istorie fără fapte. Dar procesul modern de scriere a istoriei înseamnă utilizarea de concepte; este o schimbare de la istoriografia de descriere a faptelor, la istoriografia de

scriere despre concepte. Mă gândesc la diferitele abordări teoretice: este o cu totul altă abordare, căreia istoriografia românească îi face cu greu față. Din această cauză, istoriografia românească este mai degrabă interesantă, în două domenii: primul este, să spunem, în tradiția lui Lucian Boia, Sorin Antohi etc., a scrierii istorice literare, în cadrul căreia existau câteva „libertăți” în perioada comunistă. Adică se putea face ceva în această direcție. Un al doilea ar fi acela al istoriei economice, unde existau deja unele posibilități în perioada comunistă de a scrie într-o formă mult mai explicită, folosind două sau trei abordări teoretice, care puteau fi schimbate în noi abordări mult mai diferențiate. Deci, există tradiții care pot fi folosite cu succes în România și care se folosesc deja. Dar, istoria politică clasică — aici își face simțită prezența prăpastia despre care vorbeam — este foarte greu de schimbat; a trece de la vechiul stil de a scrie

istorie la un nou stil este foarte dificil.

— Deci, sunteți de acord cu Lucian Boia, cu ideea de demitizare a istoriei? Ar fi acesta un început bun pentru istorio-

grafia românească contemporană?

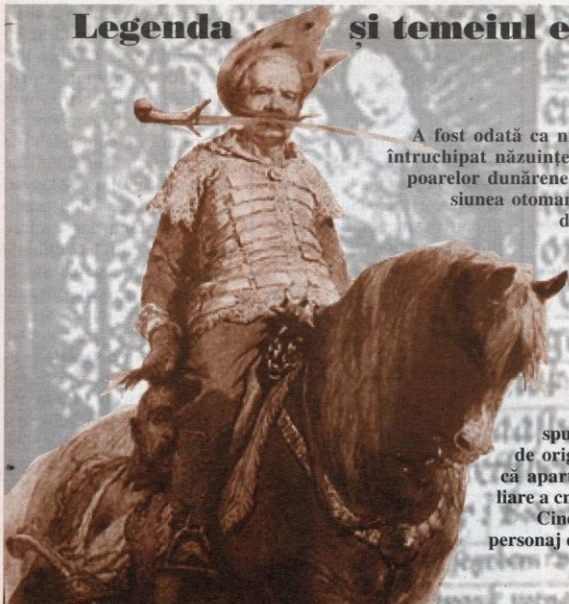
— Da, ar fi! Absolut! Ideea de a arăta că scrierea istoriei este un proces constructiv este o idee foarte veche în istoriografie. Iar ideea de istorie obiectivă este mai mult un ideal spre care să aspirăm, însă nu vom fi niciodată capabili să scriem o istorie obiectivă. A existat un istoric german Johann Martin Chladenius (1710-1759) care a discutat despre această problemă, încă din secolul XVIII, și care a inventat termenul de „Sehepunkte” (punct de observație). El făcea referire la Roma cu cele șapte coline ale sale; Roma arată diferit, privită de pe prima colină, de pe a doua și așa mai departe. Așa diferă și istoria scrisă, în funcție de abordarea pe care o folosești. Iar un lucru care contează este de a arăta cum se scrie istoria, de a argumenta modalitatea de a o scrie, cu ce intră în relație. Dar, există abordări diferite, întotdeauna sunt posibile abordări diferite. ■

**A consemnat
Gheorghe I. BOJOAGĂ**

Imagine din Rupea, la începutul secolului trecut

Legenda și temeiul ei istoric

A fost odată ca niciodată un om care a înfrunghiat năzuințele de libertate ale popoarelor dunărene amenințate de expansiunea otomană. Dintr-un simplu fiu de morar a ajuns comandantul suprem al armatei regale ungare, faptele sale de vitejie intrând în legendă. Turcii i-au spus cnez Pavli, sârbii cnez Pavle, ungurii Kinnisi Pál, iar românii Pavel Chinezu. I-au spus așa nu pentru că era de origine asiatică, ci pentru că aparținuse categoriei nobiliare a cnezilor.

Cine a fost în realitate acest personaj de legendă?

PAVEL CHINEZU

IOAN HAȚEGAN

Un sol italian, Francesco Fontana, care l-a cunoscut personal în 1490, spune că pe atunci eroul nostru avea cam 58 de ani, ceea ce ar însemna că se născuse în jurul anului 1432. Cronicarul contemporan Antonio Bonfini scrie că își luase numele de la satul natal („cognomen a paterno pagum inditum”). Prima formă sub care îi apare numele este Paulus Kenez. Am căutat ani de zile așezările cu acest nume din fostul regat feudal maghiar și am constatat că erau răspândite în mai multe regiuni. În care sat Chinez

(Kenez) s-a născut deci eroul nostru?

În mod cert, bănățean

Legende povestesc cum micul Pavel a plecat într-o zi la pădure cu doica. Tatăl era și el plecat din sat. Tocmai atunci otomanii au prădat satul. Întors acasă, copilul și-a aflat mama ucisă și casa distrusă.

Prin consultarea atentă a izvoarelor, am stabilit aria de desfășurare a incursiunilor otomane și am constatat că,

până în 1474, acestea nu au depășit cursul Mureșului și apoi linia Mureș-Lacul Balaton. Pentru perioada 1400-1439, ne-am concentrat doar asupra zonei de la sudul acestui aliniament. Știind numele satului natal al lui Pavel, rezulta că Banatul a fost ținutul de baștină al eroului. Cum însă în Banatul anilor 1430-1439 toate cele trei sate Kenez (unul lângă Igriș, altul lângă Hodoșul lugojean și al treilea Satchinezul de azi) au fost atacate de otomani, iar date suplimentare lipsesc, ne-am limitat la acest stadiu.

Dacă cercetările ulterioare vor reuși să descopere noi elemente, atunci vom putea stabili și care anume dintre cele trei localități a fost cu adevărat cea în care s-a născut eroul.

Copilul a crescut la moara părintească, alături de tată, căruia i-a devenit un neprețuit ajutor. Legende le vorbesc despre forța sa herculeană: schimba de unul singur piatra morii, muta din loc căruțele etc. Puterea fizică și faptul că folosea cu aceeași eficiență ambele brațe i-au uimit pe toți cei care l-au cunoscut. I-au impresionat și pe niște vânători ajunși în ograda morarului, solicitând o cană cu băutură. Morarul s-a scuzat că are doar apă. Fiul a așezat carafa cu apă pe o piatră de moară rezemată de un perete și, folosind-o drept tavă, a întins-o celui mai respectat dintre vânători. Acesta era chiar Matia Corvin, de curând urcat pe tronul Ungariei. Impresionat, „vânătorul” și-a destăinuit identitatea și i-a cerut tânărului să vină în armata regală.

După o vreme nedefinită istoricește, în orice caz în primul deceniu de domnie a regelui Matia Corvin, feciorul de morar pleacă spre Curtea regală.

Este primul la exercițiile fizice, în lupta corp la corp, în mănuierea armelor. A fost remarcat de unul dintre generalii regelui, Blasius Podmaniczky, supranumit Magyar, care l-a luat în preajma sa (*Magazin istoric*, nr. 2/1975). Pavel era un excelent făuritor de moral. Obiceiul timpului cerea ca înainte de începerea luptei, din

cele două tabere să iasă cei mai buni luptători, pentru a se înfrunta unul cu unul; câștigătorul lua armele învinsului, aducând avantaj psihic propriei armate. Pavel a fost întotdeauna învingător. Dovedind și calități de strateg, a ajuns în preajma lui Blasius Magyar, participând la lupte împotriva imperialilor, husiților, otomanilor, remarcându-se de fiecare dată.

Cetatea Sabac

Prin-tr-un document regal din anul 1464 Pavel Chinezu primește o posesiune și titlul nobiliar de „Egregius”, ceea ce definește un mic nobil, credincios regelui și răsplătit pentru faptele sale de arme. Iar acestea sunt tot mai numeroase: în 1464 împotriva otomanilor, în 1465-1467 în Slovacia și Boemia.

În 1467 Pavel a fost din nou răsplătit, primind titlul de comite de Maramureș, însoțindu-și suveranul în campania din Moldova împotriva lui Ștefan cel Mare. Soarta a făcut să se afle în preajma regelui în acele grave împrejurări, reușind să-l salveze de la piere.

Între anii 1468-1473, Pavel Chinezu participă la luptele

pentru tronul Cehiei, răvnit de Matia Corvin și apărut cu îndărătnicie de George Podiebrad. Se remarcă prin asedierea și cucerirea mai multor cetăți. Este menționat în postură de comandant de corp de oaste, fie alături de mentorul său Blasius Magyar, fie singur. La asediul cetății Nyitra este rănit, dar se reface repede și continuă acțiunile militare. Împreună cu Ștefan

Zápolya, execută un raid în sudul Poloniei, spre a contracara intervenția acestuia în disputele pentru succesiunea la tronul Cehiei. Pavel Chinezu primește posesiuni în mai multe comitate și devine unul dintre magnații regatului ungar.

În februarie 1476 cucereste cetatea sârbească Sabac și, în colaborare cu corpuri de oaste comandate de fostul domn muntean Vlad Țepeș și Vuk Branković, despotul Serbiei, intră în zonele bosniace

cucerite de otomani. Vlad Țepeș își demonstrează, încă o dată, iscusința militară: aplică tactica învăluirii, a șiretlicurilor și obține succese după succese, înaintând până la Srebrenica. În toamna aceluiași an, Pavel Chinezu este numit căpitan al Belgradului – important punct strategic dunărean, alături de Timișoara – și prin măsurile luate reușește să refacă sistemul defensiv creștin pe Dunăre.

În vara anului 1477, regele Matia Corvin declanșează războiul cu Habsburgii (1477-1487). Pavel Chinezu este numit comandant al cavaleriei ușoare și întreprinde acțiuni surprinzătoare, în urma cărora cucerește centura de forti-

ficații din jurul Vienei și pătrunde în adâncimea frontului dușman. A fost ultima campanie militară a lui Pavel Chinezu îndreptată împotriva creștinilor.

Comite de Timiș

La cererea sa expresă, regele acceptă ca Pavel Chinezu să nu mai lupte împotriva creștinilor, ci să-și concentreze eforturile spre granițele amenințate de otomani. Regele îl numește în funcția de comandant suprem al întregii armate regale, dar ținând seama de dorința lui, îi împarte armata în două: cea nordică este pusă sub conducerea lui Ștefan Zápolya, iar cea sudică rămâne sub comanda lui Pavel Chinezu, numit în 1478 comite de Timiș, dregătorie militar-administrativă prin care controlează întreg Banatul și ținuturile dintre Tisa și Munții Carpați.

A rămas în această dregătorie până la moarte, în noiembrie 1494. Comitele este un om hotărât, care aduce ordine în zonă prin măsurile administrative energice și organizarea unui puternic cordon militar dunărean ce-i împiedică pe otomani să pătrundă nestinșeriți în nordul fluviului. Toți cei care vin cu gânduri rele în zonă sunt duși în castelul de la Timișoara, unde li se aplică cele mai cumplite pedepse. Groaza iscată în rândul dușmanilor le face pe turcoai să-și sperie copiii cu zicala: „Taci și

Matia Corvin,
cel mai respectat dintre vânători,
regele recent urcat pe tron

fii cuminte, că vine cnez Pavli să te ia!”

Un moment memorabil se desfășoară la 13 octombrie 1479, pe Câmpul Pâinii, de lângă Orăștie. Trupele otomane dunărene conduse de Ali beg și Skender beg, însoțite de un corp de oaste

comandat de domnul muntean Țepeluș, intră în voievodatul Transilvaniei și pradă zonele Sibiului și Orăștiei. Armata voievodului ardelean Ștefan Báthory le iese în întâmpinare și angajează lupta. Comitele de Timiș, chemat în ajutor, face trei zile de marșuri grele și sosește exact în momentul critic al bătăliei, când otomanii, superiori numeric, erau pe punctul de a câștiga. Pavel Chinezu intervine rapid, îi împinge pe dușmani într-un cot al Mureșului și-i învinge.

Se nasc nouă cântece care proslăvesc vitejia lui Pavel Chinezu, cel care luptă cu două săbii și se aruncă asupra dușmanilor răcnind ca un leu. În toamnele târzii ale anilor 1480 și 1481 campaniile ofensive la sudul Dunării sunt redate de către comitele de Timiș. În două rânduri trupele

creștine trec fluviul, atacă, asediază și distrug forțele militare și fortificațiile otomane, înaintând adânc în Serbia. Atunci sunt aduși la nordul Dunării mii de creștini, coloniști în cea mai mare parte a lor în Banat. Reacția otomană nu întârzie. În septembrie 1482, trupele begilor dunăreni pătrund în Banat. Sunt întâmpinate și înfrânte, după o ciocnire dramatică, la Becicherecu Mare (Zrenjanin). Resturile otomane sunt urmărite peste Dunăre și neutralizate.

După această usturătoare înfrângere, timp de aproape un deceniu, otomanii nu mai îndrăznesc să întreprindă asemenea campanii.

Pavel Chinezu (dreapta) și Blasius Magyar (detaliu din monumentul Mathias Rex de la Cluj-Napoca)

Momentan, otomanii s-au limitat la consolidarea administrativă și militară a ținuturilor sud-dunărene. În 1483 se încheie și o pace turco-ungară, întâi pe cinci ani, prelungită mai apoi.

Comitele de Timiș este prezent în ținuturile sudice, unde numește noi comandanți militari selectați din rândul celor care se remarcaseră în luptele din ultimii ani, dar acordă atenție și refacerii economice a Banatului. Comitele este un administrator energic. Nu uită să răsplătească personal sau solicitând regelui posesiuni pentru vitejii săi. Sunt zeci de acte de donație pentru acești oșteni ai lui Pavel Chinezu, fie ei bănățeni sau din alte provincii ale regatului. În același timp, participă la viața de la curtea regală.

De partea regelui „Bine“

La o dată imposibil de precizat, Pavel Chinezu s-a căsătorit cu Benigna, fiica lui Blasius Magyar. Nu au avut copii. Ajunge unul dintre cei mai bogați și influenți oameni ai regatului. Ridică un castel în centrul unuia dintre domeniile sale Nagy Vazsony, la vest de Lacul Balaton din Ungaria. Aici funcționează și o mănăstire pauliciană, unde aduce artiști italieni. Pentru soția sa comandă o carte de rugăciuni (*Codexul Festetich*), prima de acest fel cunoscută în literatura maghiară. Nu uită însă de preocupările sale militare și reușește să impună în decretelor regale prevederi deosebit de importante pentru paza

frontierei dunărene. Inspec-tează de mai multe ori această linie și modifică succesiv efectivele locale.

Moartea regelui Matia Corvin în aprilie 1490 declanșează lupta pentru tron între Ioan Corvin, fiul nelegitim al defunctului rege, partida magnaților care-l vor pe „cumintele“ Vladislav II Jagello, și Habsburgii. Pavel Chinezu îl sprijină politic și militar pe Vladislav (numit și „Dobje“, „bine“) și luptă pe tot cuprinsul regatului pentru a-l impune pe tron.

Profitând de luptele interne din regat, otomanii întreprind incursiuni pustiitoare la nordul Dunării. În câteva rânduri, Pavel Chinezu a respins aceste raiduri, prezența sa fiind semnalată la Timișoara.

Anul 1491 l-a petrecut mai mult pe drumuri, supraveghind garnizoanele cetăților de pe Dunăre, dar implicându-se și în frământările de la Curte, fiind unul dintre

artizanii căsătoriei fictive dintre regina văduvă și noul rege, prilej de spoiră a propriilor privilegii.

În 1492 a revenit la frontierele sudice, respingând o nouă incursiune otomană. Tot el lichidează și „legiunea neagră“, corp de elită al armatei regale, care se răzvrătise împotriva regelui.

După ce în 1493 reușise să salveze cetatea Belgrad, a cărei garnizoană, prin trădare, pusese la cale predarea către otomani, în luna ianuarie 1494 trece Dunărea înghețată și asediază cetatea Smederevo, capturând tezaurul adunat în 30 de ani de raiduri prădalnice de Mihaloglu Ali bei. În toamnă, prin septembrie, regele Vladislav II ajunge la Timișoara, împreună cu trupele voievodului transilvan Bartolomeu Dragffy. Trupele reunite se îndreaptă spre Dunăre și, în octombrie, trec fluviul, nimicesc orice

rezistență otomană din Serbia și ating Munții Balcani. Din 1443 nu se mai organizase o campanie ofensivă de asemenea amploare.

Pavel Chinezu se afla în culmea gloriei, dar sfârșitul era aproape. Cu doi ani în urmă avusese primele semne ale bolii care avea să-l răpună. A murit la 24 noiembrie 1494, după un atac de apoplexie. Odată cu el lua sfârșit o epocă de glorie. A fost un militar de marcă, dar și un promotor al renașterii corviniene. Figura sa a rămas în mentalul colectiv românesc, dar și al popoarelor dunărene, ca întruchipare a aspirației lor de libertate. ■

Piatra de mormânt a lui Pavel Chinezu (desen)

JUSTIȚIE ÎN BUCUREȘTII DE ODINIOARĂ

Hoț în obezi

În secolul XVII, apar primele legiuri românești: Pravilele împărătești sau Pravila lui Vasile Lupu și Îndreptarea Legii a lui Matei Basarab. Cele două

legiuri prevedeau pedepse în funcție de gravitatea faptelor. Pentru nelegiuri deosebite cele mai aspre erau: tăierea mâinilor (în cazul falsificatorilor de bani), bătaia cu toiege, trimiterea la ocnă sau surghiun la vreo mănăstire și, în ultimă instanță, pedeapsa cu moartea, care îmbrăca forme diverse: tragerea în țeapă, spânzurătoarea sau pierderea capului pe butuc.

IONEL ZĂNESCU

● Execuții în Târgul Moșilor ● Cine nu mergea la biserică era tras în țeapă ● Purtați, în văzul lumii pe ulițele Bucureștilor ● Brutarul care scumpește pâinea va fi spânzurat ● Gaz turnat pe negustorii lacomi ● „Alint“ cu 50 de lovituri cu varga mlădioasă de oțel

În documentele cuprinse între anii 1794-1831, găsim numeroase pricini de judecată pentru care se aplicau pedepse dintre cele mai felurite. Aria fărădelegilor era foarte diversă: bârfeli și vorbe de ocară la adresa mamei, uciderea soției, bătaia cu încercare de asasinare, forțarea de trecere la o altă religie, indivizi făcuți diaconi sau preoți fără hirotonisirea cuvenită, neanunțarea bolnavilor de ciumă, luarea de mită, jaful, bătaia, haiducia, păre mincinoase etc.

Cele mai multe fapte consemnate s-au petrecut în timpul domniei lui Alexandru Moruzi (1793-1796; 1799-1801), care poate fi considerat cel mai

mare justițiar al vremii sale, de unde și marea abundență de pitacuri date de cancelaria acestuia.

Tragerea în țeapă se pare că a fost folosită chiar până la începutul secolului XIX. Ar fi greșit să se creadă că acest înfiorător supliciu a aparținut numai veacurilor îndepărtate și cumva numai voievodului cu

porecla. Din nefericire, s-au înălțat țepile – și nu numai ca sperietoare – până la domnia lui Constantin Mavrocordat (1731-1733; 1735-1741) și chiar a lui Ioan Gheorghe Caragea (1812-1818).

Nicolae Mavrogheni (1786-1790) poruncește la 1 iunie 1786 să se ridice pe la toate „răspânțiile“ din țară țepe de chereștea groasă și țeapână ca să se intimideze celele de nemulțumiți, adică cei ce „la vremea primăverii [...] au cugetat a se porni pe fapte hoștești și tâlhărești“. Printre faptele rele, pasibile de tragere în țeapă, era însă și... nemergerea la biserică!

Execuția prin spânzurare este cunoscută încă din secolul XVII, când

Aripa dinspre Curtea Veche a Hanului lui Manuc, unde funcționa Tribunalul Criminalicesc

domnitori ca Șerban Cantacuzino (1678-1688) și Constantin Brâncoveanu (1688-1714) aplicau pedeapsa supremă pentru trădători și răzvrătiții împotriva domniei, dar și pentru alte categorii de fapte: tâlhărie, hoție, jaf la drumul mare, spargeri de case, omoruri din război, din ură sau pentru a jefui.

În Bucureștii medievale existau două locuri de osândă. Primul era pe Podul Târgului de Afară sau Bariera Moșilor, unde cu precădere se aplica pedeapsa cu moartea, în zilele de târg când era mai multă lume adunată. Cel de-al doilea era în preajma Curții Domnești, pe maidanul unde astăzi este parcare din fața Hanului lui Manuc. Zona era cunoscută ca „Locul osândeii” sau „La butuc”.

Anton Maria del Chiaro, secretarul lui Constantin vodă Brâncoveanu, referindu-se la locul de osândă din Târgul Moșilor, scria: „Locul potrivit pentru spânzurație este numit de români Târgul de Afară, pentru că într-adevăr se află afară din oraș, la o jumătate de milă [aproximativ 800 m] și acolo se ține târg de două ori pe săptămână, miercuri și sâmbătă. Așadar, când este cineva osândit la moarte, trebuie să străbată pe jos toată acea cale și tuturor celor pe care îi întâlnește în drum, el le zice cu glas tare: «Iertați-mă fraților», la care fiecare răspunde: «Să fie iertat». Dar frumusețea lucrului stă în faptul că la fiecare crăsmă pe lângă care trece, toate femeile de acolo îi ies în cale cu căni pline cu vin, îndemnându-l să bea vîntur, ca să nu-l cuprindă teama de moartea apropiată.” Așa s-a întâmplat cu paharnicul Staicu Merișanu din București, care

a uneltit împotriva lui Constantin Brâncoveanu. Judecat și condamnat de Divan, în 1691, nefericitul „a fost dat prin târg cu cărțile de grumaz, călare de-a-ndoaselea pe un măgar și după ce a fost purtat pe ulițele cele mari ale Bucureștilor, a sfârșit în furcile ridicate de călău”.

Alexandru Moruzi (1793-1796; 1799-1801) i-a pedepsit pe comercianți pentru creșterea prețurilor

Târgul Moșilor a fost și martorul unor execuții, care au fost amintite în baladele și cântecele populare, pe care lăutarii le-au transmis posterității. Poporul a știut să cearnă în ce privește gravitatea faptelor, pe unele aprobându-le, iar pe altele înfierându-le. Faptele unui „Miul Voinicul” sau „Miul haiducului” au stat la baza unui blestem, ce s-a transmis din generație în generație: pe când isprăvile haiducului Corbea au fost pe placul poporului și au fost consemnate într-o baladă populară sub forma unui dialog între domnitor și mama haiducului. Corbea a sfârșit în ștreang, dar isprăvile lui au rămas în conștiința poporului, ca semn al luptei pentru dreptate.

Pedepsele capitale trebuia să constituie pildă pentru

ceilalți, de a nu cădea în păcat. În funcție de gravitatea actelor comise, corpurile neînsuflețite rămăneau atârinate în ștreang mai mult sau mai puțin timp.

Osândă la moarte era aplicată și falsificatorii de bani, numiți și calpuzani, care pe lângă osândă își pierdeau și bunurile imobile în favoarea domniei. Cel mai adesea falsificatorii erau țigani, cu precădere cei nomazi, dar au fost și cazuri când cei prinși proveneau dintre dregători. Uneori cei ce făceau „bani mincinoși”, pedepsiți de obicei cu tăierea capului, erau și arși în foc. După 1800, parțial, s-a renunțat la condamnarea la moarte, în favoarea „bătăii prin târg” și trimiterea la ocnă pe viață. Străinii aveau privilegiul ca, după un număr de ani de stat la ocnă, să fie eliberați și expulzați din țară. Deoarece faptele de genul acesta s-au înmulțit, la începutul secolului XIX, Caragea Vodă în legiurile scoase în două ediții, reconfirmă aplicarea acestei pedepse.

Măsuri aspre au fost aplicate și în cazul speculanților: băcani, măcelari, brutari și contrabandiști. În 1793, Alexandru vodă Moruzi îi pedepsește dur pe brutarii care au scumpit pâinea fără nici un motiv. Află asta chiar de la mitropolitul Dositei. În consecință, domnul poruncește: „Iar cei cari vor pune obrăncii, vor da lipsă la cântar sau vor scumpi pâinea mai cu osebite pe ast timp [iarna - n.n.], fără milă și multă zăbavă să fie spânzurați în piața de la Curtea Veche. Să fie ținut în spânzurație trei zile necurmute și în fiecare zi barbanciu să bată a se strânge lume, iar crainicul să spună pățania de ce este spânzurat.”

În același an, Vodă Moruzi, înspăimântat de mulțimea jalbelor ce le primise în legătură cu scumpirea alimentelor de bază, emite un pitac în care spunea: „Armașul [dregătorul însărcinat cu paza temnițelor și aplicarea pedepselor corporale] să aibă lângă el un vas plin cu gaz, să-l toarne pe hainele negustorului lacom de îmbogățire, să-i dea foc, suferind și el usturimile trupului ars, ca sărmanul cumpărător; chiar d-ar muri veninosul negustor.”

Pe fondul unei sărăcii lucii, în 1793, măcelarii găseseră de cuviință să crească prețul cărnii, fiind nevoie din nou de intervenția domnitorului. Pitacul către ispravnicul Vlaşca, Ilfov, Ialomița și Dâmbovița preciza că acel care „a scumpit prețul cărnei sau a dat lipsă la cântar, fără nici o milă, va fi gădilat cu 50 lovituri la tâlpile picioarelor. De se va dovedi a doua oară că a căzut în aceeași greșală, i se va da 50 de lovituri și la partea moale a trupului; lovituri fără odihnă, ci una după alta”. De greșea a treia oară, pedeapsa era necruțătoare: „...și să înceapă a-l răsfăța pe măcelar, aplicându-i până la 250 lovituri ori unde va nimeri, neținând seama de părțile trupului”.

Scenă de execuție de la începutul secolului XVII

După acest „tratament”, măcelarul era așezat într-o căruță și plimbat pe ulițele Bucureștilor, „...iar pe unde va fi purtat să nu înceteze a striga: Sunt măcelarul cutare, cine va face ca mine, tot ca mine să pățească... De se va dovedi că încă va mai făptui, atunci aruncat să fie ca orice criminal la ocna pe viață”.

Se pare că pedepsele aspre aplicate nu i-au speriat pe măcelari, căci în anul următor, un număr de șapte negustori din diverse mahalale refuză să mai vină cu carnea în scaunele (măcelăriile) lor, cerând scumpirea prețului cărnii. Decizia a fost promptă: trimiterea lor la ocna fără nici o altă pedeapsă în prealabil.

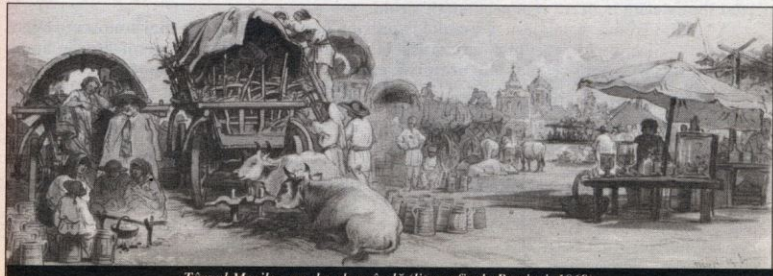
Cei prinși că făceau contrabandă, mai ales cu

cereale, după ce-și primeau porția de lovituri și plimbarea pe ulițele orașului, în văzul lumii, erau întemnițați la ocna de la Telega. De fapt, până a ajunge la Telega, contrabandiștii urma să parcurgă mai multe „etape” de pedepsire. Mai întâi, în primele 20 de zile, trebuia „să li se gădile tâlpile picioarelor pe fiește zi cu 50 lovituri

cu varga mlădioasă de oțel; la caz de lipsa vergii cu vâna de bou sau cu gârbaciul”. După aceasta, „numbașirul [delegat al Agiei ce însoțea pe vinovat] și omul Armășiei îi vor duce cu străjeri la fiecare vamă din Vlaşca și la fiecare străjire vor fi alintăți cu câte 50 lovituri, unde va voi numbașirul, ca să vadă toți fapta lor și să nu cadă în aceeași greșală”. Ca în final, „după ce vor fi plimbați pe la toate vămile din această parte a județului, să fie aruncați în Ocna Telega pe viață, că și ăștia-s ucigași”.

Se pare că numărul celor întemnițați la diverse ocne era destul de mare. Astfel, pictorul Auguste Lancelot, care a vizitat Țara Românească pe la mijlocul veacului XIX, ne semnalează că numai la salina Ocnele Mari, din cei 1.070 de lucrători, 280 erau ocnași. ■

(Va urma)

Târgul Moșilor, un loc de osândă (litografie de Preziosi, 1869)

Exclusivitate

● Cu abecedarul în mână, învață limba răniților și îi învață și pe ei să citească și să scrie ● Să credeți în Înviere! Va sosi și Învierea poporului român! ● Membru de onoare al Academiei Române ● Nici ungurii, nici germanii nu vor uita înfrângerea suferită ● Durerea poporului cehoslovac și durerea poporului român, plămada din care s-a zămislit iubirea

Abatele (dreapta) și interior din spitalul de la Strahov

ABATELE ZAVORAL: VIZITELE UNUI PRIETEN

JIRI FELIX (Praga)

Doctor în teologie și în filologie, cel ce avea să rămână drept un ardent promotor al legăturilor ceho-române, abatele Metod Zavoral s-a născut la 28 august 1862, în Neveklov. La botez a primit numele Jan Nepomuk. Familia Zavoral era una săracă, dar, fiind un elev talentat, a fost admis la liceul Piaristilor din Benešov, iar după doi ani la Liceul Academic din Praga. După bacalaureat, a intrat în Ordinul Pre-monstratenilor, călugărindu-se sub numele de Metod. După absolvirea studiilor de teologie la Praga a fost hirotonisit preot în anul 1885. Timp de 16 ani a ținut predici pentru minoritatea cehă din orașul Jihlava și a predat limba cehă la liceul real german de acolo.

A studiat franceza, engleza și spaniola pentru a putea traduce cele mai cunoscute opere ale predicatorilor din lume, contribuind astfel la dezvoltarea activității de predicator în limba cehă. El însuși a devenit cel mai bun orator ecleziastic de limbă cehă din epocă.

La 24 ianuarie 1906, Metod Zavoral a fost ales abate al mănăstirii Strahov. Nu și-a limitat activitatea numai la domeniul ecleziastic. A fost și un susținător neobosit, dar neostențativ, al multor instituții culturale, patriotice și filantropice, cum erau institutele

pentru nevătăzatori din Praga. Din toamna anului 1914, de la începutul primului război mondial, și-a manifestat în mod activ compasiunea față de cei suferinzi: în sala de teatru și concerte a mănăstirii Strahov a amenajat un spital de campanie pentru soldații răniți, printre care se aflau și

numeroși români din Ardeal, Banat și Bucovina.

În anul 1928, într-un interviu acordat agenției de presă Ceps, evoca primul său contact cu limba română: „Spitalul meu de campanie din mănăstire avea o sută de paturi. Bolnavii erau în majoritate unguri. Plimbându-mă

într-o zi prin salon, am auzit cum un vizitator discuta cu un soldat rănit într-o limbă pe care nu o mai auzisem niciodată. Limba necunoscută mi-a atras atenția și de aceea mi-am propus să aflu despre ce limbă este vorba. Un cuvânt pe care l-am prins din discuția celor doi m-a făcut să mă întreb dacă nu este vorba despre franceză. Nu era. Italiană? Nu. Portugheză? Nu. Atunci ce limbă era? «Română», mi-a răspuns acel vizitator ceh. Respectivul era un român care trăia de 25 de ani la Praga și care, aflând că la spitalul de campanie din Strahov este internat un român, venise să îl viziteze. Nu peste mult timp, același rănit a fost vizitat și de profesorul Urban Jarník [...] Limba română m-a impresionat atât de mult, încât m-am hotărât să o învăț, ca să pot sta de vorbă cu acel soldat român. Am comandat de la Viena un abecedar românesc și i l-am arătat, dar n-a înțeles ce voiam. Am deschis abecedarul și după imaginile de pe prima pagină și-a dat seama că este un manual pentru școala primară. Prima imagine reprezenta un ac. Am citit ce era scris sub el «ac». Iar soldatul, plin de bucurie că

auzea vorbă românească, a încuviințat din cap cu înflăcărare [...] Era analfabet.”

Jan Urban Jarník a fost profesor de romanică la Universitatea din Praga și un mare îndrăgostit de limbă și literatura română (*Magazin istoric*, nr. 6/1979; 10/1981; 8/1999). A fost membru de onoare al Academiei Române. Jarník consemnează și faptul că abatele și-a perfecționat repede cunoștințele de limba română: „În Lunea Paștelui, în jurul orei două, am făcut o vizită domnului abate împreună cu soția mea [...] Spre marea mea surpriză, am aflat că domnul abate, animat de un elan neobișnuit, studiasse un manual cuprinzător de gramatică românească [...] scris de Gustav Weigand și Ghiță Pop [...] După ce mi-a arătat o mulțime de cărți în limba română pe care le cumpărase și le citise, am mers la spitalul de campanie. Imediat după ce am intrat, am remarcat cu câtă dragoste se purta domnul abate cu toți pacienții săi. De astă dată însă i-a căutat numai pe români. Imediat au fost aduse scaune pentru toți, unii s-au așezat pe paturi și gata șezătoarea. Prea Sfinția Sa a

început să citească; de data aceasta alese pentru lectură povestirea *Pavel Cătană*; în traducerea mea în limba română. M-am mirat cât de bine a citit; atât de bine, încât toți au înțeles. M-a rugat să citească și eu puțin, apoi l-a rugat pe altul care se descurca cu cititul... Apoi pe încă unul care știa să citească... și în cele din urmă a încercat să citească și unul dintre cei care atunci când intraseră în spital nu știuseră nici să scrie, nici să citească. Acum însă, sub îndrumarea domnului abate, începuse să se descurce bine și cu una, și cu cealaltă. După ce ne-am oprit din citit, am început să vorbesc cu soldații despre diferite lucruri și am avut ocazia să mă conving de progresele într-adevăr uimitoare ale Prea Sfinției Sale. Nu exista cuvânt pe care să nu îl înțeleagă și, ca dovadă, l-am auzit cum traducea în limba cehă foarte precis tot ceea ce spuneam eu.”

Metod Zavoral a îmbinat cu multă chibzuință grija pentru vindecarea fizică a răniților cu strădania de a-i înnobila spiritual și a le stimula încrederea într-un viitor mai bun al poporului român, pe care nemții și ungurii îl disprețuiau. De

Primirea abatelui Zavoral la Severin (stânga) și Cluj

sărbătorile de Paște ale anului 1917 el a spus, printre altele, în predica sa: „Dragi soldați români, să credeți în înviere. Astăzi suferiți foarte mult, dar poporul vostru are calități extraordinare și odată va sosi învierea și pentru acest popor.”

În activitatea sa cultural-educativă, abatele Zavoral a colaborat strâns cu J.U. Jarník și mai târziu cu Horia Petra-Petrescu. Acest tânăr intelectual român din Ardeal, care încă din studenție îl vizitase pe profesorul Jarník în anul 1909, a fost recrutat la începutul anului 1916 în Regimentul 2 austro-ungar (din Brașov), dislocat la Praga. Datorită lui Metod Zavoral, Petra-Petrescu a fost repartizat pentru patru ani ca „scriitor și instructor” la spitalul de campanie din Strahov. În afara lecțiilor pe care le ținea soldaților, el i-a furnizat abatelui informații amănunțite despre limba română, literatură și folclor.

Interesele pentru românii și România creștea în rândul cehilor. De aceea, curând după terminarea primului război mondial, J.U. Jarník a fondat împreună cu Metod Zavoral prima „Societate ceho-română”, care în 1927 a fost transformată în „Institutul cehoslovaco-român”, cu însemnatul sprijin moral și material al lui Nicolae Filodor, ministrul român de atunci la Praga. Abatele Zavoral a devenit președintele acestui institut.

Datorită ajutorului dezinteresat și plin de abnegație pe care l-a acordat în timpul primului război mondial miilor de soldați români, Zavoral și-a câștigat imensa recunoștință a tuturor românilor. Academia Română l-a declarat membru de onoare (7

Episcopul romano-catolic, ospitaliera gazdă ieșeană

junie 1919), iar regele Ferdinand l-a numit Mare Ofițer al Ordinului „Steaua României” (21 decembrie 1921). Abatele Zavoral a putut efectua prima sa vizită în România abia în anul 1928.

Încă de la gara Curtici, la tren a fost anexat un vagon special pe care înaltul oaspete l-a avut la dispoziție în călătoriile sale prin țară. Prima destinație a fost orașul București, unde l-au salutat cu căldură reprezentanții ai Ministerelor de Externe, Război, Interne, Instrucțiunii Publice, Cultelor și Artelor, apoi de arhiepiscopul ro-

mano-catolic Theodor Alexandru Cisar, fostul ministru de Externe Ion Mitileneu, Nicolae Iorga, Alexandru Tzigara-Samurcaș, critic de artă, medicul Gheorghe Marinescu, primarul general al Capitalei, prefectul Poliției, ministrul cehoslovac R. Künzl-Jizerský, împreună cu colaboratorii săi, ziariști și o numeroasă mulțime. A fost cazat la cel mai bun hotel din București, „Athénée Palace”.

În prima convorbire pe care i-a solicitat-o reprezentantul cotidianului *Cuvântul*, imediat după sosirea la hotel, Metod Zavoral a subliniat cât de mult l-au impresionat manifestările călduroase de simpatie care l-au însoțit pe tot parcursul călătoriei sale de la granița maghiaro-română. A precizat: „Ca un bun patriot și prieten sincer al țării dumneavoastră, îmi doresc din tot sufletul menținerea Micii Înțelegeri care ne leagă atât de strâns și pentru a cărei existență trebuie să luptăm din toate puterile. Nu trebuie să uitați că nici maghiarii, nici germanii nu vor uita vreodată înfrângerea pe care au suferit-o în război.”

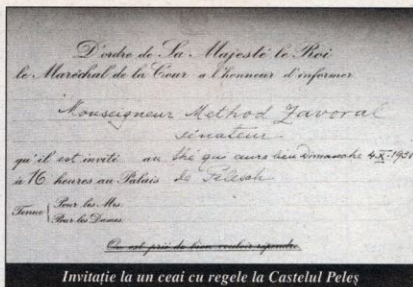
Șederea abatelui în România a devenit un eveniment de prim interes. La 26 aprilie 1928, la recepția organizată în onoarea lui de Comitetul Român al Micii Înțelegeri a presei, Metod Zavoral a fost proclamat membru de onoare al Sindicatului Ziariștilor Români. La cină a fost invitatul printesei Alexandrina Cantacuzino, președinta Micii Înțelegeri feminine. La 27 aprilie a avut loc primirea festivă a abatelui la Academia Română și la Fundația Universitară „Regele Carol I”. În aceeași zi i-a fost acordată Marea Cruce a Ordinului „Coroana României”. La 28

Ministrul român la Praga, C. Hiottu

aprilie a luat dejunul cu reprezentanții Uniunii Intellectuale, iar seara a participat la o recepție organizată la Legația Cehoslovaciei. La 29 aprilie a celebrat o liturghie la Catedrala romano-catolică Sf. Iosif, a depus o coroană de flori la Mormântul Eroului Necunoscut, a participat la un dejun organizat de primarul general al Capitalei, a vizitat Societatea Scriitorilor Români și Muzeul de Artă Populară. La 30 aprilie a avut loc audiența la prințesa-mamă Elena și la regele Mihai, pe atunci în vârstă de 7 ani.

Apoi abatele Zavoral a fost primit de Consiliul de Regență format din prințul Nicolae (unchiul regelui minor), patriarhul Miron Cristea și Gheorghe Buzdugan, președintele Curții de Casație. Conform unui raport oficial confidențial al ministrului cehoslovac R. Künzl-Jizerský, „audiența la regenți a fost mai degrabă o întâlnire prietenească și amicală, în timpul căreia am stat în jurul mesei cu regenții. Patriarhul Miron Cristea l-a îmbrățișat afectuos pe abate la intrarea lui în sala de audiență de la Palatul Regal“. La 1 mai a avut loc și o primire cordială la regina-văduvă Maria. A urmat un dejun dat de organizația „J.U. Jarník“, vizita la Fundația Culturală „Regele Mihai I“ și o cină la P.E.N. Clubul Român, în timpul căreia abatele a fost declarat membru de onoare al

acestuia. La 2 mai a luat dejunul împreună cu membrii guvernului român condus de V. Brătianu și cina cu ministrul Curții Regale, C. Hiottu, fost ministru al României la Praga.

Au urmat vizite la Vălenii de Munte (3 mai), Constanța și Mamaia (4 și 5 mai), Galați și Ismail (6 și 7 mai).

La 8 mai a fost întâmpinat la Iași, unde a vizitat Mitropolia, biserica Trei Ierarhi și Palatul de Justiție. Apoi a fost primit cu toate onorurile cuvenite la Universitate, iar primarul orașului a organizat un banchet în cinstea sa. A avut scurte întrevederi cu istoricul Gh. Brătianu și cu scriitorul M. Sadoveanu. Cazarea i-a fost oferită de episcopul romano-catolic

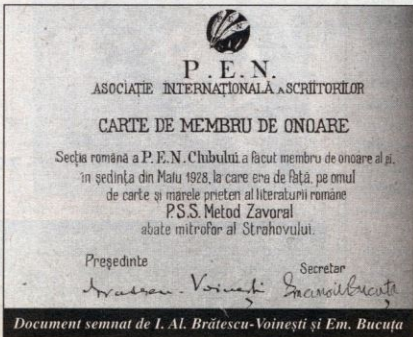
Mihai Robu. La 9 mai a vizitat alte instituții religioase și laice importante și a luat prânzul cu mitropolitul Moldovei Pimen. Au urmat Cernăuții, Storojinețul, Rădăuții, Putna și Sucevița (10-11 mai).

Zia de 12 mai a petrecut-o la Sinaia și Brașov.

A doua zi a plecat la Curtea de Argeș, trecând prin Bran, Câmpulung, Florica și Pitești. A vizitat orașul Râmnicu Vâlcea, mănăstirile Horezu, Cozia și Cornet (14 mai). La 15 mai, la Sibiu, s-a oprit la mormântul mitropolitului Andrei Șaguna, militant de frunte pentru drepturile românilor din Transilvania și primul președinte al Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (ASTRA; *Magazin istoric*, nr. 6/1987; 1/2002). După vizitarea Catedralei din Sibiu, un dejun cu mitropolitul Nicolae și vizitarea localității Săliște, a fost primit în sala de festivități a asociației ASTRA, după care a cinat cu prefectul județului, cu primarul și cu

alți reprezentanți de frunte ai orașului. A dormit la H. Petra-Petrescu, prietenul și vechiul său colaborator de la spitalul de campanie al mănăstirii Strahov.

La 16 mai abatele Zavoral s-a aflat în orașul Blaj, iar la 17 mai a fost primit cu mult entuziasm la Cluj. În zilele de 18-19 mai a vizitat Muzeul de Etnografie al orașului, Biblioteca Univer-

sitară, clinici și alte instituții similare și filantropice și a fost primit la Universitate. Rectorul Gh. Bogdan-Duică a anunțat că Senatul Universității l-a ales pe M. Zavoral, în unanimitate, Doctor Honoris Causa. În răspunsul său, oaspetele a spus, printre altele: „Mă poartă pe aici dragostea nesfârșită față de poporul dumneavoastră care este în mare parte și al meu. V-am cunoscut în durere și durerea poporului cehoslovac cu durerea poporului românesc au fost plămada din care s-a zămislit această iubire, ce nu se mai poate răpi din inimile noastre.”

La 20 mai s-a aflat la Turnu Severin, iar în 21 mai i s-a organizat o croazieră pe Dunăre până la Porțile de Fier, vizitându-se insula Ada-Kaleh și Orșova. Metod Zavoral și-a încheiat călătoria prin România la Turnu Severin, „leagănul românismului”. S-a întors în patrie trecând prin Arad, Curtici și Budapesta.

Vizita lui Zavoral s-a aflat în fiecare zi în centrul atenției presei românești. Ministrul cehoslovac la București R. Künzl-Jizerský i-a apreciat astfel importanța: „Aspectul lui simpatic, comportamentul binevoitor și cunoașterea limbii și literaturii române i-au câștigat inima poporului român. El a adus un serviciu de neprețuit bunului renume al Cehoslovaciei.”

Zavoral a mai fost în România încă de două ori. În octombrie 1930 a efectuat o vizită neoficială la București, unde a fost din nou întâmpinat cu căldură și primit de primul ministru G.G. Mironescu și de prințesa Alexandrina Cantacuzino. Consiliul Municipal al ora-

șului Ploiești a organizat o recepție în cinstea sa. În zilele de 20 și 21 octombrie a avut loc, în prezența regelui Carol II, a prințului Nicolae, a reginei-văduve Maria, a guvernului, a lui M. Zavoral și a altor personalități primirea de noi Doctori Honoris Causa ai Universității din Cluj. R. Künzl-Jizerský nota: „Și de data aceasta, abatele Zavoral a fost obiectul celei mai afectuoase atenții din partea familiei regale și a guvernului. A reprezentat cu strălucire poporul nostru.”

In toamna anului 1931, M. Zavoral a venit pentru ultima oară în România, ca senator și membru al delegației cehoslovace care a

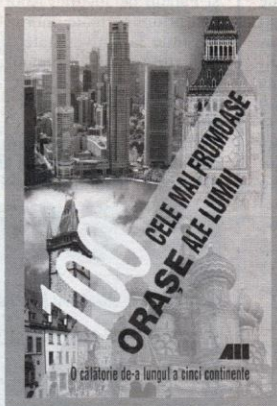
participat la Congresul Uniunii Interparlamentare.

Abatele Zavoral nu a apucat sfârșitul celui de-al doilea război mondial. A murit la 26 iunie 1942, în perioada de maximă opresiune a tot ce însemna viața națiunii ceh. În timpul ocupației germane, activitatea „Institutului Român” (denumirea de „Institut Cehoslovaco-Român” a fost interzisă) a fost limitată în tot mai mare măsură, până când s-au putut organiza numai cursuri de limba română. După 23 august 1944 și acestea au fost suspendate.

Opera și activitatea sa au rămas însă ca pagini de referință în istoricul bunelor relații dintre Cehia și România. ■

EDITURILE ALL
vă recomandă

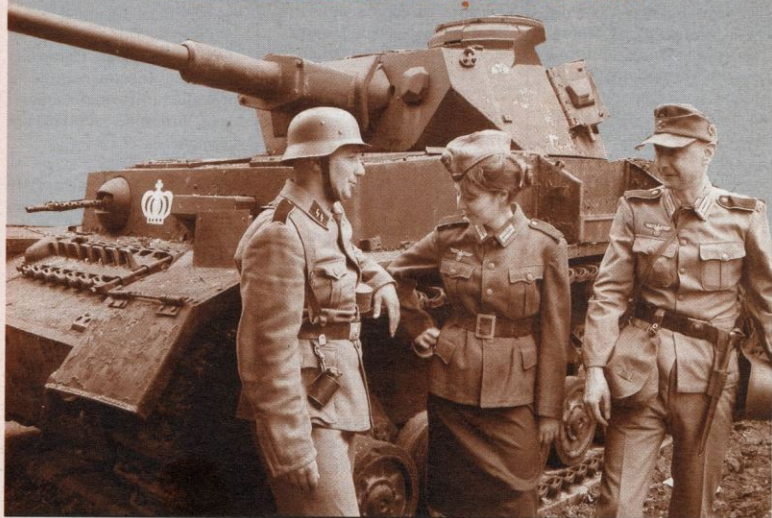

**100 cele mai
frumoase
orașe ale
lumii**

79,0 lei

Comandați aceste cărți și alte apariții ale Editurilor ALL cu 10% reducere/titlu și taxe poștale gratuite. Comenzi - bd. Timișoara nr.58, sector 6, cod 061317, București sau C.P. 12 107, București; tel. 021/402 26 00; fax 021/402 26 10; e-mail: comenzi@all.ro; www.all.ro

„RĂZBOI“ LA MUZEUL MILITAR NAȚIONAL

Dr. ADRIAN-SILVAN IONESCU

În ultimii cinci ani, s-a instituit obiceiul ce tinde, și chiar este de dorit să devină o tradiție ca, în prima decadă a lunii mai să fie sărbătorite Zilele Muzeului Militar Național. Anul acesta, în intervalul 6-8 mai, s-a desfășurat, la instituția de tezaurizare a valorilor militare ale poporului nostru, o frumoasă manifestare comemorativă a eroilor din timpul ultimei conflagrații mondiale. Organizatorii își obișnuiseră publicul, încă din anii anteriori, cu manifestările tematice: în 2003 a fost ales Războiul cel Mare din 1914-1918, în 2004 Războiul de Independență din 1877-1878, iar acum, pentru că se împlineau 60 de ani de la încheierea celui de-al doilea război mondial în Europa – moment celebrat în multe alte țări – a fost ales acest eveniment capital al veacului XX.

In prima zi a avut loc deschiderea, în holul de onoare al muzeului, a unei expoziții dedicate marii confruntări dintre Aliați și forțele Axei, în care au fost reunite uniforme de combatanților din ambele tabere, armament, decorații și drapelul din acea epocă. Fotografii luate pe front, în plină luptă sau în orele de repaus, adu-

ceau mărturia vie a dificultăților vieții în campanie. Un mic grup de entuziaști, purtând ținuta de campanie a trupelor române, a dat onorul și apoi a înclinat drapelul în memoria celor căzuți pentru patrie.

A doua zi, 7 mai, în pofida unei ploii intermitente, spectacolul s-a desfășurat afară, în parcul de artilerie al muzeului. Sub corturi au fost prezentate

arme, echipament și piese de uniformă folosite în timpul luptelor. Specialiștii muzeului au dat explicațiile de rigoare tuturor celor interesați de amănunte privind exponatele, scoase special din depozit. Alții au permis vizitatorilor copii (și nu numai) să intre în tancuri sau transportoare blindate, spre a observa sistemul de conducere sau de dare

a focului, a se transpune, pentru o clipă, în plină campanie militară și a încerca să aibă aceleași trăiri ca ale combatanților de acum 60 de ani. Un grup de militari în termen din Regimentul de gardă, îmbrăcați însă în vechile uniforme ale anilor '40 purtate probabil de buncii și străbuncii lor, astăzi veterani, au făcut demonstrații de instrucție de front și de tragere cu armamentul de infanterie folosit în perioada 1939-1945 (pușca ZB, pistolul mitralieră MP 40, pistolul Beretta).

Pentru autenticitate, a fost folosită muniție de manevră. Vizitatorii au primit explicații de la cercetătorul Ioan I. Scafeș, un specialist în arme de foc și în vehicule blindate, care, pentru acest eveniment, a îmbrăcat uniforma de campanie a vânătorilor de munte. Cei mici și-au putut încerca măiestria de țință pe un minipoligon, unde le-au fost puse la dispoziție arme cu aer comprimat. Instructorii de tir le-au arătat cum să țină pușca și cum să ochească. Fiecare concurent a plecat acasă cu țința pe care o perforase. Tot spre deliciul celor aflați la vârsta întrebărilor, dar și al părinților și al celor interesați de istorie militară, a fost organizată și o expoziție de machete de avioane, nave, vehicule blindate și reconstituiri de scene de luptă din al doilea război mondial, cu soldați de plumb, perfect echipați și înarmați, după regulamente. Realizatorii acestora, pasionați cunosători ai tuturor detaliilor constructive ale exponatelor, au oferit informații despre fiecare piesă și despre timpul necesar executării ei.

Altă serie de pasionați, colecționarii de insigne și decorații, de efecte militare, filatelie, bibliofilie și fotogra-

fie cu tematică de război, și-au prezentat „comorile”, pentru schimb sau vânzare, la niște standuri amenajate la intrarea în muzeu.

Spre refacerea puterilor după atâta osteneală, surprize și emoții, orice vizitator a putut gusta din mâncarea cazonă – o excelentă fasole cu cârnați –, pregătită la bucătăria de campanie, plasată într-un colț al parcului muzeului.

În tot acest timp, o fanfară a Școlii Militare de Muzică a interpretat marșuri românești și melodii de promenadă. Când și-au încheiat instrumentiștii repertoriul, s-au difuzat înregistrări cu muzica specifică anilor războiului, prin stația de amplificare, mai întâi marșurile tradiționale ale armatelor beligerante, germane (*Andreas Hofer Marsch*, *Es war ein Edelweiss*, *Ich hatt' einem Kameraden*, *Panzerlied*), românești (*Pui de lei*, *Trompetele răsună*, *Treceți batalioane române Carpați*), rusești (*Toska po rodine*, *Voennie dni*, *Vse za rodinu*, *Marș saluț Moskvi*), britanice (*Rule Britannia the Waves*, *Highland Laddie*), franțuzești (*Le boudin*) și americane (*Stars and Stripes Forever*, *Semper Fidelis*, *Anchors Aweigh*, *Air Force Song*), urmate de șlagăre și muzică de divertisment (*Lili Marleen*, *Katiușa*, *Sluceainii vals*, *Chatanooga Choo Choo*).

Pe lângă ținutele militare ale anilor de război, purtate de muzeografi și ceilalți angajați ai instituției organizatoare, pe aleile parcului au putut fi admirate și alte uniforme, îmbrăcate de colecționari și de prietenii acestora. Un grup de studenți și absolvenți ai Universității Naționale de Arte, aflați sub coordonarea noastră, a pre-

zentat, în această a doua zi, uniforme românești, nemești și sovietice din perioada Campaniei din Est, 1941-1944. În ziua următoare, 8 mai, când s-a beneficiat din plin de soare și vreme caldă, aceștia au decis să reprezinte Campania din Vest. În consecință, au prevalat uniformele americane, britanice (scoțiană) și germane.

Pe lângă atracțiile dimineții precedente, deja amintite, grupul de reconstituire a momentelor de marcă ale istoriei naționale, condus de Horia Vladimir Șerbănescu, la care s-au alăturat studenții plasticieni, a adus, în acordurile solemnului *Imn al eroilor*, un omagiu celor căzuți pe câmpul de onoare. Apoi, toți cei ce au participat costumați la această manifestare au fost distinși cu medalia *Tradiție militară*, instituită de Asociația „Dorobanțul”, recent constituită, ce-și propune să valorifice din punct de vedere cultural tradițiile militare românești prin reînscenări ale istoriei naționale moderne.

Pentru aceasta ca și pentru întregul program al manifestării, gândit în cele mai mici detalii, se cuvine a fi felicitat inițiatorul și coordonatorul acesteia, Horia Vladimir Șerbănescu, autor al multor studii de referință privind ținutele, echipamentul și dotarea trupelor românești, începând cu perioada înființării Miliciei pământene (1830) și până azi.

Zilele Muzeului Militar Național fac parte dintre acele spectacole de istorie vie, atât de gustate în toată lumea de câteva decenii încoace (*Magazin istoric*, nr. 1/2005). ■

Atentate vestite

Marcus Iulius Brutus...

„Caius Iulius Cezar, om politic, general și scriitor latin.“ Astfel îl prezintă orice dicționar general.

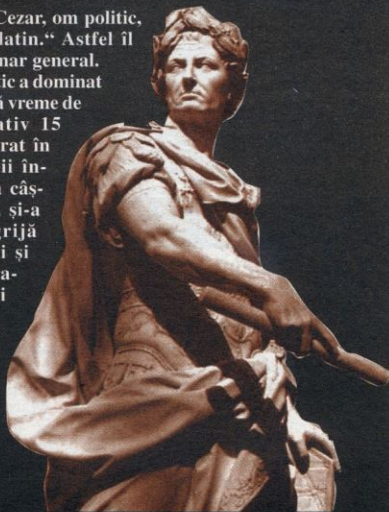
Omul politic a dominat scena romană vreme de aproximativ 15 ani. A intrat în combinații întotdeauna câștigătoare, și-a ales cu grijă partenerii și s-a debarasat de ei atunci

când nu i-au mai fost necesari. A fost, în fapt, primul împărat, neîncoronat, al Romei.

Generalul și-a petrecut o mare parte a vieții pe câmpurile de luptă, din Orient, împotriva părților (cei care îl învinseseră pe un fost aliat al său în cadrul primului triumvirat, Marcus Licinius Crassus), până în Occident, ca învingător al galilor, principală realizare în plan militar.

Scriitorul a reușit ceea ce astăzi se numește un best-seller, o carte care ocupă locul al doilea în palmaresul literaturii universale, fiind devansată de Biblie. În *De bello Gallicum* (Despre războiul cu galii) Cezar a dictat șapte capitole, cel de al optulea fiind adăugat ulterior de un fidel secundant pe câmpul de luptă, Hirtius.

Dar probabil că nici una dintre realizările de mai sus nu i-ar fi asigurat lui Cezar posteritatea de care s-a bucurat, fără povestea de dragoste cu Cleopatra, regina Egiptului, și fără sfârșitul tragic.

...și victima sa, Caius Iulius Caesar

ȘI TU, BRUTUS...!

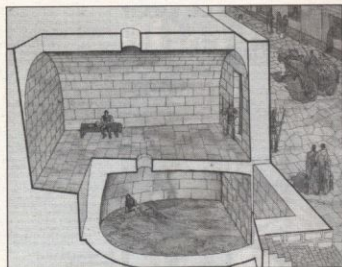
MIOARA VASILESCU

- Copilul care se încingea prost ● I-a amenințat pe pirații care îl răpiseră că îi va spânzura ● Și s-a ținut de cuvânt! ● Soția Calpurnia, greul Artemidoros, augurul Spurinna au încercat să îl prevină ● Dar în zadar!
- 50-60 de oameni au lovit simultan ● „Nu vă fie frică, dictatorul a murit!“
- Răzbunarea mulțimii

Caius Iulius a venit pe lume la 13 iulie 101 î.e.n. (după unele izvoare, anul ar fi fost 100 î.e.n.), în casa unei vechi familii de patricieni. Potrivit obiceiului vremii, descen-

dența trebuia să coboare cât mai adânc în timp, dacă se putea, până la locuitorii Olimpului. Într-o orăție funebră rostită în 68 î.e.n., la moartea mătușii Iulia, Cezar afirma:

„Căci din Ancus Martius [unul dintre primii regi ai Romei, conform tradiției] coboară familia regală a Marcilor, nume pe care-l purta și mama mea, iar din Venus coboară

Închisoarea în care a așteptat șase ani Vercingetorix, conducătorul galilor înfrânți de Cezar

ginta Iulia, din care face parte familia noastră" (Suetonius, *Viețile celor doisprezece Cezari*, versiune românească realizată de David Popescu și C.V. Georoc, Editura pentru Literatură Universală, 1968). Este adevărat, mama lui Cezar aparținea uneia dintre cele mai puternice familii de patricieni romani, dar mătușa Iulia se căsătorise cu un „om nou“, Caius Marius, de mai multe ori consul și, în fapt, stăpân al Romei.

A fost un dușman neîmpăcat al lui Lucius Cornelius Scylla, cu a cărui familie erau aliați membrii familiei din care făcea parte Aurelia, mama lui Cezar!

Viitorul dictator a știut să profite de această dualitate a înrudirilor de familie. La funeraliile mătușii Iulia, Cezar a introdus în cortegiul și imaginea lui Marius. Și-a atras reacții ostile din partea senatorilor, dar populația orașului și-a manifestat zgometos aprobarea.

Tatăl i-a murit subit, în 86 î.e.n. Despre mamă, Aurelia, se spuneau doar cuvinte de laudă, istoricul Tacitus comparând-o cu Cornelia, mama fraților Grachi (*Magazin istoric*, nr. 9/1974).

Același Suetonius spune că, de mic copil, Cezar a atras atenția contemporanilor. Avea „statura înaltă, tenul alb, corpul bine făcut, fața plină,

ochii negri și vioii“, la care se adăuga îmbrăcămintea extrem de îngrijită. Purta o tunică cu ciucuri, expresie a rafinamentului grecesc, pe care însă o strânga exagerat cu o puternică centură, motiv pentru care Lucius Cornelius Scylla l-a numit „copilul care se încinge prost“.

Cezar a primit educația obișnuită oricărui membru al castei sale. A învățat să scrie, să citească și să socotească fie de la mamă, fie de la sclavii familiei. A luat apoi lecții de la un renumit profesor, gal de origine, Marcus Antonius Gnypho. Se spune că avea o dicție perfectă, stăpânea toate tainele retoricii, vorbea cu ușurință despre orice subiect, scria corect în greacă și în latină. Și-a desăvârșit studiile la „universitățile“ din Rhodos și Atena.

Plutarh ne povestește că, odată, corabia care îl ducea către Rhodos a fost capturată de pirai. „Când piraii i-au cerut drept bani de răscumpărare 20 de talanți, Cezar mai întâi a izbucnit în râs, zicându-le că nu știu pe cine au prins, și le-a făgăduit 50 de talanți. Apoi a trimis pe însoțitorii săi în diferite cetăți ca să facă rost de talanții ceruți de pirai. Cezar a rămas numai cu un singur prieten și doi însoțitori [...] Atât de disprețuitor se purta cu ei, încât, când se odihnea, le trimitea poruncă să facă liniște [...] Scriind poezii și discursuri, îi puneă să asculte, iar pe cei cărora nu le plăceau, îi numea neciopliți și barbari și adesea îi amenința, râzând, că-i va spânzura.“ Ceea ce s-a și întâmplat, până la urmă. După ce s-au strâns banii și a fost eliberat, Cezar s-a reîntors cu ajutoare asupra

taberei piraiților și i-a capturat. Și cum guvernatorul provinciei Asia nu se arăta dispus să-i pedepsească, a pătruns cu forța în închisoare, i-a luat pe piraiți și i-a spânzurat.

Scrierile contemporanilor ni-l prezintă ca un om al contrariilor: se putea decide într-o clipă asupra unei hotărâri sau putea medita profund înainte de a lua altele; era un spirit cazon, dar cunoscut și pentru luxul excesiv, menit să-i impresioneze pe rivali. A reușit să determine în rândul soldaților o admirație fără limite. Senatorii însă oscilau între fascinație și teamă.

Cariera politică și-a început-o destul de târziu. Prima demnitate oficială a obținut-o la 27 de ani. Au urmat și altele, până la cea de consul, în 59 î.e.n. Cu aproape zece ani înainte, ne povestește Suetonius, ajungând în orașul Gades (azi Cadix), Cezar a intrat într-un templu al zeului Hercule. Acolo, „văzând o statuie a lui Alexandru cel Mare, plânse la vederea ei și se învinovăți de nepăsare, că el n-a făcut nimic de seamă la o vârstă când Alexandru cucerise lumea“.

A revenit în anul 60 î.e.n. din Hispania și a atenuat rivalitatea dintre Pompei și Crassus, care dominau viața politică romană. Primul care a dispărut din triumviratul format în anul 60 î.e.n. a fost Marcus Licinius Crassus, omorât de parti în Siria, în anul 53 î.e.n. Relațiile cu cel de al doilea membru al triumviratului, Cneius Pompeius Magnus, Pompei, s-au tensionat pe când Cezar se afla în Gallia. În anul 49 î.e.n., Cezar trece Rubiconul – moment când i se atribuie vestita formulă: „Zarul a fost aruncat“ (*Magazin istoric*, nr. 4/1992) – în fruntea armatei sale, și nu așa cum cerea tradiția, fără armată. Războiul civil este declanșat.

Înfrânt la Pharsala, în Macedonia – unde ar fi trebuit să-ajungă și sprijinul trimis de Burebista –, Pompei s-a refugiat în Egipt. A fost asasinat de faraonul Ptolemeu XIV.

Cezar devenise stăpânul Romei. În februarie 44 î.e.n. este ales dictator *perpetuus*. Tot felul de titluri se inventează pentru el, i se acordă comanda tuturor armatelor, dreptul de a dispune de finanțele statului, templele se deschid pentru a-i primi statuile.

Cum și-a pierdut Cezar abilitatea politică de până

atunci? Cum de nu a sesizat opoziția surdă a unui număr tot mai mare de senatori? Cum de nu a luat în seamă nici măcar semnele și avertismentele primite până în ultima clipă, care-i arătau că se pregătea ceva împotriva lui? Nu putem decât să bănuim că s-a lăsat cuprins de beția puterii, care i-a făcut și pe alți dictatori să sfârșească la fel de tragic.

Cu o zi înaintea morții, la 14 iunie 44 î.e.n., Cezar s-a întâlnit cu Marcus Lepidus și alți senatori. În timpul mesei, au discutat despre situația din

Orient. Cezar dorea să pornească în expediție contra parților, dar se simțea din ce în ce mai oboșit. Nu ignora complet opoziția care se forma contra lui și avea îndoieli dacă era bine să lipsească mai multă vreme din Capitală. Atunci, unul dintre comeseni l-a întrebat cum i-ar plăcea să moară. Răspunsul a fost: o moarte subită, neașteptată.

În timpul nopții care a urmat, Calpurnia, soția lui Cezar, a avut un coșmar și s-a trezit tipând, fiind cu greu potolită de sclavii din casă.

„Și tu, fiul meu“

Suetonius și Dio Cassius au transmis aceste cuvinte, pe care le-ar fi rostit Cezar în clipa morții, zărindu-l pe Brutus printre conjurați, dar și ei manifestau rezerve în privința veridicității episodului.

Cel care a inventat sintagma a făcut însă confuzie între Brutus, șeful conjuraților, și un foarte îndepărtat văr al său, apropiat al lui Cezar și care figura în testamentul acestuia.

Chiar și așa, nu se poate spune sigur dacă sensul este: și tu, fiule, faci parte din complot? sau, cum cred unii lingviști, mai curând: să pățești și tu la fel, fiule!

Sigur este că William Shakespeare a făcut celebră formula.

De la Cezar ni se trag

Calendarul iulian. Până la Cezar, anul roman număra 355 zile. Apărea un decalaj de aproximativ 10 zile față de anul solar. *Pontifex maximus* adăuga periodic un număr de zile, pentru compensare. În timpul războaielor civile dintre anii 133-121, sistemul s-a dereglat, provocând o adevărată anarhie. În anul 46 î.e.n., la sfatul astronomului Sosigene, Cezar, devenit deja și *pontifex maximus* pe viață, introduce un nou calendar, de 365 zile, cu o zi suplimentară în februarie, la 4 mai. Următoarea corecție avea să i-o aducă Papa Grigorie XIII în secolul XVI, creatorul calendarului gregorian, valabil și astăzi.

Luna iulie. Calendarul roman avea 12 luni. Cea dintâi își trăgea numele de la Janus, a doua de la Februus (Purificare), a treia de la zeul războiului, Mars, a patra Aprilis, a cincea, de la zeul Prosperității, Maius, a șasea, de la Junona, apoi, deoarece înainte de 153, anul debuta în martie, Quintilis, a cincea, cea care va deveni Iulie, Sextilis, a șasea, September, a șaptea, October, a opta, November, a noua, December, a zecea.

Kaiser și Tar. Termenul german pentru împărat este derivat din numele lui Cezar. Cuvântul țar desemna inițial, la popoarele slave, pe împărații romani din Orient, pe împărații bizantini.

Cezarism. Putere politică, ce amestecă autoritarismul cu elemente de democrație, exercitată de un om providențial, legitimat printr-un plebiscit.

Moartea lui Cezar, tablou de Jean Léon Gérôme, 1867

A doua zi, un grec, Artemidoros, a încercat să-l avertizeze că se punea la cale un complot împotriva lui. L-a așteptat în fața casei, înainte de a pleca la Senat. Era o mulțime de oameni care vroiau să-i vorbească lui Cezar. Nu a reușit să se apropie de litieră, când a ieșit din casă. I-a scris repede un bilet, a ieșit înaintea alaiului și i l-a transmis printr-unul dintre cei care îl păzeau. Dar Cezar l-a pus alături de alte bilete primite.

Cu o lună înainte, augurul Spurinna l-a căutat pentru a-i spune că semnele îi erau foarte nefavorabile. Trebuia să se teamă în perioada următoare, până la Idele lui Marte (15 martie). Atunci când Cezar ajunge la Curie și coboară din litieră, îl zărește pe Spurinna, care se afla întâmplător acolo. Sigur de el, îi reamintește proorocirea care, considera dictatorul, nu s-a îndeplinit. Ziua nu s-a încheiat încă, i-a replicat Spurinna. Cezar a râs și i-a făcut un semn cu mâna. Apoi a pășit în Curie.

Toți cei care s-au aflat în clădirea Senatului în acea zi și nu făceau parte din complot au remarcat atmosfera bizară care domnea. Deja, senatorul Trebonius se învârtise o vreme la intrare, așteptându-l pe Marcus Antonius. Conjurații se temeau că acesta, dispunând și de o forță fizică deosebită și cunoscută fiind fidelitatea față de Cezar, putea să le pună planul în pericol. Așa că Trebonius l-a luat de braț pe Marcus Antonius de cum a apărut și l-a îndepărtat, sub un pretext oarecare.

Când Cezar a intrat în sală, toți cei prezenți au tăcut și s-au sculat în picioare. Acesta i-a salutat și s-a îndreptat către locul său. De obicei, de îndată ce se așeza, ședința

continua. De data aceasta, câțiva senatori se apropie de el și încep să-i vorbească. Deodată, senatorul Tillius Cimber îl imploră: „Cezar, Cezar, te implor să-l ierți pe săracul fratele meu! Recheamă-l din exil!” Și ceilalți îl susțin. Cezar, care nu pricepea ce se întâmplă, a încercat să evite un răspuns direct și imediat. În acea clipă, 50-60 de oameni au început să-l lovească.

Cezar a încercat să scape și într-un gest reflex și-a acoperit capul cu poalele togei.

După ce s-a prăbușit la pământ și a rămas fără suflare, Marcus Iulius Brutus și Caius Cassius Longinus au început să strige: „Nu vă fie frică, dictatorul a murit!”

Mai târziu, sclavii care purtaseră litiera au venit, au recuperat cadavrul și l-au dus acasă.

Vreme de câteva zile, conjurații au putut controla orașul. A doua zi, Senatul nu s-a reunit în Curie, ci în templul lui Tellus. S-a evocat libertatea recăștigată. A participat și Marcus An-

tonius, care a dat impresia că împărtășește ideile conjuraților. Chiar a oferit o masă, la care invitatul de onoare a fost Caius Cassius.

În 17 martie, Senatul s-a reunit din nou. Marcus Antonius le-a explicat că trebuie să facă o ceremonie publică pentru înmormântarea lui Cezar, mai ales că acesta a lăsat un testament care privea și poporul roman. Cassius s-a opus cu violență, cerând ca tiranul să fie înmormântat doar de familie. Marcus Brutus, după un lung moment de gândire, i-a dat dreptate lui Marcus Antonius. Senatul l-a însărcinat pe acesta din urmă să se ocupe de organizare.

O mulțime imensă a venit să asiste la ceremonia funebă. În Forum, Marcus Antonius a citit testamentul, prin care fiecărui locuitor al Romei i se acorda o sumă de bani. De asemenea, orașul primea terenuri foarte bune și donații generoase.

Deodată, Marcus Antonius agită în fața mulțimii toga pe care o purta Cezar în ziua când a fost asasinat, arătând cum a fost sfâșiată de pumnale și petele de sânge. Furia mulțimii se dezlănțuie. Brutus, Cassius și mulți dintre complicii lor au fost obligați să părăsească Roma.

Înfrânt în bătălia de la Philippi, în Thracia, Marcus Iulius Brutus s-a sinucis. În același an și-a pus capăt vieții și Caius Cassius Longinus.

Marcus Antonius a împărțit puterea cu Octavianus, fiul adoptiv al lui Cezar. Antonius a primit Orientul și pe Cleopatra. Cu timpul, relațiile cu Octavianus s-au tensionat. Când cel din urmă a debarcat, cu o armată, în Egipt, Marcus Antonius s-a sinucis, în 30 î.e.n.

Octavianus a devenit primul împărat roman. ■

Prin marile muzee ale lumii

GALERIA NAȚIONALĂ DIN LONDRA

ADRIAN NICOLESCU

Alături de Luvru, Ermitaj, Prado și Uffizi, Galeria Națională din Londra (National Gallery) constituie cvinta regală a pinacotecilor din Europa. Spre deosebire însă de suratele sale, Galeria Națională nu s-a format prin donații (sau confiscări) de opere regale sau nobiliare, ci prin contribuțiile unor colecționari particulari și strădaniile unor guvernanți. Nucleul l-a constituit seria de 38 de tablouri achiziționate de stat, la insistențele lui George IV (1762-1830), de la bancherul emigrant rus John Julius Angerstein, în valoare de 57.000 lire (o sumă fabuloasă la vremea aceea), și prezentate publicului prima dată în 1824, la reședința acestuia din strada Pall Mall. Era, atunci ca și acum, un select minicartier central londonez (zona Westminster).

Angerstein venise din Rusia când era un copil. La vârsta de 21 ani a intrat ca funcționar la Lloyd. Pe atunci tocmai se constituia ca societate. Când s-a retras, a fost considerat „părintele” societății de asigurări moderne. S-a spus că Angerstein personifica un nou tip de colecționar, pentru care achiziționarea unui tablou

echivala cu un spor de prestigiu în societate. Pictori și colecționari importanți veneau adesea la adresa lui din Pall Mall, unde găseau întotdeauna ușile deschise și masa pusă. Angerstein amenajase o galerie pentru colecția sa. La un moment dat, faptul că cineva nu-i văzuse colecția echivala cu o țară. Angerstein devenise o ade-

vărată instituție socială. Tablourilor cumpărate de la el li s-au adăugat cele donate de pictorul peisagist și colecționarul de artă Sir George Beaumont, în 1826, cu condiția să fie expuse într-un loc adecvat.

În 1838, s-a terminat construcția actualului sediu permanent, care ocupă întreaga latură de nord a Pieții Tra-

falgar. Arhitectul a fost William Wilkins, cunoscut pentru lucrările sale executate la Cambridge (*Magazin istoric*, nr. 3/2005). La 9 aprilie acel an, tânăra regină Victoria sosea să viziteze noua construcție, ridicată pe locul fostelor grajduri regale. Fațada din 1838 nu adăpostea inițial decât o sală. Edificiul fusese conceput să adăpostească două instituții: alături de National Gallery se afla și Academia Regală de Artă, fondată în 1768, care ocupa aripa occidentală.

Edificiul, pe două niveluri, este neoclasic, cu un portic ionic octostil și fronton nedecorat, continuat cu o cupolă cu tambur de dimensiuni modeste și proporții inestetice, pe care londonezii l-au asemuit cu o solniță. Faptul că National Gallery

George IV, rege între anii 1820 și 1830, este cel care a insistat să fie cumpărate primele tablouri de la...

trebuia să împartă clădirea cu Academia Regală crea o serie de inconveniente. În fiecare an, toamna, National Gallery se închidea vreme de șase săptămâni pentru operațiuni de întreținere. În restul anului, muzeul era închis duminică, iar două zile pe săptămână nu aveau acces decât studenții care, în grupuri de câte 50, puteau copia

tablourile. Iarna, cum nu dispunea de iluminare artificială, în cele patru zile ale săptămânii când era deschis publicului, durata de vizitare era mult redusă. Există deci o nemulțumire generală față de condițiile de expunere și de vizitare.

Aerul Londrei (oraș care se încălzea cu cărbuni) afecta picturile, mai ales vernis-ul (stratul de lac transparent cu care erau acoperite), ce avea tendința să „îmbătrânească” mult mai repede. William Seguir, unul dintre conservatorii muzeului, a încercat să remedieze acest lucru amestecând în rășina cu care erau tratate o mare cantitate de ulei de în. Pe moment, vernis-ul devenea strălucitor, dar în scurt timp efectul dispărea. În

Dintr-o listă foarte lungă, am selecționat riguros principalele expozate grupate pe cele patru aripi ale muzeului, la care accesul se face prin hall-ul central; pentru capodoperele care nu trebuie omise, chiar dacă timpul de vizitare nu depășește trei-patru ore, indicăm nu numai numele artiștilor, dar și titlul de catalog și, uneori, numărul sălii respective.

Aripa Sainsbury (care are și acces direct din stradă) grupează cele mai valoroase picturi din întreaga colecție, pictate între c. 1260-1510, *inter alia* de Giotto (*Rusaliele*), Duccio (tripticul *Maestà* din altarul catedralei din Siena, dezmembrat în 1771), Masaccio (*Sf. Ieronim și Sf. Ioan Botezătorul*, panou din tripticul de la Santa Maria Maggiore), Rogier van der Weyden (*Pietă; Maria Magdalena citind*), Van Eyck (*Soții Arnolfini*), Pisanello (*Viziunea Sf. Eustațiu*), Uccello (*Bătălia de la San Romano*: unul dintre cele trei tablouri cu același titlu, celelalte fiind la Luvru și la Uffizi; *Sf. Gheorghe ucigând balaurul*, foarte diferit de tabloul omonim de la Musée Jacquemart-André din Paris), Piero della Francesca (*Botezul Mântuitorului*), Memling (tripticul *Fecioara cu Pruncul*), Mantegna (*Iisus în*

grădina Ghetsimani și pe muntele Măslinilor), Antonio și Piero del Pollaiuolo (*Martiriul Sf. Sebastian*), Crivelli (*Madona de la Rondine*), Botticelli (*Venus și Marte; Nașterea mistică*), Signorelli (*Triumful castității*), Pinturicchio (*Fecioara cu Pruncul*), Perugino (*Fecioara cu Pruncul*, *Sf. Mihail și Sf. Rafael*, polipticul de la Certosa din Pavia), Giovanni Bellini (*Dogele Leonardo Loredan*), Dürer (*Tatăl pictorului*), Da Vinci, numit de britanici Leonardo („Leonardo Cartoon”, i.e. cartoul *Fecioara cu Pruncul*, *Sf. Ana și Sf. Ioan Botezătorul-copil*, care este un studiu pentru tabloul omonim, dar neterminat, de la Luvru; de asemenea, *Madona cu îngerul și cu copiii Iisus și Sf. Ioan Botezătorul*, așa-numita „Virgin of the Rocks” (Fecioara din grota cu stânci); Rafael (*Madonna Ansidei*, *Sf. Ioan Botezătorul predicând, Drumul Crucii*, *Fecioara cu Pruncul și trandafiri*, achiziționată în 2004, este o pictură inspirată de *Madonna Benoit* de la Ermitaj). Tot aici se află *Dipticul Wilton* (c. 1390) executat de un meșter englez sau francez pentru Richard II.

Aripa de vest expune picturi executate între 1510-1600 de Hieronymus Bosch

timpul curățeniei din toamna anului 1846, noul conservator, Charles Eastlake, a îndepărtat stratul de vernis suplimentar adăugat de predecesorul său, stărnind însă protestele vizitatorilor, care nu mai recunoșteau tablourile ce-și recăpătaseră strălucirea inițială a culorilor, imaginile cu care ei se obișnuiseră. În timp, edificiul s-a extins spre laturi și în spate cu alte anexe, ultima fiind aripa Sainsbury (1991, arhitect Robert Venturi), după numele principalilor contributori, proprietari ai unui mare lanț de supermarketuri.

Numele pinacotecii poate induce în eroare. Galeria Națională nu este depozitara picturii naționale autohtone, precum *Nationalgalerie* din Berlin sau *Nasjonalgalleriet* din Oslo; ea este „națională”,

pentru că a aparținut de la bun început națiunii britanice. Amplasamentul însuși nu a fost dictat de natura solului (inițial mocirlos), ci de poziția sa topografică centrală, Trafalgar Square fiind placa turnantă a Londrei.

In comparație cu Luvrul, Ermitajul și Prado, fondul de opere de artă al Galeriei Naționale (aproxi-

...bancherul rus John Julius Angerstein (pictat aici cu soția, de Sir Thomas Lawrence)

mativ 2.300 de lucrări de artă grafică, dintre care aproape 1.000 expuse permanent) apare modest. În schimb, el este foarte echilibrat. În acest panteon artistic internațional sunt reprezentate toate școlile și curentele de pictură, prin unele dintre cele mai valoroase capodopere ale Europei occidentale, aparținând secolelor XIII-XX. Pentru a da doar un singur exemplu, nici un muzeu din afara Italiei nu are un fond de pictură italiană la fel de bogat cum este cel de la National Gallery. Pictura britanică a fost găzduită aici până în 1897, când a fost mutată la nou-înființata Galerie Tate de pe Millbank, pe cheiul vestic al Tamisei; se mai păstrează, totuși, câteva lucrări.

National Gallery are, din 1991, o organizare muzeală

(*Batjocorirea lui Iisus*), Michelangelo (*Fecioara cu Pruncul*, *Sf. Ioan și îngerii* și *Punerea în mormânt*, ambele neterminate), Giorgione (*Adorația magilor*), Rafael (*Papa Iuliu II*), Andrea del Sarto (*Fecioara cu Pruncul*), Tizian (*Portretul unui bărbat*; *Bacchus și Ariadna*; *Familia Vendramin*), Correggio (*Madona cu coșul*; *Ecce Homo*), Parmigianino (*Madona cu Iisus-copil* și *Sf. Ioan și Ieronim*), Hans Holbein cel Tânăr (*Ambasadorii*), Tintoretto (*Originea Căii Lactee*), Pieter Bruegel cel Bătrân (*Adorația magilor*; *Pan urmărind-o pe nimfa Syrius*), Veronese (seria *Alegoria iubirii*; *Familia lui Darius înaintea lui Alexandru*; *Adorația magilor*; *Răpirea Europei*), El Greco (*Hristos alungând neguțătorii din Templu*; *Adorația lui Iisus*; *Agonia în grădina Ghetsimani*).

În aripa de nord (dinspre Orange Street) pot fi văzute lucrări executate între 1600-1700 de Caravaggio (*Cina de la Emmaus*), Annibale Carracci (*Quo vadis, Domine?*), Hendrick Avercamp (*Iarna la patinaj*), Guido Reni (*Loth și fiicele sale părăsind Sodoma*; *Adorația păstorilor*), Domenichino (*Frescele*

Aldobrandini), Guercino (*Sf. Toma Necredinciosul*), Rubens (*Judecata lui Paris*; *Samson și Dalila*; *Pălăria de pai*; *Răpirea Sabinelor*; *Castelul Steen*), Velázquez (*Arhiepiscopul Fernando de Valdes*; *Filip IV al*

Spaniei; *Toaleta Venerei*, tablou cunoscut și ca *Rokeby Venus*), Frans Hals (*Bărbat cu mănuși*; *Tânăr cu craniu în mână*), Zurbarán (*Sf. Francisc*), Van Dyck (*Frații Villiers*), Poussin (*Triumful lui Pan*), Philippe de Champaigne (*Cardinalul Richelieu*), Claude Lorrain (numit de britanici Claude), care figurează în sălile 15, 19, 20 și 22, cu următoarele pânze mai importante; *Îmbarcarea reginei din Saba* și *Îmbarcarea Sf. Ursula* (care sunt versiuni ale tablourilor *Îmbarcarea Sf. Paula Romana* la Ostia de la Prado și *Debarcarea Cleopatrei la Tarsus* de la Luvru) și alături de care poate fi văzut tabloul *Didona construind Carthagina* al lui Turner; *Castelul fermecat*, care a inspirat poemul *Ode to a Nightingale* (Odă unei privighetori) de Keats.

Dintre ceilalți artiști majori, cităm pe Rembrandt (*Ospățul lui Balthazar*; *Adorația*

aparte: pictura este prezentată nu geografic (pe școli naționale, ca la Luvru), ci cronologic (pe secole, ca la Prado). Acest sistem reliefează că, deși divizată politic și teritorial, timp de secole, într-o puzderie de formațiuni statale, Europa Occidentală a fost dintotdeauna unită în plan cultural.

Galeria Națională este administrată de un consiliu (*Trustees*), numit de primul ministru, consiliu care își alege președintele. Ea se îmbogățește permanent cu lucrări achiziționate de stat (care are dreptul de pre-emptiune), prin donații (bani sau colecții) ori la schimb.

Trebuie spus că deschiderea aripii Sainsbury în

Hall-ul central, prin care se face accesul

1991 a provocat un val de proteste; prințul Charles, cunoscut pentru gustul său tradiționalist în materie de arhitectură, a comparat-o cu „un oribil buboi pe obrazul unui prieten drag”. Nici la Paris, centrul Pompidou din Beaubourg sau piramida de sticlă de la Luvru nu au fost cruțate, la vremea lor, de criticele unui public conservator.

Periodic, au loc împrumuturi sau schimburi tem-

porare de tablouri cu alte muzee și galerii, în special cu Galeria Tate. Tot periodic, unele tablouri sunt retrase pentru operațiuni de toaletare sau recondiționare sau sunt înlocuite cu altele din fondul muzeal, ca în toate pinacotecile din lume. Ca fapt anecdotic, când în 1840 tabloul *Bacchus și*

Ariadna de Tizian a fost reexpus după toaletare, publicul a protestat, găsim culorile prea vii. În fiecare lună, câte un tablou face obiectul unei prezentări comentate de către un specialist; pentru luna aprilie 2005, de pildă, vedeta a fost Sf. Gheorghe și balaurul de Tintoretto.

Galeria Națională este vizitată anual de aproximativ 4 milioane de iubitori de

păstorilor; *Saskia*; două *Autoportrete*; *Femeie făcând baie în râu*, Willem van de Velde (*Trei bărci pe furtună*), David Teniers cel Tânăr (*Cele patru anotimpuri*), Aelbert Cuyp (*Râu cu mori de vânt*), Salomon van Ruysdael (*Peisaj cu râu și bărci*), Jacob van Ruysdael (*Cascada*; *Moara de apă*), Jan Steen (*Efectele alcoolismului*; *Tărani la masă*), Gerard ter Borch (*Femeie cântând la teorbă*), Vermeer (*Femeie stând la virginal*), Murillo (*Autoportret*; *Copil la pervaz*; *Tânăr bând din pahar*), Hobbema (*Drum în Middelharnis*), Jordaens (*Sf. Familie*).

Aripa de est adăpostește lucrări din perioada 1700-1920 pictate de Canaletto și Guardi (vedute venețiene), Tiepolo (*Alegorie cu Venus și Chronos*; *Banchetul Cleopatrei*), Watteau (*La Gamme d'Amour*), Nattier (*Manon Balletti*), Lancret (seria *Cele patru vârste ale omului* și seria *Cele patru momente ale zilei*), Chardin (*Tânără institutoare*; *Castel de joc de cărți*), Boucher (*Pan și Syrinx*), Fragonard (*Psyche și darurile zeului Amor*), Drouais (*Madame de Pompadour*), Vigée-Lebrun (*Autoportret cu pălărie de pai*), J.L. David (*Portretul vicontesei Vilain*; *Portretul lui Jacobus Blauw*, singurele

tablouri din Anglia), Ingres (*Madame Moitessier*), Corot (*Peisaj la Arleux-du-Nord*; seria *Cele patru momente ale zilei*), Goya (*Don Andrés de Peral*; *Ducele de Wellington*), Delacroix (*Ovidiu la sciți*), Géricault (*Cal speriat de fulger*), Courbet (*Domnișoare pe malul Senei*, studiu la tabloul omonim de la Musée des Beaux-Arts din Petit Palais, Paris; *Pe malul lacului Léman*), Manet (*Scenă de café-concert*; *Muzică la Tuileries*), Monet (*Sena la Port-Villez*, împrumutată de la Tate Gallery; *Palatul Westminster la asfințit*, pandant la tabloul de la Musée d'Orsay, cu soarele apărând printr-o spărtură în ceață, și *Tamisa în aval de Westminster*, ambele vădind influența lui Turner; *Sena la Argenteuil*; *Iriși la Giverny* și, mai ales, *Le bassin aux nymphéas*, cu pod japonez, similar cu seria *Nuferilor* de la Musée de l'Orangerie, Musée d'Orsay, muzeul Pușkin de la Moscova și Art Museum de la Princeton; *Plaja de la Trouville*; *Gara Saint-Lazare*, cvasiidentică cu cea transferată de la Luvru la Musée d'Orsay și asemănătoare cu tabloul de la Art Institute din Chicago; *Scăldătoare și bărci la La Grenouillère*, asemănător cu tabloul de la Metropolitan Museum of Art, New York;

pictură, dintre care foarte mulți britanici, datorită unui complex de factori: poziție ultracentrală, intrare liberă, orar de vizitare convenabil (luni-sâmbătă, între 10-18; duminică, de la 12-18), lipsa cozilor la intrare, servicii muzeale (pliante cu planul sălilor, garderobă, CD player portabil cu explicații multilingve, computere, totul gratuit) și de catering (restaurante, braserii, WC fără taxă). Există și un shop cu ilustrate, albume, cărți și diapozitive. Zilnic la prânz au loc conferințe cu suport vizual, iar periodic, expoziții tematice (cu taxă).

In timpul celui de al doilea război mondial, nouă bombe

au lovit National Gallery, distrugând o parte a su-prafeței de expunere. La sfârșitul războiului, nu mai avea un geam întreg, cea mai mare parte a acoperișului trebuia refăcută, tavanul

primului etaj era distrus de apă și foc. Tablourile fuseseră adăpostite în Țara Galilor, într-o carieră de piatră, unde s-au amenajat săli cu aer condiționat. Cum între timp se înființase Tate Gallery, căreia îi revenea să prezinte școala engleză de pictură, peste 300 de tablouri ale pictorilor britanici au fost transferate de la National Gallery. Aici au rămas doar tablourile așanumitei perioade a Școlii Engleze, aproximativ un secol și un sfert, cât s-a scurs între primele opere ale lui Hogarth și ultimele creații ale lui Turner.

(Continuare în p.44)

Pictură din Școala italiană: Fecioara cu pruncul între Maria Magdalena și Sf. Ioan Botezătorul de Andrea Mantegna (1430-1506)

Tamisa în aval de Westminster), Degas (După baie; Plaja; Balerine), Sisley (Adăpătarea de la Marly-le-Roy, iarna), Pissarro (Bulevardul Montmartre, noaptea), Renoir (La canotaj pe Sena; Umbrelele), Cézanne (Les grandes baigneuses; Muntele Sainte-Victoire), Gauguin (Vas cu flori), Van Gogh (Floarea soarelui; Lan cu grâu și chiparoși; Iarbă și fluturi), Seurat (Scăldat la Asnières, inițial la Tate Gallery), Matisse (Portretul Gretei Moll), Henri Rousseau-Vameșul (Surpris), Picasso (Tavă cu fructe, sticlă și vioară; Copil cu porumbel).

Fondul rezidual de pictură britanică cuprinde unele pânze de Hogarth (The Shrimp Girl; The Graham Children și seria Marriage à la Mode, expuse un timp la Galerie Tate), Wright of Derby (Domnul și doamna Thomas Coltman; An Experiment on a Bird in the Air Pump, mai înainte la Tate Gallery), Reynolds (Anne, Contesă de Albemarle; Căpitanul Robert Orme; Lady Cockburn and Her Three Eldest Sons;

Colonel Banastre Tarleton; Lord Heathfield), Gainsborough (Mrs. Siddons; Mr. and Mrs. Robert Andrews; Dr. Ralph Schomberg; Mr. John Plampin; The

Morning Walk; The Artist with His Wife and Daughters; The Painter's Daughters with a Cat; The Painter's Daughters Chasing a Butterfly; The Watering-Place; The Market Cart; Cornard Wood), Stubbs (The Milbanke and Melbourne Families; Lady and Gentleman in a Carriage), Turner (Ulysses Deriding Polyphemus; The Parting of Hero and Leander; The Fighting Téméraire on Its Last Voyage, mai demult la Tate; Calais Pier; Margate from the Sea; Dutch Boats in a Gale; Evening Star; Sun Rising through Vapour; Rain, Steam and Speed), Thomas Lawrence (Queen Charlotte; Lordul Liverpool; J.J. Angerstein, două tablouri) și Constable (The Hay Wain; Salisbury Cathedral from the Avon; Salisbury Cathedral from the Meadows; Stratford Mill; The Harwich Lighthouse; Weymouth Bay; The Cornfield). ■

Imagini inedite dintr-un album de familie

O ECHIPĂ, O FAMILIE

TITULESCU - BLAGA - BREDICEANU

GEORGE G. POTRA, Director al Fundației Europene Titulescu

Arhivele și bibliotecile de stat, precum și colecțiile particulare din țara noastră au în posesie cea mai bogată iconografie privind pe omul politic și diplomatul român Nicolae Titulescu.

În urmă cu trei ani am definitivat, după o îndelungată cercetare și după un efort laborios de investigare a coordonatelor tematiche, de timp și de loc, un Album foto-documentar însumând circa 600 de piese despre viața și activitatea lui Nicolae Titulescu.

Acest demers, integrat programului național de tipărire a opereii politico-diplomatice și științifice a lui Nicolae Titulescu, a fost salutat ca o reușită exemplară de cercurile de specialitate și de marele public, atât în țară, cât și în străinătate.

Am lăsat deoparte atunci, din cele peste 1.000 de imagini foto aflate în arhiva personală sau a Fundației Europene Titulescu, numeroase imagini, variante ale pieselor de referință pentru una sau alta din etape de viață și activitate, dar am și constatat – confruntând cu cronologia vieții și activității lui Nicolae Titulescu – lipsa unor imagini cheie, care, în mod sigur, s-au produs în epocă. Semnalăm atunci absența unor fotografii de la întâlnirile și convorbirile lui Nicolae Titulescu cu prestigioși oameni politici americani, britanici, francezi, sârbi, turci ș.a. După un efort de 40 de ani, nu am încetat să le caut, atât în România, cât și în alte țări, convins că ele există în fonduri care nu au fost deschise sau rămân doar parțial prelucrate arhivistic. Timpul și stăruința noastră, bunăvoința și generozitatea altora pot aduce noi și plăcute surprize.

Reconstituirea cu ajutorul imaginilor a biografiei lui Nicolae Titulescu a impus de la început luarea în considerare a relațiilor sale profesionale, intelectuale sau pur și simplu afective, cu oamenii de știință și cultură români și străini.

Sunt preocupat în continuare de identificarea a noi mărturii iconografice privind relațiile lui Nicolae Titulescu cu Ion Cantacuzino, Nicolae Iorga, Elena Văcărescu, Martha Bibescu, Ion Bianu, Moses Gaster, Dimitrie Ciotiri, Dimitrie Gusti, George Oprescu, Dimitrie Drăghicescu,

Cincinat Pavelescu, Dragoș Protopopescu, dar și cu Gilbert Murray, Robert William Seton-Watson, Jacques Chastenet de Castaing, André Maurois, Reynaldo Hahn, Maria Skłodowska Curie, Paul Painlevé, Paul Valéry, Madeleine Brissson, Arnold J. Toynbee ș.a. Orice semnal din partea conaționalilor noștri sau a străinilor, cercetători sau colecționari, ar fi salutat și ar avea toată recunoștința noastră.

Recent, doamna Dorli Blaga, fiica poetului, a venit în întâmpinarea preocupărilor și eforturilor noastre oferindu-ne dintr-un album de familie, spre consultare, câteva imagini inedite privind prezențele lui Nicolae Titulescu în Austria, alături de echipa exemplară de la Legația României de la Viena, precum și manuscrisul evocării lui Nicolae Titulescu făcute de Lucian Blaga într-o conferință publică din anul 1945, prețioasă măturie documentară, dar și o pagină de literatură autentică, în care se regăsesc alături filosoful, poetul și diplomatul. O rog pe doamna Dorli Blaga să primească sentimentele de aleasă considerație și profundă grațitudine.

In aceste imagini îl identificăm pe Nicolae Titulescu alături de Caius Brediceanu, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar la Viena, alături de mai tinerii Raoul Bossy și Lucian Blaga, care vor deveni și ei șefi de misiune, în trecerile sale fugitive în drumul spre țară sau în drumul dinspre țară spre Occident.

Grupajul foto pe care îl găzduiește revista *Magazin istoric* cuprinde, alături de imagini cu membrii echipei de diplomați români, și imagini de familie – Caius Brediceanu, Tiberiu Brediceanu, Cornelia Blaga (născută Brediceanu), Corneliu Brediceanu junior și Mihai Brediceanu – inedite și ele până astăzi, care îmbogățesc percepția noastră despre mari intelectuali, despre familia unor cărturari, diplomați și artiști.

Asociind aceste imagini mărturiilor scrise ce ne-au rămas de la unii dintre cei imortalizați, vom descoperi nu doar un univers intelectual comun, ci și unul afectiv, care în acele vremuri hrăneau speranța într-o profundă coeziune și statomice solidaritate românească în capitalele europene. ■

ALBUM ISTORIC

8 octombrie 1933, Viena. Nicolae Titulescu, ministrul Afacerilor Străine, în trecere prin capitala Austriei, în compania membrilor Legației. În rândul din față, Nicolae Titulescu cu Caius Brediceanu, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar; Raoul Bossy, consilier de Legație; Lucian Blaga, consilier de presă; Nicolae Raicoviceanu, consilier juridic cu rangul de ministru plenipotențiar cls. II, secretar personal al lui Nicolae Titulescu

21 mai 1935, Viena. În Gara Centrală a capitalei Austriei, Nicolae Titulescu este salutat de câțiva colaboratori. De la stânga la dreapta: Lucian Blaga, Cornelia Blaga, Nicolae Titulescu, Catherine Titulescu, Caius Brediceanu...

...și în incinta Legăției României. În rândul întâi, de la stânga la dreapta: Cornelia Blaga, Nicolae Titulescu, Catherine Titulescu. În rândul al doilea: Lucian Blaga, Caius Brediceanu

Probabil toamna 1933–1934, la Semmering, în Alpii Orientali, Austria. Într-un moment de relaxare, bine dispuse, familiile Brediceanu și Blaga. În rândul întâi, de la stânga la dreapta: Lucian Blaga, Ana Dorica (Dorli) Blaga, Cornelia Blaga, Mihai Brediceanu (fiul lui Tiberiu Brediceanu), Caius Brediceanu jr.; în rândul al doilea, de la stânga la dreapta: Tiberiu Brediceanu, Caius Brediceanu

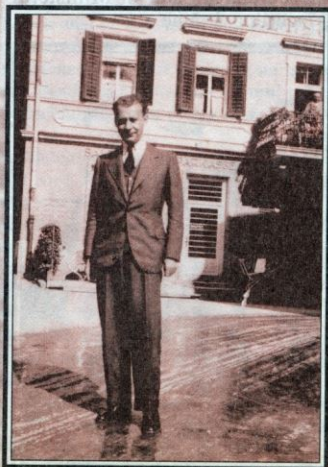

1934, Pötzleinsdorf. Cumnați, dar și colaboratori. Caius Brediceanu (în picioare), Lucian Blaga (șezând)...

... și scenă tandă de familie:
Cornelia Blaga, Lucian Blaga, Ana
Dorica (Dorli) Blaga

August 1933, Bad Gastein. Lucian
Blaga în timpul unui sejur petrecut
alături de Nicolae Titulescu

Probabil 1933, Viena. Nicolae Titulescu și Octavian Goga cu un cor de adolescenți („Wiener Söngerknaben“)

August 1933, Bad Gastein. Trei apropiați colaboratori ai lui Nicolae Titulescu. De la stânga la dreapta: Ștefan Nenițescu, consilier în Direcția Presei din Ministerul Afacerilor Străine; Lucian Blaga; Savel Rădulescu, subsecretar de stat în Ministerul Afacerilor Străine

21 mai 1935, Viena. Nicolae Titulescu la o nouă despărțire de colaboratori și prieteni

Cum să-l descoperi pe celălalt, dacă nu te apropii de el? Cum să-l înțelegi, să-l iubești, dacă îți rămâne un străin pe care îl ignori? Cum să te cunoști pe tine însuși, dacă te izolezi de tot ceea ce nu ești tu?

Întrebări cărora încearcă să le ofere un răspuns o cercetare întreprinsă la două licee din Târgu Mureș, în 2004, sub egida Facultății de Psihologie și Științele Educației a Universității București. Câteva dintre rezultatele preliminare ne sunt prezentate de autoare, cercetătoare în cadrul Institutului de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”.

Liceele „Papiu Ilarian”...

...și „Bolyai Farkas”

aflate foarte aproape unul de celălalt în Târgu Mureș

DEPĂRTAREA APROPIERII

Dr. LAURA JIGA ILIESCU

Existența noastră se situează la confluența unei serii de identități. Facem parte în mod simultan din diferite grupuri, articulate pe coordonate ale relațiilor de familie, vecinătate, categorie de vârstă, profesională, de gen, apartenență politică, etnică și, nu în ultimul rând, ale afinităților emoționale, etice și spirituale. Ponderele apartenențelor multiple o stabilește fiecare dintre noi, în funcție de propriile priorități, dar una dintre identități le înglobează pe celelalte.

Plastic vorbind, fără nici o paralelă „biologică” mai profundă, ne putem imagina o comunitate umană asemenea unei celule, al cărei contur este modelat de o membrană ce manifestă un comportament paradoxal: permeabilă în anumite condiții, permițând circulația valorilor între interiorul și exteriorul celulei/grupului, ea devine impermeabilă în situațiile în care înstrăinarea unor elemente dinlăuntru sau, dimpotrivă, pătrunderea altora străine sunt percepute drept amenințări la coerența, coeziunea și persistența întregului. Înăuntru suntem noi, afară sunteți voi și ceilalți. Ne definim unii prin alții.

Parametrii ca limbă, religie, istorie, teritoriu, tradiție, folclor, modele comportamentale comune etc., deși foarte generali, sunt utili pentru o primă definire și conturare teoretică a comunității, operată de către un outsider. Dar cum anume învață membrii comunității, își asumă, simt și se raportează la acești parametri, cum îi interiorizează și cum le conferă consistență? Ce anume selectează din această masă de elemente pentru a le conferi valori simbolice reprezentative pentru întregul grup? Care este regimul acestor valori atunci când membrii grupului intră în contact cu ceilalți?

Recent, Universitatea București, Facultatea de Psihologie și Științele Educației, a inițiat un proiect de cercetare a tehnicilor prin care deopotrivă instituțiile pedagogice formale și cele informale, tradiționale și moderne, sunt implicate în conturarea și transmiterea informațiilor cu valoare identitară, atât ale celor proprii, cât și ale celorlalte. Cât și cum se cunosc pe sine și între ei tinerii de etnii diferite din România?

În luna octombrie 2003 a fost realizată o primă prospecție la Târgu Mureș, referitoare la români și maghiari, prospecție la care au participat dr. Lavinia Bărbuleanu (coordonatorul proiectului), dr. Cătălina Ulrich, cercetători în științele psihologice și pedagogice, și semnatara acestor rânduri, în calitate de etnolog. A fost vorba despre o prospecție realizată înainte de începerea proiectului. Prin urmare, ceea ce prezentăm, la invitația revistei *Magazin istoric*, nu sunt nicicum concluzii, ci doar o scurtă sistematizare a observațiilor cristalizate în urma întâlnirilor avute cu profesorii, elevii și părinții acestora, la două licee, unul cu predare în limba română („Papiu Ilarian”), celălalt cu predare în limba maghiară („Bolyai Farkas”). Fiind vorba doar despre o prospecție, este foarte posibil ca aceste observații să nu coincidă în totalitate cu rezultatele finale ale studiului.

Cele două licee au în comun faptul că sunt considerate instituții de elită. Metoda de lucru a constat în organizarea de focus grupuri, câte două la fiecare liceu (unul cu profesori, celălalt cu elevi și părinți). Spațiul nu permite detalierea fiecăreia dintre întrebările adresate interlocutorilor noștri, nici răspunsurile acestora. Vom schița doar profilul grupurilor, așa cum s-a conturat în urma discuțiilor avute.

La „Bolyai Farkas“...

O primă remarcă se referă la caracterul unitar al discursului grupurilor din cadrul liceului, dominant față de discursurile individuale. Răspunsurile la majoritatea întrebărilor au fost lipsite de contradicții, ducând, în final, la o imagine comună, care se oferă celorlalte. Nici unul dintre participanții la organizarea focus grupurilor nu a fost de etnie maghiară, iar discuțiile au avut loc în limba română.

Liceul maghiar are o tradiție proprie, cultivată deopotrivă de profesori, de elevi și familiile lor. În prima zi de

școală, noii sosiți în clasa a IX-a sunt plimbați prin toată clădirea de către un grup de elevi mai mari, conduși de însuși directorul liceului, pentru o primă acomodare spațială și narativă (li se spun istorii și întâmplări legate de trecutul liceului, de personalitățile care au studiat sau au predat aici și ale căror portrete sunt expuse pe pereți etc.). Se stabilește astfel în prim contact informal cu profesorii și viitorii colegi, având funcția unui ritual de acomodare, de integrare a novicilor în noua lor comunitate. Pe de altă parte, la sfârșitul clasei a XII-a, este organizată o festivitate de despărțire, specifică, de altfel, întregii comunități maghiare din oraș, dar care, la liceul despre care vorbim are câteva elemente aparte, asupra cărora nu insistăm aici, dar care evidențiază specificul școlii. În orice caz, toți elevii cu care am discutat sunt conștienți de identitatea deopotrivă umană și școlară pe care le-o conferă apartenența la colectivitatea pe care o reprezintă liceul „Bolyai Farkas”.

În ceea ce privește „predarea” noțiunilor de identitate etnică, grupurile de discuție au cristalizat ele însele indicatori comuni cu cei enunțați de antropologie și celelalte științe sociale. Importanța limbii în preservarea identității etnice a fost afirmată unanim, cu specificarea făcută de unul dintre părinți că limba maghiară din România este mai curată

Vedere generală a orașului

decât limba maghiarilor din Ungaria. Unul dintre aspectele care ne-au interesat se referă la raportarea minoritarilor la țara ai cărei cetățeni sunt, pe de o parte, și, pe de alta, la țara în care etnia lor este majoritară.

Din răspunsurile primite, s-au cristalizat două puncte principale privind istoria, pe care le socotim complementare. Mai întâi, nemulțumirea manifestată față de absența manualelor de istorie pentru liceu scrise în limba maghiară. În grupul profesorilor, nemulțumirea a fost argumentată prin faptul că alții le scriu istoria, în condițiile în care a fost invocat caracterul subiectiv al discursului istoriografic. Apoi, tot sub aspect subiectiv, accentuat de note afective, s-au înregistrat reacțiile pozitive față de acțiunile de valorificare a trecutului eroic prin festivități de depunere de coroane și flori la un monument local ridicat în memoria a trei luptători secui condamnați la moarte în revoluția de la 1848. Prin evocările anuale se creează un calendar al liceului, coincident cu calendarul afectiv al comunității maghiare din oraș, iar trecutul comun se personalizează, îmbogățindu-se cu amintiri individuale, care acționează drept agent de coagulare a grupului.

În domeniul religiei, nota dominantă a discuțiilor s-a referit la oportunitatea transformării acesteia în materie de predare în învățământul liceal și la tipul de

pregătire a profesorilor (dacă să fie preoți sau nu). Opțiunea pentru cursurile de istoria religiilor față de cele de religie a fost motivată prin faptul că în felul acesta elevii pot afla despre alte religii și confesiuni decât cele proprii (majoritatea catolici și reformați, dar sunt și elevi care aparțin altor confesiuni și grupări religioase, situație în care se redeschide problema religiei pe care o învață la școală) și prin natura informală a instruirii religioase, care trebuie să se desfășoare în cadrul bisericii, nu al școlii. În ceea ce privește folclorul sau tradiția populară, accentul a fost pus pe valorificarea și reactualizarea tradițiilor prin spectacole și serbări. Principalele segmente ale culturii tradiționale cu care iau contact elevii prin mijlocirea liceului sunt dansul, muzica, meșteșugurile, portul. Prin valorificare, tradiția se resemantizează din perspectiva noilor sale funcții sociale și culturale. Așa cum a arătat Richard Bauman (*Folklore, Cultural performances, and Popular entertainment*, New York, 1992), ea are caracterul unui discurs construit prin

selecție, cu funcție de legătură simbolică între aspecte ale trecutului și o interpretare a prezentului.

În toate activitățile liceului „Bolyai” sunt implicate familiile elevilor.

Reunind toate aceste observații, s-a conturat profilul unui liceu constituit pe baza unor relații de grup, alcătuit ca o comunitate conștientă și mândră de propria sa istorie și tradiție („Suntem toți o familie”). În afară de însușirea cunoștințelor din programa școlară, rolul formativ al liceului se manifestă și extrașcolar, printre altele, prin foarte strânsa colaborare cu instituțiile bisericii și cu familiile elevilor. Pe de altă parte, dat fiind caracterul său etnic, a fi profesor, elev sau părinte al unui elev care învață la acest liceu coincide cu a fi maghiar. „Oriunde voi merge în lume, voi ști că am învățat la «Bolyai» și că sunt maghiar.” Prin aceste calități, apreciem că liceul „Bolyai Farkas” se constituie într-unul dintre nucleele de preservare a identității etnice și de coeziune a comunității maghiare, cel puțin locale.

...și la „Papiu Ilarian”

De la bun început trebuie spus că de data aceasta echipa care a organizat discuțiile de la liceul românesc avea aceeași identitate etnică cu interlocutorii ei. Este prematură cuantificarea ponderii pe care acest aspect a avut-o

Cetatea medievală, construită în anii 1602-1603, pe locul uneia din veacul XV

asupra răspunsurilor primite. La liceul român nu ni s-a conturat o imagine unitară a grupului, ci am asistat la exprimarea unor individualități. Nu știm cum ar fi evoluat focus grupurile și cum ar fi sunat răspunsurile dacă în locul nostru s-ar fi aflat altcineva, și nu tot o echipă de români.

Problemele generale legate de sistemul de învățământ cu care se confruntă profesorii, elevii și părinții de la „Papiu Ilarian” sunt comune celor de la „Bolyai Farkas”: nivelul înalt al liceului, exigența profesorilor, fără de care acest nivel nu poate fi susținut, dar care influențează mediile finale ale elevilor, micșorându-le șansele de admitere la facultate, în conformitate cu normele Legii Învățământului. Prestigiu ridicat al liceului induce deopotrivă elevilor și profesorilor atitudini care se manifestă în registrele responsabilității, provocărilor spirituale și ale mândriei de a fi înmatriculat aici. Deocamdată, între cele două licee nu apar diferențe esențiale. Dar mai departe, între ele se insinuează o demarcație cu tendințe care ar putea duce la ruptură.

Tradițiile specifice liceului „Papiu” se concentrează în jurul concursurilor și festivalurilor pentru elevi (de matematică, de teatru), la care participă colegi de la alte licee din oraș și din țară. Nu este, prin urmare, vorba despre o tradiție în care este angrenată doar colectivitatea liceului.

În ceea ce privește problematica identității etnice, au avut loc discuții, uneori aprinse, între interlocutori. Au fost, printre altele, dezbateri în grupul profesorilor referitoare la relațiile între creștinii ortodocși și cei greco-catolici, precum și la valoarea confesiunii religioase în marcarea profilului etnic. Altele s-au referit la caracterul subiectiv al scrierii istoriei, chiar și atunci când o fac ai tăi, urmărindu-se consecințele asupra atitudinilor morale și afective ale elevului asupra trecutului.

În grupul elevilor și al părinților, întrebările noastre privind mărcile de identitate etnică („ce credeți că vă face să fiți români, și nu altceva?”) nu au primit nici un răspuns, nici măcar unul stereotip! Am avut însă impresia că se căuta o calitate umană anume care să îi caracterizeze pe românii contemporani (!), nu un model teoretic. Am remarcat frec-

vența raportărilor la ei, adică la cei de la „Bolyai”, foarte utile viitorului studiu, căci reflectă un fel de autopercepție indirectă prin oglinda *ce-luialt*.

Aceste două licee s-au separat în 2001, pe baza unui criteriu etnic: tot ce era maghiar, elevi și corp profesoral, s-a comasat la „Bolyai”. „Papiu” a adunat tot ce fusese românesc în cele două licee. Din punctul de vedere al celor de la „Bolyai” măsura a fost pozitivă și continuă să fie mulțumiți de ea, socotind-o o garanție a prezervării tradițiilor și a etnicității maghiare. Din punctul de vedere al liceului „Papiu”, măsura a fost negativă, căci a întrerupt comunicarea între elevii de etnie diferită. Ei se întâlnesc doar dacă locuiesc pe aceeași stradă, și atunci mai mult tangential. În rest, deși trăiesc în același oraș, ocaziile în care să fie împreună sunt aproape

inexistente. Inclusiv spațiile publice ale discotecilor sunt împărțite printr-o linie imaginară: aici stăm noi, dincolo voi.

Separarea din 2001 are, desigur, cauze analizabile istoric. Viitorul acestui oraș va fi legat însă de actualitate: lipsa de comunicare. Închizându-se în sine, comunitățile își pot îngheța identitatea, dar nu o pot conserva ca pe un proces viu și riscă o izolare în care nici nu îi cunosc pe ceilalți, nici nu se lasă cunoscuți.

Spațial, între liceele „Bolyai Farkas” și „Papiu Ilarian” nu sunt decât câteva sute de metri. Dar distanța care le separă pare mult mai mare, decât rămâne neparcursă. ■

Placă pe vechea clădire a Primăriei, omagîindu-l pe poetul revoluționar ungur Petőfi Sándor

Călătorind în viață cu Iorgu Iordan

Domnul Marius Sala a avut norocul să stea în preajma a doi seniori ai lingvisticii românești: Alexandru Rosetti și Iorgu Iordan. I-a respectat, și-a făcut idoli din ei și acum, la peste șapte decenii de viață, își oferă bucuria de a ni-i prezenta (Magazin istoric, nr. 5-12/2004; 7/2005).

IORDAN - ROSETTI

MARIUS SALA

Cred că este potrivit să relatez un episod mult mediatizat al relațiilor sale cu un coleg de academie, care nu era altul decât celălalt maestru al meu, Al. Rosetti; ceea ce urmează a dus la întreruperea colaborării lor. Simt nevoia să o fac, pentru că sunt singura persoană care a participat direct la acest trist episod din viața celor doi.

Pe vremea când Iorgu Iordan se afla la Iași, avea legături mai mult decât cordiale cu Rosetti. El a publicat recenzii favorabile la *Istoria limbii române* a lui Al. Rosetti, iar Rosetti a publicat în 1944, în seria pe care o edita, cartea lui Iordan, *Stilistică limbii române*. Am intrat, după dispariția lui Iordan, în posesia unor scrisori de-ale lui Rosetti adresate Moșului, care confirmă cele spuse de mine. Mai aproape de zilele noastre, Rosetti s-a ocupat, împreună cu mine în calitate de secretar, de *Omagiul lui Iorgu Iordan*, când acesta a împlinit 70 de ani. La recepția dată de sărbătorit, la care au participat Al. Rosetti și doamna Maria Rosetti, relațiile erau, cel puțin aparent, cordiale, chiar destinate (am relatat cu altă ocazie imitațiile făcute de mine și de V. Lipatti cu acest prilej și cum i-am răspuns, cu jumătate de glas, regretatei doamne Iordan, către sfârșitul „reprezentăției“, când m-a întrebat „dar Iorgu cum face?“, că „nu-l pot imita în casa lui“). Într-un episod următor o să vorbesc despre reacția lui când a aflat cum îi imit semnatura.

Revenind la tema propusă, pot spune că Rosetti mi-a spus nu o dată: „Maestrul dumitale e un savant.“ Aceasta nu l-a împiedicat să aibă și păreri opuse lui Iordan. Este cunoscută disputa cu privire la interpretarea gra-

Toledo, 1965. Autorul, împreună cu doamna Elena Alvar și academicianul Iorgu Iordan

fiei lui I. Neculce: Iordan, care despre Neculce vorbea cu aceeași admirație cu care vorbea numai despre maestrul său A. Philippide, susținea (în ediția pe care a publicat-o în 1955) că, în vremea lui Neculce, se pronunța *-u final*. Pentru Rosetti aceasta era aproape o blasfemie, fiindcă în interpretarea grafiei chirilice pe care a susținut-o în repetate rânduri (era un fel de *son domaine de chasse*, fiul lui), el considera că ceea ce se scria cu *-u* la sfârșitul cuvintelor, în textele vechi, era doar grafie, și nu o realitate lingvistică.

Întâlnire „la secret“

Aceasta și alte neconcordanțe cu privire la felul de a „interpreta“ organizarea cercetării lingvistice (Rosetti avea o secție de fonetică și dialectologie în cadrul institutului condus de Iordan, lucru important când era vorba de bani...), coroborate cu spusele binevoitorilor din preajma unuia sau a altuia ori a amândorura, care transmiteau tot felul de informații unuia despre celălalt, cred că au fost motivele care au creat o anumită stare de tensiune. În comentarii pigmentate, de ambele părți, cu diverși acizi, aflam adesea nemulțumirile lor, dar nu participam la comentarii și, ceea ce este mai important, nu transmitemam ce spunea unul despre celălalt.

În această atmosferă generală, după o perioadă de colaborare perfectă până în 1968, când am fost canalul de comunicare între ei, în calitate de secretar al celor două congrese internaționale de lingvistică, într-o zi de la sfârșitul lui 1969, Rosetti m-a chemat: „Avem de vorbit“. (Nu mai eram în aceeași

clădire, deci nu îl mai vedeam zilnic.) Am intrat la „secret“ și, după o introducere „din ochi“ (își ridica privirea spre cer și apoi mă privea pătrunzător), scoate din celebra lui geantă un exemplar din cartea lui Iorgu Iordan, *Alexandru I. Philippide* (1969). Eu, glumind: „Ce-ai găsit în ea?“ Rosetti îmi arată o dedicație, care suna cam așa: „Domnului academician Al. Rosetti, această carte care mi-a fost furată.“ Semnat: I. Chițu. Consternare totală din partea mea. N-am avut timp să zic ceva, pentru că Rosetti mi-a spus: „Dragă, trebuie să facem ceva. Trebuie să-i spui maestrului dumitale ce susține *le pauvre homme* [sărmanul om – Chițu].“ I-am replicat: „Ați citit cartea?“ R.: „Ei, da, dragă, dar vezi că i s-a făcut o nedreptate acestui tânăr.“ Eu: „Dacă ai fi citit cartea, ai fi văzut că, atât din punct de vedere stilistic, cât și din acela al conținutului, sunt lucruri care îi aparțin lui Iordan, care se considera urmașul lui Philippide.“

I-am arătat că, în *Lămurire*, capitolul de la începutul cărții, scria: „Sunt singurul om în viață care știe cele mai multe lucruri despre marea savant și marea personalitate care a fost filologul ieșean A. Philippide.“ I-am spus, în plus, că el a scris cartea pentru că se împlineau 110 ani de la nașterea lui Philippide și a constatat că fostul lui profesor fusese „neînțeles“ de către un lingvist bucureștean, Cicerone Poghir, admirator al lui B.P. Hașdeu, cu care Philippide polemizase.

Le pauvre homme (cum îl numise Rosetti pe Chițu) se înscrișese la doctorat și îi prezentase lui Iordan o teză despre Philippide. Nu știu cum a fost teza, dar l-am auzit în repetate rânduri pe Iordan vorbind despre ea în termeni extrem de negativi. „N-a înțeles nimic din concepția lui Philippide“ era afirmația cea mai inocentă. Pe scurt, i-a respins teza lui Chițu.

Au urmat două săptămâni cu telefoane zilnice (uneori și discuții în doi), în care Rosetti aproape că mă soma să merg la Iordan, ca să-l informez despre trășenia respectivă. I-am atras atenția, în mai multe rânduri, că mesajul lui ar putea avea urmări pentru relațiile dintre ei. Nu știu ce a fost în capul lui Rosetti că a insistat.

Abia la Rio de Janeiro

Până la urmă, l-am rugat pe Iordan să mă primească la el acasă. La ora 18, ora la care era treaz (după siesta la care nu renunța!), m-a primit în biroul lui. Stăteam în două mici fotolii, cu o masă între noi. Frecându-se la ochi, m-a întrebat: „Da ște s-a ntâmplat, dom'le?” (Am vaga impresie că bănuia despre ce era vorba.) I-am răspuns că am un mesaj de la Rosetti, care a insistat să afle și el, Moșul, ce s-a întâmplat. Am adăugat că eu nu sunt de acord cu ce scrisese Chițu pe cartea dată lui Rosetti.

Iordan, pregătit să afle lucruri neplăcute, asculta fără să se uite la mine; se freca discret la ochi și își aranja părul. I-am relatat totul, așa cum îmi ceruse Rosetti, cerându-mi din nou scuze pentru faptul că eram mesagerul unei informații care, în alte vremuri, ar fi dus la decapitarea aducătorului. Încerc să reproduc cele spuse de Iordan: „Mata nu trebuie să te scuzi. Este treaba mea ce urmează să fac. În orice caz, te informez că, începând de acum, n-am să mai vorbesc cu colegul meu de academie. A avut o atitudine condamnabilă: în loc să-l dea afară pe acest neisprăvit, pentru calomnierea unui coleg de academie (dacă afirmă că mă cunoaște și mă apreciază), i-a făcut plăcere să accepte să răspândească o astfel de calomnie. De altfel, n-ar trebui să mă mir prea mult, fiindcă am mai aflat și alte comentarii despre mine care pornesc toate de la Rosetti.”

Am plecat. La telefonul de seară, Rosetti m-a întrebat: „Ei, ai fost? Ce-a zis maestrul

La 70 de ani, Iorgu Iordan a fost sărbătorit de colaboratori la Casa Oamenilor de Știință, moment înfățișat și de imaginile următoare

dumitale?” I-am confirmat că am fost, adăugând: „Mai bine vă refuzam în continuare, fiindcă a declarat că nu mai vorbește cu dumneavoastră.” Rosetti a tăcut. A doua zi a trebuit să-i relatez exact cum s-a desfășurat întâlnirea cu Iordan. S-a cam speriat și a adăugat doar atât: „Trebuia să-i spunem!” Nici astăzi nu știu exact de ce a insistat așa de mult să merg la Iordan. În ceea ce mă privește, întâmplarea o consider astăzi, după un sfert de secol, poate cea mai mare prostie pe care am făcut-o în viața mea.

Iordan i-a trimis lui Miron Nicolescu, președintele de atunci al Academiei Române, o scrisoare în care a cerut sancționarea lui Rosetti (am văzut o copie în arhiva Iordan). Este sigur că nu și-au mai vorbit. Iordan îl ignora chiar la ședințele Academiei. Situația a durat mai mulți ani, până în primăvara lui 1975, când am fost invitați toți trei la congresul de lingvistică romanică de la Rio de Janeiro. S-a produs ceea ce am crezut că nu e posibil: au făcut schimb de cărți cu dedicații și au început să-și vorbească. Am înțeles atunci că amândoi doreau să-și vorbească (cât de mult și în ce termeni rezultă din relatarea episodului despre Rio de Janeiro).

Nu știu cum a fost ca director în „prima legislatură”. L-am cunoscut ca director din 1958 până la pensionare, în 1970. Venea zilnic la institut, cel mai târziu la ora 10. Citea câte ceva în mașină (ziare, manuscrise), astfel că de multe ori Lazăr, șoferul lui, stătea până termina. Dădea bună ziua, uneori

dădea chiar și mâna cu unele persoane care îl impresionaseră, fie prin știința limbii, fie prin alte calități. Se ducea în biroul lui, unde primea pe oricine cerea să stea de vorbă cu el; de asemenea, chema el diverse persoane cu care avea treabă (pentru discutarea unor lucrări sau a manuscriselor dicționarului). Făcea observații cu creionul pe manuscris. Nu uit că eu începusem să scriu ca el și, în plus, după modelul lui, redactam cu creionul. Mi-amintesc că o dată a început să descifreze niște observații și nu înțelegea ce scrisese (de fapt, era o notă de-a mea pe text). După ce s-a chinuit, mi-a zis: „Pacatili mele, ște-am vrut să spun aiș?”; m-am uitat pe text și i-am spus, încurcat: „Asta-i scrisă de mine.” A tușit, râzând, și a trecut mai departe.

Chestie de pușcărie

Tot director fiind (eu eram secretar științific), m-a chemat într-o dimineață la telefon, să-l semnez pe o adresă urgentă pentru Ilie Murgulescu, președintele de atunci al Academiei Române. Aflase că îi imit iscălitura, cum le imitam, de amuzament, și pe ale altora (în primul rând, evident, pe a lui Rosetti). Cum a aflat? Eram cu el la Montevideo. Într-o seară stăteam împreună cu atașatul ad-interim de la ambasada română, Traian Moraru, pedagog de profesie, la o cafea, după ce mâncasem o excelentă friptură de vacă la grătar. Iordan, liniștit, se uita absent la soarele care cădea în estuarul La Plata, spre Buenos Aires.

Pedagogul îi spunea tot felul de lucruri, care nu-l scoteau pe Iordan din starea lui aproape de visare (era și atunci îndrăgostit). La un moment dat: „Domnule profesor, nici nu știți pe cine țineți la sân!” Cu capul într-o mână, care era sprijinită de cealaltă mână, Iordan în replică: „La ște ti referi mata?” Pedagogul îi arată că e vorba de mine. „Da ș-o făcut?” întreabă Iordan. „Vă imită, domnule profesor.” Iordan: „Pi mini? Pi Rosătti l-am văzut, îl fași foarte bini.”

Eu intervin pentru a încheia discuția, dar a fost imposibil. Celălalt voia să arate că știe ceva. Ca să scap, îi spun lui Iordan că imit

diverse iscălituri; ceea ce am și făcut imediat, pe un șervețel oferit de patron. Exclamații de mirare, amestecată cu satisfacție. (la Rosetti: „Perfect, dom'le”, și la Graur: „Chiar așa?” sau aproape cu indignare (la Macrea: „Și pi așa îl știți!”).

Nu-l imitasem pe el. S-a uitat de două-trei ori peste iscălituri și apoi, după o pauză, mi-a spus: „la să ti văd di ște ești capabil.” Eu, ca o mireasă, roșesc și cedez. Se apleacă, se uită din diverse unghiuri la iscălitură și spune: „Aiasta-i chestie de pușcărie.” Am relatat toată această poveste fiindcă, atunci când mi-a spus să semnez scrisoarea pentru Murgulescu, i-am replicat: „Asta-i chestie de pușcărie.” Nu s-a lăsat și mi-a spus: „Să știi că am făcut doi ani la Drept și știu că, dacă cel pe care-l imiți recunoaște semnătura, nu este motiv penal (evident, să nu fie vorba de bancă).”

Eternul îndrăgostit

Tot ce am spus până acum a arătat multe lucruri despre omul alături de care am stat câteva decenii. L-am cunoscut mai bine în călătoriile cu avionul, când eram în doi, ore întregi (mesele le terminam repede, câteodată îmi dădea și de la el câte ceva, fiindcă nu mânca prea mult). Am aflat atunci, înainte de a ști că va scrie *Memoriile*, multe, foarte multe fapte din viața lui (m-am mirat întotdeauna ce de excitatitate relata, la indigou, după ani, anumite scene).

În afară de amintiri, prezentate și în *Memorii*, îi făcea plăcere să-mi spună că este sensibil la „fimei” (trebuie să precizez imediat

că, la el, totul era simțit ca la „domnul Ibrăileanu”). A declarat de multe ori, și în scris (unii confracți chiar s-au amuzat), că pentru el femeia este ca un „bibelou de porțelan”, de care îi este frică să se atingă, ca să nu se spargă.

Prima dată l-am văzut emoționat în fața unei femei la Căciulați, la Colocviul UNESCO din 1959, când la o masă oferită participanților fusese invitată să cânte Maria Tănase. Eram la cafea și este singura dată când l-am văzut fumând. Era vădit impresionat de cântecul Mariei Tănase. M-a văzut că îl privesc, mirat doar fiindcă îl vedeam fumând. Atunci i-a spus lui Valentin Lipatti, secretar UNESCO, care-l surprinsese cu gândul dus de la treburile organizației, o frază pe care n-o pot uita: „Am fost totdeauna sâmtător la fimeci. Hm! Zău că nu știu șe s-ar întâmpla, dacă aș avea câțiva ani mai puțin.” (Avea 71 de ani.)

După patru ani, eram cu el la Bruxelles, unde ne întorsesem de la Amsterdam, de la un congres de onomastică. La plecare, pe scara avionului, l-am văzut congestionat la față. S-a oprit, s-a uitat în spate (pe atunci, cine te conducea la aeroportul din Bruxelles putea ieși pe o terasă), a făcut cu mâna, și-a scos batista albă și, intrând în avion, mi-a recitat, în germană, primul vers din *Don Carlos* al lui Schiller. N-am vibrat la cele spuse de el și, enervat că nu știam textul, mi l-a tradus în română: „S-au dus frumoasele zile din Aranjuez.” Până la București nu mi-a vorbit decât despre „frumusețea” doamnei belgiene, față de care era „sâmtător” (chiar și pistrii erau aleși). Mi-ă povestit, peste ani, și despre alte persoane de care se simțea atras.

Se lăuda cu faptul că era îndrăgostit în felul lui. Studia mult relațiile personale cu care avea a face. Nu rareori păreriile lui se formau și urmând „sugestiile” unor colaboratori. Era uneori intransigent și greșea în aprecieri. Mă întreb: cine nu greșește? În orice caz, nu a greșit în lucrările de lingvistică.

Omul pe care ajunsesem să-l consider mai mult decât un profesor apropiat (unii zic că ar fi declarat că și el mă considera ca un fel de fiu al lui) și la care mă duceam cu orice îmi trecea prin cap (mai puțin întâmplările

sentimentale) s-a dovedit că este ca toți oamenii. Întâmplarea cu care închei portretul Maestrului meu s-a produs în 1978. Aădemia Regală Spaniolă mă alesese membru corespondent al ei. La primirea veștii, după ce am sunat-o pe soția mea, i-am telefonat lui Iorgu Iordan. Salutul meu de „bună dimineața” era evident ieșit din comun, aproape săltăreț.

Îmi răspunde, cu vocea lui monotonă (cred că ținea microfonul mai departe de gură, cum îl vedeam adesea la institut): „Da șe s-a-ntâmpat, dom'le?” Eu: „Am fost ales membru corespondent al Academiei Spaniole.” La celălalt capăt al firului s-a așternut o tăcere care m-a și îngrijorat.

După câteva secunde de scurtcircuitare a comunicării, îl întreb: „M-ați auzit?” „Mda, cam răpidi.” (El fusese făcut membru corespondent doar cu câteva luni înainte.) Eu aveam 46 de ani, iar el...! Peste câțiva ani, același om, la sărbătorirea sa de 90 de ani, la facultate, i-a răspuns unui personaj politic, când l-a întrebat, la ieșirea din amfiteatrul „Odobescu”, care e cea mai mare satisfacție a lui ca profesor și lingvist: „Am un fost elev, colaborator al meu, care m-a întrecut: a fost ales recent membru corespondent al Academiei Spaniole.”

Am amuțit când l-am auzit (eram chiar în spațele lui, dar el nu mă văzuse). Nu știu nici azi de care dintre cele două reacții trebuie să mă mir mai mult, amândouă sunt la fel de umane. ■

(Va urma)

Adresa: Str. Miron Costin nr. 19,
Sector 1, București
Tel: 222.53.16; Tel/Fax: 222.53.17
E-mail: comenzi@lucman.ro

Nicolae Chivulescu

ARMAND CĂLINESCU

Om de stat și conducător de țară

LUCMAN

Ziua Victoriei – 60

14 ANI DE RĂZBOI CHINO-JAPONEZ

ANNA EVA BUDURA

La 26 iunie 1945, reprezentanții celor 51 de state ale lumii s-au întrunit la San Francisco, pentru a pune bazele viitoarei Organizații a Națiunilor Unite (Magazin istoric, nr. 6/1985). Delegatul Republicii China, Gu Weijun, și-a pus semnătura pe documentul fundamental al acesteia. Gestul său simboliza un moment crucial în istoria modernă a Chinei: afirmarea locului ei în rândul marilor puteri ale lumii. Azi, după 60 de ani de la încheierea mării conflagrații, să încercăm evocarea aceluia episod, care readuce în memoria omenirii faptul că, victimă a provocărilor Japoniei, începând încă de la sfârșitul secolului XIX, această țară a ținut piept politicii expansioniste nipone șase ani într-un război parțial și alți opt într-unul total.

Până la sfârșitul secolului XIX, istoria relațiilor între China și Japonia a fost caracterizată printr-un transfer – inițiat și transpus în viață de către japonezi și sprijinit fără nici o reținere de către chinezi – al elementelor civilizației și culturii chineze. Începând din veacul IV, scrierea ideografică, filosofia confucianistă, budismul chan (zen), principiile organizării statale, arta, literatura, arhitectura, sistematizarea așezărilor urbane, istoria chineză au pătruns în Japonia, contribuind la formarea civilizației și culturii autohtone. Cele două încercări din timpul dinastiei Yuan – cea mongolă (în 1274 și 1281) – de a cucerii Japonia au fost zădărnice de forțele naturii și de paza de coastă. Pira-

teriei japoneze, care a provocat pierderi așezărilor de pe coasta estică a Chinei în secolul XIV, i s-a pus capăt în anul 1404, prin semnarea tratatului Yongle, care stipula practicarea unui comerț avantajos ambelor părți sub controlul organelor de stat.

Până la mijlocul secolului XIX China a fost un important centru de putere din Asia, capabil să iradieze în zonă cultura sa materială și spirituală. După aceea însă, descumpănită de modul de acțiune al puterilor imperialiste coloniale, s-a văzut în imposibilitatea de a-și adapta economia, concepțiile filosofice, întregul aparat de stat – valori și instituții statornice de secole – noii situații. Teritoriul țării a fost împărțit în sfere de

influență ale puterilor coloniale, periclitându-i-se existența națională.

În aceleași condiții istorice, Japonia și-a modernizat sistemul de guvernare și și-a asigurat dezvoltarea economică, reușind, la 34 de ani după Restaurarea Meiji (*Magazin istoric*, nr. 7/1982), să pășească în rândul statelor capitaliste avansate, să cucerească un statut de partener egal în relațiile diplomatice cu acestea. În acea poziție, Japonia și-a elaborat politica continentală, al cărei obiectiv principal era cucerirea Chinei, slăbită de războaie, subminată economic și politic de prevederile tratatelor inegale și vlăguită de o administrație ineficientă și coruptă.

După 1872, Japonia a trecut în mod sistematic la realizarea planului. Cele două războaie victorioase – unul împotriva Chinei în 1894, celălalt împotriva Rusiei în 1904 – au pus bazele viitorului imperiu nipon pe teritoriul Chinei. Așa cum arată istoricul Mikiso Hane, în lucrarea *Japan. A short History* (Oxford, 2004), „de aici încolo politica externă a Japoniei a luat o turnură mult mai șovină și mai agresivă”. Infiltrarea agenților intereselor Japoniei în Manciuria, iar mai apoi în timpul și după primul război mondial în întreaga Chină, ca și extinderea premiselor economico-teritoriale ale intruziunii japoneze, au fost acceptate la Conferința de Pace de la Paris, care a pus capăt primului război mondial. Încurajată de atitudinea țărilor occidentale, începând din 18 septembrie 1931, printr-o succesiune de acțiuni militare și politice diversioniste, Japonia a ocupat întreaga Manciurie, Mongolia Interioară, a atacat Shanghaiul, a creat statul marionetă Manchouguo și a ajuns până la zona demilitarizată din vecinătatea orașului Beijing (Beijingul de astăzi), așteptând momentul prielnic pentru a declanșa un război total împotriva Chinei.

Aflat în procesul reunificării țării și al modernizării economiei, aparatului de stat și armatei,

guvernul chinez s-a văzut neputincios și a solicitat sprijinul Ligii Națiunilor pentru oprirea agresiunii, care, însă, a recunoscut „drepturile și interesele Japoniei în Manciuria”. China a rămas singură în fața militarismului nipon. Mișcarea anti-japoneză a cuprins întreaga țară. Lipsită de o conducere fermă și unitară, națiunea chineză nu a reușit să stopeze evoluția evenimentelor. La 7 iulie 1937, la Podul Lugou din apropierea Beijing-ului, a avut loc un „incident local”, evoluând rapid spre confruntarea militară, ce va dura opt ani.

Politicienii și militarii japonezi se pregătiseră să supună „China slabă și divizată” printr-un război scurt și decisiv; ei au aruncat în luptă, conform statisticilor japoneze, 21 de divizii (din cele 24 disponibile la începutul războiului), cu alte cuvinte, 87% din forțele terestre ale armatei nipone. Rezistența armatei naționale chineze, a armatelor de guerilă din bazele anti-japoneze, precum și pierderile suferite în bătăliile de la Shanghai, Pingxingguan, Taierzhuang, Wuhan și Guangzhou au determinat comandamentul japonez să dizloce alte 11 divizii, cu alte cuvinte, 94% din totalul armatei terestre de care dispunea Japonia în 1939. Planul nipon „de rezolvare rapidă a incidentului din China” a fost spulberat. Ea (Japonia) s-a văzut prinsă în capcana unui război de uzură de lungă durată, purtat cu precădere de Armata 8, Noua Armată 4, detașamentele de guerilă din bazele anti-japoneze, organizate și conduse de Partidul Comunist Chinez. Aproape 60% din armata japoneză dizlocată în China a fost imobilizată și hărțuită de către aceste forțe, care i-au pricinuit cele mai grele pierderi umane și materiale.

Situația creată pe frontul de luptă din China a împiedicat Japonia să-și realizeze

planurile de a se extinde în nord, spre a ataca Uniunea Sovietică, și spre sud și sud-vestul Asiei, pentru a-și coordona acțiunile cu Germania nazistă. Chiar atunci când, începând din

Trupe japoneze într-un oraș chinez în 1931

1940, a hotărât să deschidă frontul în Asia și Pacific, Japonia nu a putut să dizloce în acele zone decât 10 divizii și 3 brigăzi mixte, adică doar 20% din efectivele armatei sale terestre. Cu toate că în timpul războiului din Orient luptele din China au fost limitate, Japonia a trebuit să staționeze acolo o armată de peste 1 milion de oameni, pentru a face față hărțuirilor detașamentelor de partizani și acțiunilor armatei naționale chineze. De-a lungul întregului război mondial, luptele pe frontul antijaponez din China – deschis cel mai devreme și menținut fără întrerupere timp de opt ani – nu au încetat, aici fiind nimicite forțele principale ale armatei terestre japoneze. Pe frontul din China au fost uciși și răniți 1.330.000 de soldați japonezi; tot aici au fost consumate 70% din totalul cheltuielilor de război ale Japoniei.

Referindu-se la importanța frontului antijaponez din China, în primăvara anului 1942, președintele Roosevelt i-a scris fiului său: „Dacă nu ar fi fost China, dacă China s-ar fi prăbușit, gândește-te câți soldații ai câtor divizii japoneze ar fi putut fi dizlocați în alte locuri! Ei ar fi putut ataca Australia, India, ar fi putut, fără nici un efort, ocupa acele locuri, ar fi putut naviga în Orientul

Mijlociu... Japonia ar fi putut să-și coordoneze forțele cu cele ale Germaniei și să lanseze un atac convergent de mari proporții, să realizeze joncțiunea în Orientul Apropiat și să izoleze astfel complet Rusia, ar fi putut să izoleze și să înghită Egiptul, să taie toate liniile de comunicație din Marea Mediterană.”

Locul Chinei și importanța frontului din China au fost recunoscute în Declarația Națiunilor Unite, semnată la 1 ianuarie 1942, la Washington, de către reprezentanții a 26 de state, unde Republica China a fost alăturată marilor puteri – Uniunii Sovietice, Statelor Unite ale Americii și Marii Britanii –, iar în documentele internaționale frontul din China a fost considerat drept parte componentă a celui de al doilea război mondial. În cei 14 ani de război pentru apărarea independenței și suveranității țării, purtat cu intensități diferite, dar continuu, poporul chinez a dat jertfe evaluate – conform unor statistici încă incomplete – la 35 milioane de morți și dispăruți din rândul combatanților și din rândul populației civile și a suferit pierderi materiale directe, cu o valoare apreciată la peste 100 miliarde dolari S.U.A., și indirecte, de 500 miliarde dolari S.U.A., fără a lua în calcul pierderile culturale. ■

GALERIA NAȚIONALĂ DIN LONDRA

(Urmare din p. 31)

Aripa de est se prelungește înspre St. Martins Lane cu National Portrait Gallery, vizavi de biserica St. Martin-in-the-Fields (1717, arhitect James Gibbs). Galeria, cu intrare liberă și același orar ca la National Gallery, a fost înființată în 1856. Prezenta construcție adiacentă în stilul Renașterii italiene (arhitect Ewan Christian), inaugurată în 1896 și extinsă în 1933, găzduiește pe două niveluri aproximativ 10.000 de portrete ale unor ilustre personalități britanice (suverani, politicieni, militari, exploratori, savanți, literați, artiști, actori, sportivi, staruri pop), printre care Henric VIII (de Holbein), Edward VI, Sir Thomas More, prințesa Mary Tudor, Elisabeta I, Oliver Cromwell, Iacob I, Carol I, Carol II-copil, George IV (de Sir Thomas Lawrence, neterminat), Victoria și prințul Albert, Robert Walpole, Wil-

liam Pitt, Warren Hastings (de Reynolds), Nelson (de Kneller), James Cook, T.H. Lawrence, Herschel, Shakespeare (probabil singurul portret realist autentic al barbului, executat de un artist contemporan), Samuel Butler, Shelley, Wordsworth, Byron, Keats, surorile Brontë, Robert și Elizabeth Browning, Bernard Shaw, Beatrice Potter, T.S. Eliot, William Hogarth, autoportrete de George Stubbs, George Romney, Joshua Reynolds și Thomas Gainsborough, Bobby Charlton etc. Imaginile sunt reprezentate de picturi, desene, sculpturi, fotografii și înregistrări video.

La National Gallery se poate ajunge rapid cu metroul, pe liniile Piccadilly sau Bakerloo (până la stația Charing Cross) sau pe liniile Piccadilly și Northern (până la stația Leicester Square). ■

LA 23 AUGUST NE-AM FĂCUT DATORIA

MIRCEA CARP

La începutul lunii iunie a acestui an participam, în rotunda Muzeului Național al Literaturii Române, la sărbătorirea a 15 ani de la înființarea Fundației Culturale Memoria și la lansarea numărului 50 al revistei cu același nume. Printre vorbitori s-a aflat și un domn al cărui nume îmi era cunoscut de mai bine de patru decenii. Nu din scris, ci de la emisiunile posturilor de radio „Vocea Americii“ și, mai apoi, „Europa liberă“, ascultate pe furiș și cu frică în România comunistă.

Am rugat-o pe doamna Micaela Ghițescu, redactor șef al revistei Memoria și colaboratoare a revistei noastre, să mă prezinte domnului pe care îl știam demult, fără să-l fi cunoscut vreodată: Mircea Carp.

După câteva zile, înregistram convorbirea solicitată pentru rubrica noastră. Intenționeam să aflu despre activitatea domniei sale la cele două posturi de radio. Discuția m-a purtat și pe alte drumuri, extrem de puțin cunoscute nu doar de mine, ci probabil și de majoritatea cititorilor noștri. Ca un semn al timpului

de acum, trebuie să precizez că înregistrarea noastră avea loc într-un birou de la etajul șase al noului și elegantului sediu al recent înființatului Institut Național pentru Memoria Exilului Românesc. Între pereți adăpostind documente ale acestei atât de puțin cunoscute istorii a României și românilor din exil, încerc să aflu cum a pășit interlocutorul meu pe drumul, aparent fără întoarcere până în 1989, al depărtării de țară.

Dintr-o convorbire mult mai amplă, publicăm acum doar partea referitoare la evenimentele premergătoare actului de la 23 august 1944.

Domnul Mircea Carp (născut la 28 ianuarie 1923, la Gherla) a absolvit Liceul Militar „Nicolae Filipescu“, de la Mănăstirea Dealu. Școala, după cutremurul din 1940, se mutase la Predeal. După absolvire, a fost selecționat să facă un stagiu de pregătire în Germania. Deși specialitatea sa era cavaleria, a fost repartizat pentru instruire la tancuri.

- Unde ați făcut instrucția în Germania?

- Am început într-un centru de la Döberitz, de lângă Berlin, unde toți cei 200 de români sosiți la cursuri am petrecut o lună pentru instrucție și acomodare cu termenii de specialitate. N-a fost prea ușor pentru unii dintre noi. În 1942, încă se mai păstrau regulile din vechea armată germană, cu multe din regulamentele ei foarte cazon.

Elevii își începeau cariera de viitori ofițeri la regimente ca simpli recruți, fără nici o deosebire.

După o lună, am fost repartizați la diferite regimente, pe arme, în toată Germania. Eu am fost repartizat la Regimentul 6 tancuri, fost 1 cavalerie imperială, tot lângă Berlin.

- Cum erăți văzuți de germani?

- Foarte bine. Eram considerați aliații lor, printre cei mai importanți. Aveau foarte mult respect pentru români, pentru mareșalul Antonescu. Trebuie să privim lucrurile, când vorbim acum, prin

Sublocotenent de tancuri în armata germană

prisma istoriei. Antonescu era un om de mare încredere pentru ei. Era singurul care se putea opune lui Hitler.

- Ați fost și pe frontul din Est?

- Am făcut patru luni de stagiu, dintre care trei luni în acțiune, în zona localităților Gorodok, Vitebsk, Smolensk. În regimentul respectiv eram 20 de elevi ofițeri, dintre care patru sau cinci eram români. În baza unei înțelegeri dintre români și germani eram

considerați complet elevi germani. La un moment dat, am dorit să avem ecusoane cu tricolor, ca să ne deosebim de germani. Ni s-a explicat de colonelul Ion Gheorghe, care era atașatul militar român la Berlin, că înțelegerea era ca noi să fim tratați ca elevi germani, până la absolvire.

- Ați participat la lupte?

- Perioada aceea, din martie până în iunie 1944, a fost mai mult de așalmie. Nu aș putea spune că am luptat în confruntări decisive. Am fost totuși rănit, am fost decorat.

Am fost trimis în Germania cam 200 de tineri. După perioada aceea de pregătire prealabilă, vreo 20 au fost înapoiți în țară, necorespunzând nici fizic, nici ca pregătire. La sfârșitul școlii, după doi ani, dintre cei 170-180 de români, cinci am terminat ca șefi de promoție, peste nemți. Eu am fost la tancuri, un alt camarad de la Mănăstirea Dealu, Teodor Cazacu, a fost la infanterie. Și încă trei, de la alte licee, pe care nu mi-i mai amintesc.

- În ce an se întâmpla?

- În 1944, în iunie. După ce am fost făcuti sublocotenenti în armata germană, ne-am întors în țară, am fost încadrați înaintea celor din promoția noastră.

- Nu existau rivalități între germani și români?

- Nu se simțeau. Era război, toți luptau. Poate așa, la o bere, îți mai aminteau că cutare unitate română a capitulat. Noi eram pregătiți și le aminteam și noi unele lucruri mai puțin plăcute pentru germani.

- Stalingradul, cum a fost primit?

- Într-o tăcere totală. Nu s-a comentat în nici un fel. Era

Pe frontul de Răsarit, în vara lui 1943, ca elev în Școala militară germană

prima lor mare înfrângere. Nimeni nu-și dădea seama ce va urma. A venit apoi vara lui 1943, când germanii și-au revenit și părea că lucrurile mergeau din nou bine. Cel puțin în regimentul nostru nu au existat disensiuni. Ne interesa să cunoaștem meseria, să ne distrăm când puteam, să cunoaștem cât mai multe fete. Eram tineri...

— Cum era Germania în război?

— Până în 1943 nu fusese așa de bombardată. Viața obișnuită era a unor oameni care tăceau. În afară de ieșitul la restaurante sau cafenele, nu se discuta războiul decât în anumite cercuri. Hitler era încă popular. Orice lucru care nu mergea bine era pus pe seama celor din anturajul său.

Viața în Germania acelor ani era cartelată. Civili aveau 250 grame de carne pe săptămână, berea era îngrozitoare. Doar fetele erau fete. Trenurile funcționau foarte bine. Chiar și atunci când erau bombardamente, erau repuse destul de repede în funcțiune.

Toată lumea aștepta să se termine războiul, convinsă că biruința va fi a Germaniei. Ceea ce fusese un marș triumfal, la începutul războiului, în Rusia se transformase încet încet în catastrofă. Dar lumea spera că Germania va ieși cu bine și totul se va termina favorabil pentru ei.

— Revenirea în țară cum a fost?

— Am venit în țară în vara lui 1944. Trebuia să ne întorcem încă din martie acel an, când am absolvit școala și am fost făcuți sublocotenenți în armata germană. Comandamentul german a cerut o extindere, pentru că deja avea lipsă de ofițeri. Au solicitat atunci comandamentul ui

Sublocotenent de cavalerie, împreună cu mama, Ecaterina, strănepoată a lui Lascăr Catargi

român să ne mai lase trei luni de zile ca instructori la regimente. A fost o experiență bună pentru noi. Eram ofițeri de-acum și conduceam plutoane sau chiar companii germane. Am avut comanda unei companii mai bine de o lună de zile.

Un fapt interesant. Pe perioada stagiului de instrucție, pregătirea și-o făceau subofițerii care știau prea bine că cei pe care îi comandau acum, într-o bună zi, vor deveni superiorii lor. Asta nu-i împiedica să-și facă datoria.

Am pornit spre țară în iunie 1944. Ne-a prins debarcarea din Normandia undeva la frontiera dintre Austria și Ungaria. Ungurii au avut niște atitudini ferme cu germanii, din anumite puncte de vedere. De exemplu, nu permiteau trecerea a mai mult de două trenuri militare germane prin Ungaria. Trenul nostru era un tren militar. A trebuit să așteptăm trei zile, undeva pe la Miskolc, până ne-au dat drumul. Era o căldură insuportabilă. Puteam să mergem, nu-i vorba, să ne plimbăm, dar totuși eram ținuiți în loc. În această perioadă a fost anunțată debarcarea. Ofițerii ger-

mani care erau cu noi au luat vestea ca o ușurare. „Acum le vom arăta lor ce putem noi.“

Am intrat în cele din urmă în țară. Am fost repartizați la unități. Cei care am făcut cursurile de tancuri în Germania am fost trimiși la Târgoviște, unde era Centrul de instrucție motomecanizat. Eram împreună și cu instructori germani, de la niște unități speciale (D.A.K.), cu care noi am colaborat până la 23 august 1944.

Am stat aici până la 23 august 1944, la instruirea subofițerilor din Diviziile 5 și 8 cavalerie, care trebuia să devină divizii blindate.

Împreună cu cel mai bun prieten al meu, Mihai Antonescu (simplă potrivire de nume cu demnitarul din acea vreme), am lucrat două săptămâni la un plan pentru crearea unei unități speciale, pentru frontul din Moldova. După două săptămâni ni s-a spus că s-a terminat munca noastră și ni s-a luat planurile.

În după-amiaza zilei de 23 august eram la Târgoviște, unde locuiam. Seara trebuia să mergem la o petrecere. Ne-am dus la o cofetărie, și am luat

un vermouth. În timp ce așteptam să vină ora petrecerii, a oprit mașina comandantului, a venit șoferul și mi-a spus că mă cheamă domnul colonel Popescu. Mi-a spus: „Mânzule (la noi la cavalerie sublocotenenții erau mânji, chiar dacă devenisem unitate de tancuri), mânzule, trebuie să ne întoarcem la Dragomirești“, unde era cantonată unitatea noastră.

N-am avut ce face. Ne-am urcat în mașină, așa cum eram, în uniformă de seară, și am plecat. Trecând pe lângă catedrala din Târgoviște, în piață era grupul de ofițeri germani, 14 la număr, cu care colaboram. I-am cerut colonelului permisiunea să mă duc să-i spun unui locotenent, Bauer, cu care trebuia să mergem la petrecere, că noi vom întârzia puțin. M-a văzut și a venit la mine. „Tocmai am primit comunicat oficial de la comandamentul din București că situația s-a liniștit în România și nu mai trebuie să umblăm câte doi ofițeri sau subofițeri germani pe stradă când ne aflăm în oraș.“ Această în seara lui 23 august!

Am sosit la Dragomirești și am intrat în cortul colonelului. Abia acolo ne-a spus că a intervenit ceva și că va vorbi

Generalul Platon Chirnoagă, în decembrie 1944, la Döllersheim, Austria

regele la radio. Știa deja despre arestarea mareșalului Antonescu, probabil, dar el nu ne-a spus de așa ceva. De abia seara am aflat despre cele întâmplate, din Mesajul Regelui.

Pentru noi, ofițerii tineri, războiul din Rusia a fost un război pe care l-am dus cu mult entuziasm la început. Am crezut în eliberarea Ba-

sarabiei și Bucovinei, am crezut că trebuie să distrugem bolșevismul. Am crezut în rege. Pe Antonescu îl stimam, dar deasupra lui era regele.

Așadar, ni s-au dat instrucțiuni ca la nouă sau zece seara, când va vorbi regele, noi să mergem la corturile unde erau soldații, unde erau adăpostite tancurile, și să veghem să fie totul în ordine. Nu știam ce se putea întâmpla.

Am trimis câteva mașini la Târgoviște să-i anunțăm și pe ofițerii care rămăseseră în oraș. Noi am rămas peste noapte la Dragomirești. A doua zi dimineața am primit ordin să plecăm la București: acolo deja începuseră luptele. Germanii nu au respectat convenția de a se retrage în liniște și s-au produs cunoscutele atacuri și confruntări (*Magazin istoric*, nr. 8/1984; 8/1990; 8/1997; 9/2001).

Am plecat cu toate tancurile din Târgoviște la București, să ajungem în dreptul aeroportului de la Otopeni. Acolo era un regiment de infanterie, adus de la Constanța. Noi am venit în sprijinul lor. Am așteptat ceva vreme. Am trimis apoi două tancuri și un grup de soldați să intre în Otopeni. S-au întors jumătate din ei. Tancurile nu s-au mai întors. Deci avuseseră loc lupte, dar nu știam amănunte. Colonelul Popescu mi-a spus să trec șoseaua dincolo, spre aeroport, să văd ce s-a întâmplat. La un moment dat am auzit vorbindu-se nemțește. Eram pe un drum greșit și ne-am întors la ai noștri, târându-ne peste șosea. Scăpasem de nemți, dar puteau să ne împuște ai noștri. În cele din urmă am ajuns însă înapoi, cu cei doi soldați cu care plecasem.

Apoi au început bombardamentele americane. A fost o mare greșală de coordonare.

Gherla, octombrie, 1944: împreună cu camaradul Mihai Antonescu; autorul a fost printre primii militari români care au intrat în orașul eliberat și în care se nascuse

Noi eram pregătiți să atacăm Otopenii cu infanteria și tancurile, după ce vor bombarda americanii. Americanii nu au atacat când trebuia să atace. Atunci am primit noi ordin să trecem oricum dincolo, la Otopeni. Când am ajuns la șosea, au apărut și americanii care s-au dezlănțuit. Din fericire am scăpat. Dacă eram cu o sută de metri mai înainte, era prăpăd. Norocul a făcut că s-a evitat o catastrofă. Stăteam în tanc și mă rugam Domnului să scăpăm din infern.

- Cu ce sentimente luptați împotriva aliatului de până mai ieri și, mai ales, împotriva celor care vă instruiseră?

- Nu erau sentimente prea fericite. Toată propaganda care se face astăzi, despre fasciști sau antifasciști, antonescieni sau neantonescieni, pentru noi, la vremea aceea, toate acestea nu existau. Nu aveam sentimente din acestea. Am primit ordin și trebuia să-l executăm. Îl făceam cu oarecare strângere de inimă, dar ascultam de ordinele comandanților.

Ideologic, nimeni dintre noi nu era nici nazist, nici antisemit.

Până s-au terminat luptele de la Otopeni, în 28 august, nu au venit rușii spre București. Abia după aceea au apărut și au intrat în oraș. În urmă cu câțiva ani am văzut la Muzeul Militar și Naval de la Londra că nu găsești un singur lucru despre 23 august, în schimb afli despre 30 august, „eliberarea” Bucureștilor de către armata roșie. Nici măcar istoric nu respectă adevărul. Am scris în cartea lor de impresii: „Domnilor, mai interesați-vă, nu lăsați lucrurile așa, la voia întâmplării.”

- În ce an era aceasta?

Subunitate din Divizia 1 blindată română

- Acum patru-cinci ani. Le-am scris: „Nu vă cer să simpatizați sau nu cu rușii, dar respectați adevărul istoric. Bucureștii au fost eliberați atunci de armata română.”

Cu ocazia împlinirii a 60 ani de la sfârșitul războiului, a apărut în *The International Herald Tribune* o pagină întreagă cu o cronologie a evenimentelor mai importante ale celui de-al doilea război mondial în Europa. Știți că cuvântul România nu există acolo? Le-am scris o scrisoare, în care le spuneam că 23 august există totuși. Nu pentru că eram un mare admirator al acestei zile. Actul de la 23 august trebuia să se întâmple, chiar dacă personal nu sunt de acord cu felul cum s-a petrecut. Rămâne totuși ca un fapt istoric important. O întreagă armată s-a desprins de Germania și a luptat de partea cealaltă, a Aliatilor.

Germanii vorbesc cu multă ură de 23 august. Ce s-a întâmplat atunci ei consideră că a fost un „Stalingrad pe Dunăre”.

- Chiar toată armata română a trecut de partea Aliatilor?

- Toată. Cred că știu la ce vă referiți. Au fost câteva

cazuri singulare, mici grupuri și indivizi de pe lângă armata germană, care au trecut la germani. Dar unități care să nu respecte decizia de la 23 august nu au existat. Știu ce spun. Nu uitați că am trăit în exil, în Austria, în Germania, în America. Nu am auzit să se fi întâmplat așa ceva.

- Dar generalul Chirnoagă?

- El a fost luat prizonier. A luptat după 23 august și a căzut la ordinul comandantului Armatei a patra. Marea unitate fiind încercuită, nemaexistând nici o formulă de scăpare, a primit ordin să reziste. S-a predat apoi germanilor cu drapelul în frunte.

Un alt caz, Emilian. Foarte vajnic anticomunist. El a trecut la nemți în luptele din Ardeal, de la Cetatea de Băltă. Singur, fără nimeni. La München am cunoscut un domn care fusese căpitan într-o unitate de observație sau cam așa ceva pe lângă germani, a rămas lângă ei, cu grupa lui, din sentimente progermane. Dar de unități care să fi trecut în totalitate de partea inamicului după 23 august nu am auzit.

Revenind la cele întâmplătoare atunci, mai rețin că toate zilele acelea la Otopeni am rămas în uniformă în care eram când mă luasem de pe stradă, de la cofetăria din Târgoviște. Așa am mers de la București spre Băicoi. De aici am ajuns la Timișul de Sus, unde am avut posibilitatea să ne spălăm ca lumea. Jandarmii ne-au dat o vilă care fusese a unui bogătaș neamț plecat odată cu trupele germane. De acolo am mers în Ardealul de Nord, până la Târnăveni. Acolo ne-am combinat cu rămășițe ale faimoa-

sei Divizii blindate „România Mare”, comandată de generalul Korne (*Magazin istoric*, nr. 5/1996), dar care fusese distrusă de ruși. Și lui Korne i s-au pus în cărcă fel de fel de acuzații, inclusiv de sentimente pronaziste. Fapt cu totul neadevărat. A fost un mare general român.

Fac o mică paranteză. P.P. Carp era, cândva, în tren spre Viena să-și ia în primire postul de ministru al țării noastre. În același tren era și ministrul de Externe al Rusiei țariste.

Cineva le-a făcut cunoștință. Rusul îi spune: „A, dumneata ești faimosul progerman?” La care Carp îi răspunde: „Nu, excelență. Eu sunt antirus.” Așa era și cu generalul Korne și cu mulți alții.

A fi antibolșevic nu înseamnă că erai prohitlerist. Erau două lucruri care nu puteau fi puse împreună.

Noi am făcut războiul ca români. Cu sentimente românești. ■

* A consemnat
Ioan LĂCUSTĂ

Fotografii de la cititori

Sunt un constant cititor al revistei dumneavoastră. Numele meu este Gheorghe Păsărin și sunt din Ploiești. În arhiva de familie păstrez un exemplar al unui manifest lansat de aviația americană în 1941 deasupra orașului Ploiești.

Nemții nu pot apăra rafinările dela Ploiești împotriva atacurilor aeriene. Deaceia ei încearcă să abată bombele asupra cartierelor locuite. Aceasta, și numai aceasta, este rostul perdeli de ceață artificială care invalidează întreg orașul Ploiești în timpul bombardamentelor.

Ceața nemțească a pricinuit victime și distrugereri inutile. Poporul a ridicat glasul; Ion Antonescu a fost alit să intervie. Iată răspunsul dat de Comandantul German, la propunerea lui Ion Antonescu de a se renunța la camuflarea Ploieștilor în ceață:

„PETROLUL DIN PLOIEȘTI ESTE MAI IMPORTANT DECÂT ÎNTREG ORAȘUL ÎMPREUNĂ CU POPULAȚIA PE CARE O ADAPOSTEȘTE”.

Față cu acest răspuns, ce măsură a înțeles să ia Antonescu? Nici una! Orașul Ploiești este și mai departe camuflat în ceața nemțească în timpul bombardamentelor, Antonescu, satisfăcut, rămâne Conducător, iar politica lui rămâne neschimbată:

„NOI MERGEM SUTA LA SUTA PANA LA MOARTE CU AXA. ORI TRIUMFAM CU AXA, ORI CADEM CU AXA.”

(Ion Antonescu, 21 Septembrie 1940.)

Ceața nemțească, după cum s'a văzut, nu poate împiedica distrugerea rafinărilor dela Ploiești.

DAR

VIETI ROMÂNEȘTI MAI POT ÎNCA FI SALVATE, DACA VEȚI ȘTI SA ÎMPUNETI RENUNȚAREA LA ACEST FEL DE CAMUFLAJ.

Tot astfel, ceața minciunilor nemțești, anume tăcuște pentru a ține România mai departe în război, nu poate împiedica Națiunile Unite să adrobească orice rezistență pe pământul României.

DAR

Sute de mii de vieți românești mai pot încă fi salvate, dacă veți impune încetarea politicii de jertfă a României pentru Germania.

SOARTA ȚĂRII VOASTRE ESTE ÎN MAINILE VOASTRE

ÎNLĂTURĂȚI CEAȚA NEMȚEASCĂ.

Lanșat de Aviația Regală Britanică
și Aviația Armatei Statelor Unite

O/S/A/P/1

Câteva zidiri de care și-a legat numele Liviu Ciulley: Așezământul cultural „Ion I.C. Brătianu”, Mănăstirea Cășin și Palatul nou al Băncii Naționale

INGINERUL LIVIU CIULLEY

Inginer NICOLAE ȘT. NOICA,
profesor asociat la U.T.C.B.

● Cu sternul zdrobit și brațul stâng străpuns de glonț, prizonier la bulgari
● Legal, student la Arhitectură, ilegal la Teatru ● Scena monologului... față în față cu tata ● „Am să-ți construiesc un teatru!” ● Șoferul năvălește și dă alarma: „A dispărut mașina!” ● Într-un târziu, Ciulley senior răspunde: „Vezi de treabă, nu se poate, o fi alunecat...” ● Scandal cu fata „plăpumarului” Cristescu

Inginerul Liviu Ciulley s-a născut la 3 ianuarie 1891, la Giurgiu, în familia avocatului Ioan Ciulley și a Anei Blebea. El a avut doi frați: pe Paul, avocat, și Alexandru, medic.

Urmează cursurile primare la Giurgiu și liceul la Liceul „Gh. Lazăr” din București, cu profil real, după reforma din 1904.

Tânărul Liviu Ciulley trece în anul 1909 examenul sever la Școala Națională de Poduri și Șosele (S.N.P.S.) din București. Aici domnea o disciplină de tip militar, elevii-ingineri purtând cu mândrie uniforma școlii „cu chipiu înalt, nasturi strălucitori și spada de tip... francez”. Directorul școlii era profesorul inginer Constantin Mironescu, titularul catedrei de statica construcțiilor. Printre profesorii săi se numără constructorii renumiți precum: Anghel Saligny, Elie Radu, Gh.Em. Filipescu, Ion Ionescu-Bizeț, Grigore Cerkez etc. Acești profesori au înțeles să-și pregătească elevii „prin cunoștințe tehnice și disciplină, muncă ordonată, corectitudine tehnică și exactitate”.

Liviu Ciulley a absolvit S.N.P.S în anul 1914, cu diploma nr. 326, semnată de profesorul inginer Constantin Mironescu, directorul S.N.P.S., și dr. Constantin Angelescu, ministrul Lucrărilor Publice. A terminat cursurile școlii într-o serie de numai 20 de ingineri, dintre care mulți vor deveni nume de referință în construcții: Aurel A. Beleş, Ramiro Zamfirescu, Gheorghe Pomponiu și alții.

După absolvire, Liviu Ciulley a fost primit în Corpul Tehnic Român ca inginer ordinar clasa a III-a și numit inginer într-unul dintre serviciile tehnice ale Ministerului Lucrărilor Publice.

La începutul războiului balcanic, în anul 1913, a fost mobilizat, cu grad de sublocotenent, în batalionul 5 pionieri din Siliștriu.

Prietenului său, scriitorul Nicolae Ottescu, inginerul Liviu Ciulley îi povestea cum a căzut prizonier la bulgari în campania din 1913, fapt confirmat și de fiul său, regizorul Liviu Ciulei. Acest episod din

viața marelui constructor, cu suferințele grele îndurate, au fost descrise pitoresc de Nicolae Ottescu în nvela sa *Aminții de război*. Suferințele îndurate de inginerul Liviu Ciulley în acea perioadă au contribuit și ele, probabil, la formarea sa, la tenacitatea sa constructivă.

Imediat după Marea Unire din 1918, ca și alți ingineri din generația sa, își creează „Antrepriza Liviu Ciulley” avându-l drept consilier pe fostul său coleg, viitorul academician Aurel A. Beleş. În anul 1937 antrepriza este transformată în „Societatea Națională de Construcțiuni” S.A.R. București.

Înființarea societății este publicată în *Monitorul Oficial* nr. 63/17 martie 1937. Noua societate avea un capital social de 5.000.000 lei, împărțit în 500 de acțiuni nominative (în valoare de 10.000 lei fiecare), fiind acoperit în întregime de noii fondatori, prin aport în natură sau subscriere în numerar. Ingerul Liviu Ciulley deținea 50%, inginerul Aurel A. Beleş 20%, restul împărțin-

du-se între alți cinci membri fondatori. Acționarul principal, inginerul Liviu Ciulley, conducea de fapt societatea.

Este impresionant documentul publicat în *Monitorul Oficial* nr. 63/17 martie 1937, prin care s-a făcut evaluarea bunurilor antreprizei. Din el reiese ordinea și grija cu care inginerul Liviu Ciulley înțelegea să-și păstreze mașinile, utilajele, sculele și materialele curente.

Ingerul Liviu Ciulley a fost membru al Societății Politehnice și al Asociației Generale a Inginerilor din România (A.G.I.R.).

Tânărul Liviu Ciulei, viitorul regizor, era atras de teatru, în pofida năzuinței tatălui, inginerul Ciulley, de a-l vedea inginer constructor. În urma „negocierilor”, distinsul regizor de azi s-a înscris la Arhitectură dar împreună cu sora sa Ana (Nini), fără știrea părinților, și la cursurile Conservatorului de Teatru. În iunie 1945 se prezintă la examenul de absolvire cu un monolog din *Henric IV* de Pirandello, în fața unei comisii alcătuite din

Ingerul și soția sa Elena (în dreapta imaginii), alături de familia avocatului Nicolae I. Ottescu

monștri sacri ai teatrului românesc: Marioara Voiculescu, Alice Voinescu, Maria Filotti, Stori, Victor Ion Popa și rectorul Mihail Jora. Examenul avea loc într-o sală de curs, fără public. Când să înceapă, ușa laterală se deschide și pe ea intră, cu pardesiul pe mână, inginerul Liviu Ciulley, care

Tată și fiu

cere permisiunea să asiste la examen. Evident, era un aranjament cu Marioara Voiculescu, cunoștință a inginerului. Viitorul regizor, din fire timid, își amintește că în acel moment a fost pur și simplu blocat. După o pauză destul de lungă, și-a luat totuși inima în dinți și a interpretat...

Emoția s-a dovedit însă constructivă. Regizorul Liviu Ciulei consideră azi că „poate a fost cea mai bună prestație a mea”. Comisia a decis și tânărul Ciulei a trecut examenul cu nota 10.

Acasă s-a derulat o scenă și astăzi vie în amintirea sa, pe care o intitulează cu tălc „compotul de mere”, după desert, un compot cu mere. Erau la masă, în familie: inginerul Liviu Ciulley, mama și sora sa. După o tăcere îndelungată, inginerul Liviu Ciulley spune:

„- Se pare că chestiunea teatrului totuși este o treabă serioasă!

Și, pauză... După câteva minute, în care nu pot descrie prin ce am trecut, tata spune:

Am să-ți construiesc un teatru.”

Și astfel a apărut, după un an, în 1946, blocul în care astăzi funcționează Teatrul „C. Nottara”, cu cele două săli de spectacol.

În calitate de conducător al unei mari antreprize de construcții, inginerul Liviu Ciulley a acordat o deosebită importanță calității lucrărilor executate. Purtând respectul cuvenit clienților săi, inginerul Liviu Ciulley, unul dintre precursorii conceptului modern de calitate, a înțeles să execute lucrările de construcții în condiții de siguranță și confort, la preț și în termenul stabilit prin contract.

Reputația de conștiințiozitate și seriozitate a fost probată cu ocazia cutremurelor din 1940 și 1977, când clădirile executate de întreprinderea sa au rezistat bine, evidențiind condițiile de rezistență înfrunse, deși fuseseră proiectate ca toate clădirile de dinainte de război fără considerarea acțiunii seismice.

Pentru a cunoaște mai în profunzime personalitatea inginerului Liviu Ciulley merită amintit un gest mai puțin cunoscut astăzi legat de concepția sa asupra unei ținute și atitudini cetățenești.

În anul 1928, se înființează Așezământul cultural „Ionel I.C. Brătianu” din inițiativa soției acestuia, Eliza Brătianu. El avea ca scop „întărirea simțământului național în

poporul român prin publicarea actelor și documentelor relative la istoria României, publicarea lucrărilor științifice și de popularizare a cunoștințelor istorice, sociale și economice, organizarea și întreținerea unei biblioteci publice”.

Inițial, sediul Așezământului a fost în strada Paris nr. 8

(strada Doamnei de astăzi), până în 1929, când Așezământul va fi înzestrat cu imobilul din strada Lascăr Catargi nr. 5 (strada Biserica Amzei) prin donația Elizei Brătianu.

Clădirea a fost grav avariată de bombardamentele din aprilie 1944 și din 24 august 1944, o parte însemnată a imobilului și mobilierul fiind distruse. Nu s-a putut salva nici „Colecția discursurilor” lui Ionel I.C. Brătianu.

Condițiile grele, lipsa fondurilor făceau aproape imposibilă refacerea imobilului. În aceste circumstanțe inginerul Liviu Ciulley și societatea sa de construcții „SONACO” au făcut o generoasă ofertă: să efectueze lucrarea în întregime, iar plata să se facă mai târziu.

Liviu Ciulley a fost căsătorit cu Elena Clara Vexler și a avut 2 copii: Ana (Nini), născută în anul 1922, și Liviu (7 iulie 1923).

Mi se par remarcabile portretele pe care le-a făcut profesorul Costace Ottescu, fiul scriitorului Nicolae Ottescu, în amintirile sale, membrilor familiei Ciulley. „Liviu Ciulley tatăl spunea profesorul era un om fermecător și vesel. Nu vorbea prea mult, dar când istorisea ceva, verbul lui era mereu spiritual

și precis și avea o construcție de o grație impecabilă. Când juca șah, fuma interminabil dintr-un țigaret lung și fluiera. Avea ureche muzicală și darul atât de rar al fluieratului frumos.“

O întâmplare povestită de un colaborator, arhitect, îi evidențiază o altă trăsătură. Inginerul Liviu Ciulley parcurgea niște planuri făcute de acesta, o fațadă și un desen de perspectivă a unei viitoare construcții:

„Fațada asta, spune el, în ultimul desen, n-avea și un pom în prim plan?”

– Da, dar m-am gândit să se vadă toate detaliile.

– Să fie refăcut desenul cu pomul în față. Puneți-l la loc. Poate, să se și planteze unul, efectiv!“

Omul de gust Liviu Ciulley, simțind probabil o oarecare monotonie în fațadă, a dorit să o suprimă.

Domnea în casa inginerului Liviu Ciulley o atmosferă de calm firesc, lipsită de nervi și agitație pe care Costake Ottescu n-o întâlnise decât poate în filmele englezești! Un exemplu:

„Tata și Liviu senior jucau șah. Coana Cleo (doamna Ciulley) cu doamna Udroid, prietena ei fidelă și a lui Nini, și cu mama conversau sau jucau șah. Liviu junior și cu mine ascultam la radio pe Erna Saad, «femeia sifon», cum îi plăcea lui Liviu s-o numească din cauza registrului ei foarte întins.

Deodată, intră șoferul și spune că a dispă-

rut mașina, Buick-ul, din fața casei.

– Nu se poate! A spus lent și sigur Coana Cleo.

– Domnișoară, se adresează disperat șoferul lui Nini, zău că a dispărut!

– Ei, cum o să dispară!

După o pauză, Coana Cleo decide totuși că e ceva special în tonul și cu neliniștea șoferului.

– Neluțu, îi spune ea lui Liviu junior, vezi ce spune Ion că s-a întâmplat!

– Da, mamă, imediat, să se termine aria.

– Liviu, se adresează anxios tata inginerului, auzi că a dispărut mașina!

– Ce?, se trezește din meditația șahistă inginerul, vezi de

treabă, nu se poate, o fi alunecat la vale câțiva metri.

Si așa a fost, alunecase încet mașina câțiva metri, prăsisse șoseaua și se oprise într-un pin, fără nici o stricăciune.

Calmul lor mi s-a părut ceva în altă lume, o lume a păcii.“

„Despre doamna Ciulley, Coana Cleo, profesorul spunea că

avea o distincție specială, cu un port drept al umerilor și era veselă, simpatcă și comunicativă. Vorbrea graseind, aproape nu pronunța «r»-ul. Știa să se impună cu zâmbetul pe buze personalului, era o mare doamnă, și treaba mergea ca pe roate în căminul lor.“

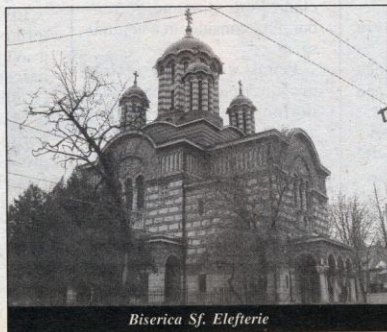
„Nini, fata lor, fără să fie un tip clasic, era foarte frumoasă, avea un farmec și o grație desăvârșite. Un păr de culoare specială a flăcării, o privire zâmbitoare aruncată printre gene lungi. Era și ea veselă, copilăroasă, comunicativă. O lega de mama mea – își amintea Costake Ottescu – o afecțiune specială. Cu ea vorbea îndelung. Odată, i-a povestit că erau zile când tatăl ei, deși om

bogat, aduna din casă toți banii lor, și cei de buzunar. Îi trebuia urgent. Da, inginerul Ciulley era un om bogat, dar fire întreprinzătoare și constructivă, nu era bogat în fiecare clipă.“

Și lui Liviu Ciulei-junior Costake Ottescu îi face un portret reușit: „Desena și picta perfect, imita cântărețe spaniole, cânta cântece comice, știa să se machieze și

Vila Scărișoara din Sinaia

Biserica Sf. Elefterie

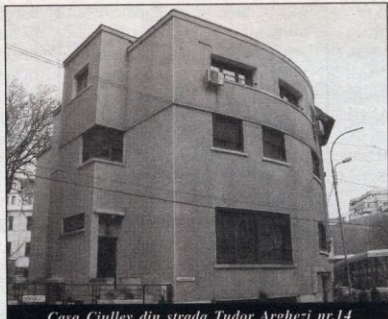
atunci brusc se transforma în orice voia, avea de foarte timpuriu talentul unui mare actor. Desena și picta cu orice tehnică, orice subiect... Dar știa și să fotografieze și să filmeze, fotografiile lui erau artistice, foarte reușite!"

Câteva fotografii inedite, descoperite prin dosarele cu documente ale distinsului regizor, întregesc imaginea familiei.

Într-una sunt immortalizați inginerul Liviu Ciulley și fiul său, regizorul. Te uimește asemănarea! O alta îl înfățișează pe inginerul Liviu Ciulley stând pe scaun alături de prietenul său avocatul Nicolae I. Ottescu, și cu fiica sa Nini, în picioare, între ei. Și un zâmbet cald, identic, luminează atât fața tatălui, cât și a fiicei. Senin, frumos, bun.

În familia inginerului Liviu Ciulley domneau veselie, calmul, farmecul și firescul. Dar soarta s-a dovedit neînfrântă cu această familie.

Ana (Nini), căsătorită Bescu, a murit tânără, la 24 ani, din cauza unei nașteri grele, în anul 1946. Ziarele vremii spuneau: „Ana Bescu Ciulley, una din tinerile speranțe ale scenei românești, care urma să joace la noul teatru «Odeon», a încetat din viață, joi 1 august. Elevă eminentă, după ce și-a luat bacalauratul, s-a înscris la conservator în clasa Doamnei Marioara Voiculescu, trecând cu brio examenul final. Talentată, tânără, frumoasă și plină de viață, Ana Bescu Ciulley urma să joace

Casa Ciulley din strada Tudor Arghezi nr.14

în stagiunea de toamnă a teatrului «Odeon» în ciclul de piese anunțate: *Ana Karenina*, *Visul unei nopți de vară*, *Porumbelul de Galsworthy*.”

Peste un an, încă tânăr, inginerul Liviu Ciulley, care mai primise o lovitură nedreaptă cu câțiva ani în urmă, nu a suportat și această pierdere și s-a stins din viață în anul 1947. Lovitura nedreaptă fusese legată de un mare scandal în epocă. În anul 1936 Liviu Ciulley a fost acuzat că ar fi omorât-o pe actrița Tita Cristescu. Această acuzație era rezultatul unui șantaj. Tita Cristescu, una dintre cele mai frumoase actrițe (mi se pare și Miss România) era fata „plăpu-

marului”, a secretarului partidului comunist, Gheorghe Cristescu. Cum actrița avusese se pare o legătură cu inginerul, după moartea ei, bruscă și suspectă de altfel, tatăl ei s-a înfățișat la inginer și i-a cerut să-i ajute cu o sumă serioasă partidul, șantajându-l că dacă nu o face, îi intentează proces. Se pare că Ciulley l-ar fi trimis la plimbare.

Presa s-a dezlanțuit.

Lată cum relatează urmarea Costake Ottescu, în amintirile sale. „În 1944 la țară, ne vine vestea morții lui Grig, cum îi spuneam lui Emil Grigorescu, fostul director de cabinet al tatei, din vremea rezidenței și a ministeriatului său. Fusese otrăvit. Mai târziu s-a aflat cum și de cine. Grig se simțise foarte rău și fusese internat într-un spital unde începuse să-și revină din «simpla intoxicație» suferită. Numai că mâncarea din spital nu prea-i plăcuse și fata lui din casă îi aducea niște șuncă în aspic. A doua zi Emil Grigorescu a murit.

Și aici intră în scenă o altă personalitate a vremii: doctorul (nu știu dacă era deja profesor) Spârchez. La câțiva timp după cele povestite, doctorul Spârchez este chemat la căpătâiul unei alte bolnave. Și-i deschide ușa o femeie de serviciu, a cărei înfățișare îi amintește ceva doctorului.

– Nu te cunosc pe dumneata de undeva?

– Nu domnule doctor, nu cred!

Și doctorul Spârchez, cu detectivismul său renumit de diag-

Clădirea care adăpostește azi Teatrul „C. Nottara”

nostician, își amintește: era aceeași servitoare pe care o avusese și Emil Grigorescu. Faptele se confirmă: Ana Marton mai slujise și la alții care muriseră în condiții suspecte. Îi otrăvise pe toți. A fost și angajata Titei Cristescu până la moartea acesteia. Scria în ziar despre asta."

După procesul care a avut loc, în care inginerul Ciulley a fost achitat, presa care făcuse inițial un mare „tâmbălău” a încetat brusc să mai scrie despre acest caz. De altminteri,

ca și astăzi, focul de paie este alimentat și cu foi de ziar...

Liviu Ciulley și-a marcat viața prin lucrări remarcabile ca frumusețe și trăinicie. El a îndrăgit „o veche și binecuvântată îndeletnicire a lumii, pe care a slujit-o cu pasiune și devotament peste trei decenii: îndeletnicirea de a pune cărămidă peste cărămidă. A folosit cărămizi de pământ și beton, din lemn și oțel și la temelia tuturor a pus mult suflet, foarte mult suflet”. Marele secret al operei ingi-

nerului Liviu Ciulley este că în tot ce a creat ca specialist în domeniul construcțiilor și în particular al betonului armat, a pus suflet. Și dacă este adevărat că sufletul este nemuritor, atunci nemuritoare este și opera sa.

Un astfel de om și specialist desăvârșit, nu trebuie uitat! În galeria marilor noștri intelectuali el înfățișează pilda unei armonii depline între om și operă, servind generațiilor tinere, și nu numai, ca model de viață și fapte. ■

Lucrări realizate de Liviu Ciulley

Construcții civile: Blocul Băicoianu din B-dul Lascăr Catargiu nr. 24-26 (fost B-dul Ana Ipătescu), realizat după proiectele arhitectului Nicolae Crivăț; Blocul din strada Bocea nr. 3, în colaborare cu arhitectul Radu Udroi; Blocul din strada Sfinților nr. 10, fostul sediu al Societății Naționale de Construcții (SONACO), realizat cu arhitectul Radu Dudescu și N. Crețoiu; Blocul din strada Jules Michelet nr. 2, ridicat cu arhitecții Radu Dudescu și N. Crețoiu; Blocul din strada Cihoski nr. 8, înălțat cu arh. Giurgea; Blocul Băncii Naționale de pe Calea Victoriei (numit și „Blocul Bijuteria”, vizavi de Poliția Capitalei) în colaborare cu arh. Radu Dudescu și arh. Nicolae Crețoiu; Casa Ciulley din strada Tudor Arghezi nr. 14 București, proiectată de arhitectul Radu Udroi; Vila Scărișoara de la Sinaia, din strada Furnica nr. 2, realizată cu arh. Radu Udroi; Blocul din strada Take Ionescu nr. 20, cu cele două teatre, fost Odeon, unde în prezent funcționează Teatrul „C. Nottara”, proiectat de arhitecții Radu Dudescu și Nicolae Crețoiu.

Construcții publice: Institutul de Cercetări Agronomice din București; Căminul Studentesc Facultatea de Agronomie București; Palatul Administrativ din Ploiești; Liceul „Frații Buzești” din Craiova; Clădirile Administrației financiare din: strada C.A. Rosetti București, Calea Moșilor București și Pitești; Clădirea Palatului C.F.R. – parțial; Academia Militară; Localul Monetăriei Naționale din București; Clădirea M.A.T. (Monopolul Alcoolului și Tutunului) din București; Acoperirea cu o pânză subțire din beton armat de 4-5 cm a Sălii Savoy din Calea Victoriei, împreună cu inginerul Aurel Beleş; Banca Națională a României, clădirea nouă din strada Doamnei; Tunelul pentru Tezaurul Băncii Naționale din Sinaia și altele.

Construcții bisericesti. Ingerul Liviu Ciulley a realizat câteva locașuri de cult reprezentative, precum: Biserica Sfântul Elefterie din București (după proiectul arhitectului Constantin Iotzu), Mănăstirea Cașin (proiectată de arhitectul Ionescu D. Berechet) și Biserica de piatră de la intrarea în orașul Sinaia.

Construcții industriale: Hangarele mari de la Aeroportul Băneasa, date în exploatare în anul 1936, odată cu inaugurarea Aeroportului Băneasa-București; Abatorul de la Constanța și Complexul Alimentar din Giurgiu; Depozitele pentru autobuze din Șoseaua Panduri; Fabrica de avioane de la Mioveni-Colibași, transformată apoi în Fabrică de mașini auto și altele.

Construcții feroviare: Calea ferată Cobadin, în Dobrogea; Dublarea liniei de cale ferată Cluj-Turda și altele.

Ultima sa lucrare a fost studiul și proiectul Podului peste Dunăre, Zona Giurgiu-Ruse pentru care a cumpărat unelte, dar pe care nu a mai putut-o face.

Inedit

POVESTEA VIETII MELE

ECATERINA CHELE

Șederea Ecaterinei Chele în satul Kuliki se apropie de sfârșit. Va reuși să plece din colhozul al cărui președinte o considera legată pe viață? Unde o vor purta pașii?

Povestea româncei deportată în iunie 1941 în Siberia (începută în Magazin istorie, nr. 1/2005) continuă, grație fiicei, LIDIA DOHOTARU, și nepoatei, SILVIA POP.

Eu am lucrat din greu toată vara, ultima mea vară în Kuliki, făcându-mi norma la colhoz, ca să pot căpăta cele 250 grame de făină pe zi. Fetița mea împlinise patru ani, puteam deja discuta cu ea, începea să mă înțeleagă. Când veneam de la lucru o aduceam repede de la grădiniță, eu săpam cartofii iar ea îi aduna.

Viața, pe zi ce trecea, era tot mai grea în colhoz, impozitele te sugrumau, munca era istovitoare. Lumea din satuc se împuțina: băieții erau luați la armată, iar fetele în „trud-armiui” („armata muncii”). Veneau vești de pe front; cei luați le scriau rudelor că mareșalul Jukov i-a îndemnat să lupte și să elibereze țara de inamici, că după terminarea războiului se vor desființa colhozurile și vor primi pământ. Am citit cu ochii mei aceste scrisori. Dar nădejdea sărmanilor soldați urma să fie spulberată în vânt. S-au întors la aceeași mizerie. Nu se mai auzeau seara fetele mergând în grup, cântând pe ulițele satului cântecele lor populare de o frumusețe rară.

În satucul Kuliki, din câte familii am fost repartizate, am rămas numai două, Țarcovnic și eu. Ceilalți s-au strecurat și au plecat, prin diferite împrejurări. Naiva de mine, mă înscriseram în colhoz, și acum nu aveam dreptul să-l părăsesc, eram sclavă. I-am spus președintelui că aș vrea să plec, dar răspunsul a venit brutal și categoric: „Aici o să stai până o să mori. Nimeni nu-ți poate da drumul din moment ce ești membru în colectivul colhozului bolșevic!”

Atunci eu mi-am pus în gând să mă duc pe la femeile cunoscute, care erau deja stabilite la Pudino, să mă interesez cum mi-aș putea smulge din colhoz.

În Pudino, la întreprinderea „Luci-Sever”, lucra în calitate de tâmplar un băiat din Bălți. El avea liceul terminat, părinții lui erau ruși de origine, intelectuali, care fugiseră de revoluție în 1918 și se stabiliseră în Basarabia. Mama lui murise și tatăl se recăsătorise cu o croitoreasă. Au fost deportați odată cu noi. Tatăl lui a fost, ca toți bărbații din acel tren, luat la Sôldănești, iar băiatul și mama

lui vitregă au ajuns la Pudino. Doamna Boico și d-na Băcăianu mi-au spus că singura cale să scap din colhoz ar fi să mă căsătoresc cu cineva care stă în Pudino. Mi l-au prezentat pe acest tânăr drept cea mai bună candidatură. L-au chemat împreună cu maică-sa și țarul s-a făcut, ei învoindu-se în schimbul unui costum. Ne-am înregistrat oficial și imediat am scos un act care atesta că sunt soția legală a lui cutare și că trebuie să plec la bărbat, care are domiciliul stabil la Pudino.

M-am întors în Kuliki cu mare bucurie, gândindu-mă că de acum fata mea va putea face școala medie (în sat erau numai patru clase). Ajunsă acasă, m-am dus la cârmuirea colhozului, unde președintele m-a refuzat categoric, spunând că bărbatul ar trebui să vină la mine în colhoz, și nu să merg eu la el. Am alergat la deadea Vanea, i-am povestit totul și l-am rugat să mă ajute. Bătrânul, bun cum era, m-a ajutat numaidecât, insistând pe lângă președinte și alți colhoznici de vază. În final, Adunarea Generală a colhozului m-a eliberat și mi-a dat un document cu care puteam angaja la orice întreprindere de stat.

La scurt timp după venirea mea la „Luci-Sever” am aflat că s-a terminat războiul. Dar nimeni nu pomenea de ajutorul primit de la Anglia și Statele Unite, fără de care victoria nu ar fi fost posibilă. Dimpotrivă, s-a pornit o campanie propagandistică fără precedent, menită să-i batjocorească în fel și chip pe foștii aliați. Teroarea se simțea acum și mai apăsătoare, acum căutau „dușmanii” cu și mai multă vigilență.

Aveam în colectiv și un „îndrumător politic”, care primea 800 ruble pe lună, iar activitatea ei se reducea la zero. Nimeni nu-i putea asculta neroziile, îți venea să-ți astupi urechile. Era o femeie incultă, care avea numai școala de partid la

Pe front, mareșalul Jukov îi îndemna pe soldați să lupte contra nazismului, pentru că la terminarea războiului se vor desființa colhozurile și vor primi pământ

bază. Îndrumările politice se făceau de două ori pe săptămână, după orele de lucru. Dacă lipseai de la aceste ședințe prețioase, erai „vrag naroda” (dușman al poporului). Pe scurt, definiția socialismului științific era următoarea: „Socialismul științific este marxismul, norodul îl primește fără război, iar cel

utopic se răspândește prin război.” Această mare profesoară a noastră într-ale marxism-leninismului era soția șefului de la combinatul industrial. Ea era foarte activă și la subscrierea pentru împrumutul de stat. Te amenința să subscrii de 3-4 ori salariul pe o lună, ceea ce nu era corect; corect era un salariu ori unul și jumătate. Dar dacă se subscria o sumă mai mare pe toată organizația decât era prevăzută în plan, ea primea premiu în bani. O dată mă somă să subscriu o sumă mare de tot față de cât câștigam eu, spunându-mi că soțul meu a fost bancher, așa că am de unde să plătesc. Eu m-am dus la comandatură și le-am explicat acolo situația în care mă aflam, iar ei au sunat-o să înceteze presiunile.

Cu noi în atelier lucra un moșuleț tare deștept, Vasile U. Vasilenko, spiritual și glumeț, care fusese pe timpuri croitor în armata țaristă. Născut în Ucraina, părinții lui veniseră în Siberia după pământ. „Aveam 12 ani, povestea bătrânul, când am venit în regiunea Barnaul. Tata a luat pământ cât i-a trebuit și nu după mult timp am devenit bogați. Aveam herghelii de cai, o cireadă de vaci, oi, porci. Aveam argați care ne lucrau pământul, coseam fân, aveam mult ovăz pentru cai, orz, grâul rodea de minune, de cartofi

era belșug mare. Tata vindea unt cu butoaiele, carne la fel, lână, avea bani mulți, aveam o casă mare. Am învățat la un gimnaziu în Barnaul, la fel și cei doi frați mai mici. M-au luat în armată, unde m-au repartizat ca uce-nic în atelierul

Oră de învățământ politic pe front

unde se făceau haine militare. Mi-a plăcut meseria și am rămas să lucrez. Când s-a stârmit revoluția, am venit acasă. Eu și cu frații mei am fost mobilizați în Armata Roșie. Pe la noi se formau garnizoane de revoluționari, n-aveai ce face:

unde te capturau, acolo trebuia să mergi, altfel erai ucis pe loc. Pe noi, frații, ne-au despărțit, fiecare eram în altă garnizoană. Părinții și surorile au rămas pe loc și cu greu au supraviețuit. Avea ne-a fost devastată. Unul dintre foștii noștri argați întâmplător și-a făcut apariția în garnizoana mea, m-a pârât că sunt fecior de culac, m-au judecat și m-au condamnat la moarte pentru că mi-am ascuns originea nesănătoasă și pentru că, ziceau ei, sunt spion al albilor. Spre norocul meu, a fost o încăierare între albi și roșii, eu eram la închisoare sub pază cu încă patru înși. Paznicii au plecat la luptă, iar noi am rămas pe loc, așteptând să vedem cum se va termina. Fugeau pe stradă, tipând, copii. Noi am luat copiii cu noi, ne-am furișat pe unde am putut de măcel și după terminare, dacă au ieșit învingători roșii, ne-am predat cu tot cu copii. Ne-au iertat ei de moarte și ne-au pus să lucrăm la aprovizionarea Armatei Roșii. Lucram în atelierul de croitorie, tăceam chitic, făceam pe supusul, lucram tot ce mi se dădea și așa am scăpat cu viață. După ce s-au mai liniștit lucrurile, am venit la părinți, care erau bătrâni. Cei doi frați au murit, dar nu am aflat unde și când. Împreună cu surorile, am început să ne refacem cât de cât gospodăria, m-am înșurat și când am avut al doilea copil au început deportările. Și iată, am ajuns aici. Părinții mi-au murit atunci de atâta învâlmășeală și zbucium, surorile mele trăiesc și acum lângă Barnaul."

Eu, când aveam ocazia, îl descoseam pe bătrânel. El mi-a povestit: „Să vezi ce proști erau cei care ne conduceau, nepricepuți la nimic. Dar ei aveau puterea și îmi era frică de ei. Încetisor am început să-i cunosc, am început să-i servesc, să mă

După război, teroarea a devenit și mai cruntă, „dușmanii poporului“ fiind vânați cu înverșunare

1927-1928, din toate regiunile Rusiei. Lumea a construit, s-a aranjat cum a putut, dar de prin 1932 au început și de aici a aresta bărbăți. Cu câtă frică trăiam, aveam deja patru copii și știam că le sunt necesar... Dar m-au cruțat. Am înființat atelierele de croitorie, cizmărie, tâmplărie, de păsle."

Familii evreiești deportate erau multe, cu copii care crescuseră destul de mari. Tinerii evrei visau să plece, unii chiar plecaseră la Paris, Londra, în Statele Unite, bineînțeles cu bani și cu ajutor din afară. Ministerul de Interne (MGB) însă era cu ochii pe cei rămași, spionându-i îndeaproape. Astfel, o fată din Cernăuți care lucra pe undeva într-o cancelarie, a fost angajată de MGB să lucreze pentru ei, promițându-i că dacă îi va sluji cu credință, va putea pleca în străinătate. Ea își făcea datoria cu mare credință, spionându-l pe un băiat, tot evreu, care primea ajutoare enorme din Statele Unite. Dar acesta era la rândul său angajat de

MGB s-o spioneze pe fata de care am vorbit mai sus. S-au spionat ei bine unul pe altul, dădeau informații pe larg, erau duse la MGB planurile de plecare, numele și adresele rudelor care îi ajutau. Ca să se spioneze mai bine, aveau și legături intime. La un moment dat, băiatul a fost arestat, iar la scurt timp au arestat-o și pe fată. Le făceau ancheta separat, iar când unul nu recunoștea învinuirile îi confruntau pe amândoi și astfel clarificau lucrurile. I-au condamnat la câte zece ani.

În iarna aceluiași an l-au arestat, tot în puterea nopții, și pe domnul Stolbov. El fusese arhitect la Bălți, a luat parte la construirea Liceului

Fiica Ecaterinei, Lidia, în Siberia, la vârsta de 6 ani

„Domnița Ileana“, a Noului Sobor din Bălți, precum și a clădirii Fundației „Regele Ferdinand“ din Iași, dar a proiectat și multe alte edificii. Era rus de origine, refugiat la revoluție în Basarabia. Când i-au ridicat, ca prin minune nu l-au despărțit de soție și fiu. Lucra la combinat în calitate de inginer, era deja bătrân și neputincios. Trăiau retrași; băiatul terminase școala medie și se pregătea pentru facultate. Vestea arestării lui Stolbov a produs iarăși panică.

Într-o zi, m-au chemat la spovedanie la comandatură. M-am dus, lăsând fata ca de obicei la vecină. Eram obosită, lucram atunci la o broderie, „vafle“, „pielea găinii“ se numea, pe linia de șolduri a unei rochii. Nici n-am apucat să mănânc înainte, numai cât am făcut focul în sobă. Și la ora nouă am fost prezentă la cabinetul cu numărul nouă. M-a întâmpinat adjunctul șefului, un rus înalt, simpatic la înfățișare, parcă licărea ceva omenie în el – mă gândeam: „ți-ai greșit cariera“. M-a pofțit foarte politicos să iau loc, și a început să mă întrebe de unde-s și de ce naționalitate-s. Eu eram scrisă peste tot în dosare ca fiind româncă. „A! zice el, de parcă ar fi descoperit ceva nou, ești «rumânskaia ucitelinița». Eu am fost pe front și cunosc România de la Prut și până la granița cu Ungaria. „Și-mi enumeră orașele prin care a fost, inclusiv București. Apoi orașe ungurești, cehoslovace, până la Berlin. „Mie mi s-a părut, continuă el, că românii sunt un popor primitor, fetele sunt draguțe. Am avut ocazia să poposesc pe la Arad în case particulare, mi-a plăcut cum ne-au primit.“ Eu eram nedumerită de felul lui de a se comporta, dar mai degrabă era din lipsa lui de experiență în domeniu. Am aflat că înainte de a fi luat pe front lucrașese șef la o ospătarie. Mi-a mai povestit el multe, era încântat că a avut ocazia să vadă atâtea și a scăpat cu viață.

*El o spiona pe ea.
Ea îl spiona pe el.
Amândoi se turnau
la MGB.
Au fost arestați
amândoi*

Brusc însă, a trecut de la această discuție, zic eu, neobișnuită, și oarecum plăcută, la: „Cine-i Stolbov?“ „Nu știu, i-am răspuns. La Bălți nu ne cunoșteam, iar aici numai cât ne dădeam bună ziua, mai mult nimic.“ Mi-a pus în față, pe masă, diploma de studii universitare a lui Stolbov, să o citesc. Era în

germană. „Nu înțeleg ce scrie, i-am spus, nu cunosc germana. Atât doar pot citi: universitate, diplomă, decan, Praga... Se vede că este diploma de studii universitare de la Praga a lui Stolbov.“ El a luat documentul, l-a îndoit în patru și l-a rupt, aruncând bucățile la coș. Eu, când am văzut acest lucru, fără să vreau am icnit, luând o atitudine de mirare și groază. El se uită la mine nepăsător, batjocoritor chiar, și mă întreabă: „Ce te-a alarmat?“ „Nu m-a alarmat nimic. M-a impresionat doar faptul că de ușor ați putut să rupeți un document care costă foarte, foarte multă muncă grea!“ Mi-a răspuns nacealnicul, pe un ton ferm: „El de acum înainte n-o să mai aibă nevoie de documentul ăsta!“

Fac o paranteză ca să vorbesc și despre acești paraziți, păduchii, care completau mizeria și starea de înapoiere a societății „multilateral dezvoltate“. Aceste vietăți sălășluiau în case alături de ploșnițe și gândaci de bucătărie. Mai ales iarna vedeai femei care se păducheau una pe alta: râdeau mătreata cu cuțitul și pe lama lui striveau păduchii. Prima dată când am văzut asemenea scenă, nu mi-am dat seama ce se întâmplă, și am întrebat: „Ce faceți cu cuțitul în cap?“ Am primit următorul răspuns: „Voși biem“ (omorăm păduchii). M-am

dat atunci mai aproape ca să văd cum ucide păduchii pe cuțit. Nu prea era săpun, dar era din belșug cenușă de lemne, din care puteai face leșie. O luptă crâncenă am dus cu acest soi de vietăți. În fiecare seară îmi controlam fata de păduchi, mai ales când mergea la școală. ■

(Va urma)

La adunat fân, pentru colhoz

ACASĂ, LA CHIȘINĂU

DORIN MATEI, EUGEN TOMAC

În perioada interbelică, Chișinăul era al doilea oraș al României, după București. Nu este cu nimic mai prejos azi. În plus, a scăpat furiei demolatoare de care a avut parte Capitala în epoca Ceaușescu, dar și furiei „dughenizării”, de după 1989, de la noi. De pe înălțimi, orașul ți se înfățișează ca o mare de verdeată, străpunsă din loc în loc de blocurile înalte. Există și cartiere noi de locuințe, cu bulevarde largi, cu mult mai curate decât cele din București. Aproape jumătate din populația Republicii Moldova a plecat la muncă în străinătate și trimite acasă o sumă echivalentă cu bugetul statului. Acest lucru se vede și pe străzile Chișinăului, dar și în satele prin care am trecut și unde, în multe locuri, încep să se ridice case și vile noi, alături de cele vechi din chirpici. În privința drumurilor însă, nu este nici o îndoială: cei de peste Prut stau mult mai rău ca noi.

Am putut constata toate acestea în scurta vizită pe care am făcut-o în Republica Moldova, ca participanți la cea de a doua ediție a conferinței internaționale organizate în zilele de 12-15 mai, anul acesta, de Asociația Națională a Tinerilor Istoricilor din Moldova (ANTIM), condusă de conf. univ. dr. Sergiu Musteață. Tema conferinței a fost: *Din Antichitatea târzie până la istoria lumii moderne; Cultură, cronologie și etnicitate*. Participarea a fost într-adevăr internațională, istoricilor din Republica Moldova și din România alăturându-li-se și cei din Germania, Polonia, Rusia, Ucraina și Marea Britanie.

Într-o organizare perfectă, sprijinită de Deutscher Akademischer Austausch Dienst, deschiderea conferinței a fost onorată de doamna Vera West Kämper, secretar trei pentru cultură și presă în cadrul Ambasadei Germaniei, s-au dezbătut teme de istorie veche, dar și multe subiecte de istorie apropiată și foarte dureroase pentru noi. Moderatori ai dezbaterilor au fost: dr. Alexandru Popa, dr. Aurel Zanoci, dr. Eduard Baidaus, dr. Diana Dumitru, dr. Florin Anghel, dr. habilitat Anatol Petrencu.

Lucrările conferinței au fost fericit completate, mai ales pentru cei care nu mai fusesem acolo, cu o vizită la complexul

arheologic Orheiul Vechi. Este un loc cum nu am mai văzut. Un canion șerpuit, rezultat, ne-au spus gazdele, doar în urma acțiunii mării, căci în urmă cu milioane de ani locul era acoperit de ape. Pereții sunt atât de abrupti, încât în perioada sovietică trupele de vânători de munte îi foloseau pentru antrenament.

Pe un spațiu mic întâlnești urme de viață din perioada comunei primitive și până în secolul XVIII. Primul obiectiv istoric este vechea cetate țărănească, din care nu mai există astăzi decât bazele zidurilor. Până prin anii '50, drumul de acces ocolea cetatea. Atunci însă, autoritățile sovietice au tăiat noul drum direct prin incinta fortificației.

De aici, drumul coboară spre primul cot pe care îl face râul Răut. Acolo pot fi admirate ruinele fostei băi de aburi tătarești, apoi otomane. Călătoria continuă spre următorul cot al albiei râului, aflat în sens opus. Înainte de aceasta se află un popas și clădirea noului muzeu, în care sunt expuse obiecte descoperite în șantierele arheologice din zonă. După ce treci un pod, începi urcușul pe o pantă abruptă către culmea principală a rezervației arheologice. În creastă sunt săpate chilii, la fel ca și în versantul ce limitează celălalt mal al râului. Numărul chiliilor este de câteva sute. Pe această culme s-au descoperit așezări din comuna primitivă și până la începutul Evului Mediu.

Orheiul Vechi este un loc unic și merită pe deplin să figureze pe lista monumentelor protejate de U.N.E.S.C.O. Ministerul Culturii din România ar trebui să sprijine eforturile autorităților de la Chișinău în această direcție.

Cele câteva zile petrecute la Chișinău ne-au permis să ne reîntâlnim și cu alți istorici. Am făcut o vizită la sediul Editurii Prut Internațional, a cărei colecție de istorie este condusă de domnul Ion Negrei, care este și redactorul șef al publicației *Cugetul*. Cu domnia sa și cu profesorul Anatol Petrencu am putut pune la punct o serie de colabo-

rări viitoare, ale căror rezultate sperăm să le citiți curând în paginile revistei *Magazin istoric*.

I-am vizitat pe ziaristi de la ziarul *Flux*. Redactorul șef al singurului cotidian în limba română care apare la Chișinău, domnul Petru Bogatu, cunoscut editorialist și analist, de acum, și publicului din România, ne-a promis un articol despre conflictul transnistrian.

Directorul Fundației „Sergiu Grosu”, Iurie Colesnic, colaborator și al revistei noastre, ne-a impresionat cu producția editorială, dar și prin profunzimea analizelor făcute istoriografiei române din Republica Moldova.

Directorul Casei Limbii Române, Gheorghe Botar, ne-a vorbit despre dificultățile pe care le întâmpină și despre eșecul deschiderii unor filiale și în alte orașe ale Republicii Moldova.

La invitația istoricului Ion Varta, deputat în Parlamentul Republicii Moldova, am mers în localitatea Mingir. Am asistat acolo la o emoționantă lansare a monografiei localității scrisă de un locuitor al satului, domnul Iacob Lupanciuc, agricultor. Am văzut cu multă bucurie că asemenea realizări de istorie locală sunt încurajate și sprijinite, inclusiv prin prezența la lansare și prin luările de cuvânt ale istoricilor Anatol Petrencu, Ion Varta și Ion Negrei. La Mingir am putut asista la un spectacol oferit, într-o splendidă limbă românească, de elevii liceului din localitate.

Spectacolul ca și întreaga vizită a fost un bun prilej să ne întrebăm cât le datorăm noi, cei din țara mamă, acestor oameni, care au rezistat politicii de deznaționalizare și și-au apărât limba atâtea vreme, în condițiile în care nu am făcut aproape nimic pentru a-i ajuta și continuăm să facem și azi foarte puțin. Nu poți cumpăra, la nici un chioșc din Chișinău, un ziar tipărit la București. Cu atât mai mare este bucuria cu care constatăm, lună de lună, că tot mai mulți cititori ai revistei *Magazin istoric* de peste Prut participă la concursul nostru lunar. ■

Continuăm prezentarea unor documente din fondul Brutus Coste, aflat la Hoover Institution on War, Revolution and Peace, de la Stanford University, despre situația conturilor Băncii Naționale a României. Ele fuseseră blocate de statul american după ce mareșalul Antonescu declarase război S.U.A., la 12 decembrie 1941. Reînnoim invitația adresată istoricilor care pot oferi detalii suplimentare despre acest episod să ne scrie.

Ca de obicei, mulțumim doamnei ELENA DANIELSON, directoarea Bibliotecii și Arhivelor vestitei instituții, și LAUREI COSOVANU pentru posibilitatea de a prezenta aceste documente.

CONTURILE B.N.R. BLOCATE ÎN S.U.A.

Lisabona, la 17 iulie 1942

Domnule Ministru,

Am onoarea a vă ruga să binevoiți a dispune ca următoarele documente, aci alăturate privitoare la procesul intentat la New York contra Băncii Naționale a României de către Polish Relief Inc. să fie transmise domnului guvernator al acelei bănci:

1) Nota mea de convorbire din 1 mai 1942, rezumând informațiunile ce mi-au fost date personal de avocatul Bissell, din firma Davis, Polk, Gardiner, Wardwell, Reed, despre mersul procesului.

2) Copie de pe scrisoarea adresată de avocați Legațiunii Suediei la 4 mai 1942 drept răspuns la cererea de informațiuni pe care această legațiune le-a făcut-o la 7 aprilie, la rugămintea mea. Scrisoarea conține lămuriri suplimentare cu privire la stadiul procesului.

3) Trei documente legale privitoare la apelul introdus de avocați în chestiunea ridicării popririi pe motiv de inexistență a ei.

Brutus Coste
fost însărcinat cu afaceri

Referat

Am luat cunoștință de cuprinsul adresei Ministerului de Finanțe, Direcțiunea Generală a mișcării fondurilor, nr. 174.311 din 12 septembrie 1942 și mă grăbesc a da lămuririle cerute:

1) Odată cu întreruperea relațiilor diplomatice între Statele Unite și România subscrisul a pierdut orice drept de dispoziție asupra

fondurilor depuse în „Roumanian Government Special Account” de la National City Bank din New York.

2) Singurul act de dispoziție pe care l-am mai putut face după 12 decembrie 1942 a fost să predau, odată cu celelalte afaceri ale Legațiunii din Washington, și controlul fondurilor de stat pentru care aveam semnătura Legațiunii Suediei, care asumase protecțiunea intereselor românești în Statele Unite. Din procesele verbale de predare, pe care le-am înaintat Ministerului Afacerilor Străine prin curierul de la 20 iunie 1942, reiese că am dat într-adevăr în primire zisei Legațiuni toate conturile de bancă asupra cărora reprezentantul țării la Washington avea vreun control.

3) La data predării, contul „Roumanian Government Special Account” prezenta un sold activ de 381.823,50 \$, explicat prin diferite rapoarte pe care le-am înaintat Ministerului Afacerilor Străine în vederea informării Subsecretariatului de Stat al Înzestrării Armatei.

4) Cu predarea acestui sold a încetat gestiunea mea asupra zisului cont.

5) În ce privește „scopul pentru care s-a reținut din cont suma de 2.500 dolari, raportul Legațiunii Suediei din Washington, de pe care o copie a fost înaintată Ministerului Afacerilor Străine, Direcțiunea Contabilității, prin raportul meu nr. 9 vol. (Lisabona) din 14 iulie 1942, conține toate lămuririle. Ministerul Afacerilor Străine este rugat a trimite Ministerului de Finanțe o copie de pe acel raport. ■

(Va urma)

DENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Iulian Chifu, Vlad Cubreacov, Mihai Potorocă – DREPTUL DE PROPRIETATE AL MITROPOLIEI BASARABIEI ȘI RESTITUIREA AVERILOR BISERICESTI. STUDIU ASUPRA PRACTICILOR ȘI LEGISLAȚIEI APLICABILE ÎN REPUBLICA MOLDOVA**

Editura Alfa și Omega, Chișinău, 2004, 444 pp.

● **Iurie Colesnic – PROFETUL NEMURIRII NOASTRE – CONSTANTIN STERE**

Editura Ulysse, Chișinău, 2003, 107 pp.

● **NICU STEINHARDT ÎN DOSARELE SECURITĂȚII 1959-1989** (selecția documentelor: Clara Cosmineanu și Silviu B. Moldovan; prefața Toader Paleologu; studiu introductiv Clara Cosmineanu)

Editura Nemira, București, 2005, 395 pp.

● **Tudor Sălăgean – TRANSILVANIA ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIII-LEA. AFIRMAREA REGIMULUI CONGREGAȚIONAL**

Institutul Cultural Român, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2003, 446 pp.

● **O ISTORIE A ROMÂNILOR DE PRETUTINDENI** (de prof. dr. Mircea Dogaru, prof. dr. Gheorghe Zbucă; coordonator și cuvânt înainte: prof. dr. Victor Crăciun; prefață: Adrian Păunescu)

Editura DC Promotion, București, 2004, 382 pp.

● **Ion Luca Caragiale – UMA NOITE TEMPESTUOSA, Comédia em dois atos** (traduzida por Ático Vilas-Boas da Mota)

Editura Thesaurus, 2004, 86 pp.

● **Carmen Bulzan – EGO VERSUS ME. ANALIZĂ DE SOCIOLOGIE NOOLOGICĂ**

Universitaria, 2004, 93 pp.

● **Tănase Bujduveanu – AROMÂNII DIN PENINSULA BALCANICĂ (CU 88 IMAGINI ORIGINALE)**

Editura Cartea Aromână, Constanța, 2004, 259 pp.

● **Asociația de Drept Internațional și Relații Internaționale – REVISTA ROMÂNĂ DE STUDII INTERNAȚIONALE**

Serie nouă, Anul I, nr. 1/2004, București, 2004, 199 pp.

● **GLASUL BISERICII**

Revista Sfintei Mitropolii a Munteniei și Dobrogei, Anul XVI, nr. 5-8, mai-august 2000, 219 pp.

● **Muzeul Național de Istorie a Moldovei – CARTEA MEMORIEI. CATALOG AL VICTIMELOR TOTALITARISMULUI COMUNIST**

Editura Știința, Chișinău, 2003, vol. III, 423 pp.

● **National Museum of Romanian History, Ialomița County Museum, National Museum Library Pluridisciplinary Researches Series VI – ARCHAEOLOGICAL PLURIDISCIPLINARY RESEARCHES AT BORDUȘANI-POPINĂ** (edited by Dragomir Popovici)

Editura Cetatea de Scaun, 2003, 195 pp.

GUSTAR

1

1271. Teobaldo Visconti, episcop de Piacenza, lupta cu cruciații pentru Locurile Sfinte când primește vestea alegerii sale ca papă. Va fi un papă drept și bun, cu numele de Grigore X, sprijinit de admirabili consilieri, printre care Sf. Buenaventura și Sf. Toma. Încearcă să reconcilieze Biserica Catolică cu cea Ortodoxă, să reformeze Biserica, să întreprindă o nouă cruciadă. Convoacă în 1274 un conciliu la Lyon, la care asistă 500 de episcopi, pentru a realiza unirea cu biserica răsăriteană, dar fără succes.

2

1667. Marele artist baroc italian Francesco Borromini se aruncă în propria sabie, după ce și-a ars o parte din schife. Celibatar, melancolic, de un orgoliu și de o susceptibilitate paranoide, cu o înaltă conștiință a artei sale, vor scrie ulterior enciclopediile, Borromini a avut un acces de nebunie paranoică. Era un artist zbuciumat, obsedat de căutarea armoniei naturale și ros de gelozie față de rivalii săi, mai ales față de Bernini.

6

1890. În statul american New York se folosește pentru prima oară ca mijloc de execuție scaunul electric.

9

1173. Începe înclinarea Turnului din Pisa. Prin nu știm ce procedee s-a putut stabili că această zi a fost prima din sutele de mii care vor urma, astăzi italienii fiind destul de relaxați în ce privește soarta lui: în fond, mai devreme sau mai târziu, tot o să se prăbușească.

11

1625. Primarul din Plymouth și mai mulți negustori de seamă semnează mai multe petiții, care ajung în această zi în fața parlamentului britanic, prin care își exprimă plângerea că amiralul Sir Francis Steward a permis piratilor, sub ochii săi, să captureze câteva vase englezești și nu a făcut nimic pentru a-i împiedica. Un deputat întărește cele spuse, afirmând că negoțul este aproape paralizat pe coasta răsăriteană din cauza pagubelor pricinuite navigației de către piratii din Dunkerque. Ca adesea în timpul Stuarților, sesiunea parlamentară este amânată, fără a se fi ajuns la vreo concluzie precisă într-o problemă de o atât de mare importanță pentru țară.

18

1793. De ochii lumii și de gura mitropolitului, Ispas, din satul Boronești, județul Ialomița, se împacă cu soția lui, Stamata. De ce a fost nevoie de intervenția înaltei fete bisericești? La câteva săptămâni de la nuntă, în luna mai, când sarcina Stamatei a devenit vizibilă, soțul a alungat-o de acasă. Ispas i-a oprit toată zestrea, 20 de taleri, strânși „după masă” în noaptea nunții, și le-a cerut socririlor alți taleri, cheltuielile făcute cu pregătirea ospățului. Mama fetei își știa fiica vinovată, cu toate acestea s-a plâns întâi lui Vodă, apoi Prea Sfinției Sale. A fost identificat și tatăl copilului, cu care era „greșită” Stamata: un anume Netea, din același sat, care avea să-și „delege” tatăl să trateze cu familia tinerei. Copilul, născut între timp, este dat la orfanotropie, așa încât femeia rămâne „limpede”. Rușinea o va face însă să se supună bărbatului, care cere alți și alți taleri de la socri. Așa ajung să se împace cei doi, dar o căsătorie începută astfel avea puține șanse să reziste.

21

1858. 101 lovituri de tun îi trezesc pe venezi. E un fiu! Elisabeta, răpitoarea soției a împăratului Franz Joseph, tocmai a dăruit Coroanei cinemec un moștenitor. Se numește Rudolf. Elisabeta a Austriei este Sissi, cea căreia cinematograful i-a creat o imagine total diferită de realitate. E frumoasă, strălucitoare, inteligentă, dar aparține unei familii marcate de soartă. Sissi nu e nebulă ca vărul ei, Ludovic II al Bavariei, dar e neliniștită, anxioasă. Călătorește neîncetat și cu pasiune, ceea ce dovedește o profundă instabilitate. Așchia nu sare departe de trunchi. Rudolf, tânărul prinț, are toate defectele ei. Peste 31 de ani, la 30 ianuarie 1889, la Mayerling, 40 km de Viena, într-o mănăstire carmelită de pe drumul spre Baden, două cadavre vor fi găsite într-o mare de sânge: al arhiducelui Rudolf și al iubitei lui Marie Vetsera. Drama de la Mayerling este o enigmă până astăzi și a dat naștere la interpretările cele mai fanteziste.

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

Numele lui George Boscof, pianist și compozitor înzestrat, spune azi

prea puțin marelui public. Și totuși a fost o vreme când acest prieten al lui George Enescu era primit triumfător pe marile podiumuri ale lumii. Cu patima proprie unor artiști, cu o incisivitate adeseori șocantă, el descrie orașele unde a concertat, atmosfera lor muzicală și deopotrivă trăirile sale paroxistice. Cele șapte scrisori adresate arhitectului și

muzicianului bucureștean Edmond van Saanen (1881-1938) – evocat de noi în nr. 6/2005 al revistei –, redactate într-o franceză impecabilă, configurează o personalitate neliniștită, frământată, din marea familie a interpreților și compozitorilor europeni din prima jumătate a secolului XX.

• Piese se păstrează la Biblioteca Națională, fondul Saint Georges, și au fost traduse de noi.

GEORGETA FILITTI

Chișinău, iulie 1910

Napoleon la Sf. Elena [între 1815 și 1821], Victor Hugo la Guernesay [exilat de Napoleon al III-lea după 1851] și Alfred Dreyfus în Insula Diavolului [ofițer francez israelit, 1859-1935, acuzat pe nedrept de trădare] n-au fost, desigur, mai nostalgici, mai plictisiți și mai exilați decât mine la Chișinău. În plus, orașul ăsta nenorocit pe care Pușkin a avut dreptate să-l blesteme [a fost exilat acolo între 1820 și 1824] mă învață ce înseamnă urâtenia și murdăria. E o adevărată coccină! Săcâiala mea e mult deasupra celei acceptate de un Chateaubriand plictisit [scriitor francez, 1768-1848, de factură romantică exultând „răul secolului”, plictiseala, de-

zabuzarea]! Și când îți voi mărturisii că existența mea conjugală e departe de a fi armonioasă, mai cu seamă într-un decor detestabil, ai să înțelegi lesne starea mea sufletească.

Totuși, găsesc o consolare în munca mea pianistică, în compoziție, ca și în numeroasele lecturi. Platon îmi înalță și îmi întărește sufletul. Albert Samain [poet francez, 1859-1900] îmbată puterea mea de a vibra. Duruy [Victor, istoric francez, 1811-1894] și Lanson [Gustave, istoric literar, 1857-1934] mă instruiesc în mod intensiv, George Sand minunează și trezește în mine pe adoratorul lui Lamartine, iar Voltaire mă învață secolul lui Ludovic al XIV-lea.

Am scris din nou *Sonatina* (a trebuit să fac ceva corecturi și

unele tăieturi la *Andante*. A fost o muncă îndelungată). În același timp, a trebuit să rescriu *Feuillet d'Album*. Primele două lucrări pleacă mâine la Berlin, ca să fie imprimate. Fie ca talentul meu să le asigure perenitatea! *Tarantela* e și ea terminată și, îndrăznesc să spun, într-un mod strălucit. Am mai compus un *Preludiu* mare și tumultuos pentru Swirsky.

Un *Impromptu*, o a doua *Sonatina*, un *lied*, o *sonată* pentru pian și vioară, un *vals* de concert (asurzitor și de interpretare transcendentală), un *studiu* în terține sunt pe șantier.

Am primit aici două misive de la adorabila Fenia... Dar, vai! Nevastă-mea, care cunoștea foarte bine idila noastră, a pus mâna pe ele. A urmat o scenă dintre cele mai penibile. De aceea te implor

să-i spui că-mi este *imposibil* să comunic cu ea. Roag-o să nu-mi mai scrie și spune-i cu ce bucurie o voi revedea la Paris. Mă întreb cu groază cine a putut să mă toarne Marusiei [soția lui]?

Omagiile mele sublimei și delicioasei Marice [soția adresantului] și nu mă lăsa să aștept prea mult ceva din proza ta. Gândește-te mai ales câtă nevoie am aici de această învăluire de tandrețe îndepărtată. Vreau ca vocea ta frățească să răsunec prea adesea pentru mine. Știi ce ecou trezește în sufletul meu.

George

Vorbește-mi de triumful dragului nostru Socrate.

25/III/1929

La bordul lui *Rașid*
În radă la Port Said

Dragul meu Edmond,

Totul e lumină în jurul meu, în rada însoțită a acestui mare port egiptean. Arabii descarcă cu strigăte răgușite vasul care de trei zile îmi poartă oboseala rătăcitoare (strămoșii acestor oameni-maimuță trebuie să fi scos aceleași strigăte înălțând Piramidele). N-am să fiu la Alexandria decât mâine dimineața. Am stat șase zile la Atena. Splendoarea acestui oraș ne-

muritor și primirea făcută de prietenii mei atenieni mi-au înălțat sufletul. Pe urmă am avut bucuria de nedescris să-l ascult pe Huberman, mai *sublim* ca niciodată, și pe Friedman, uimitor, vulgar, puternic, barbar și hotărât. După concertele de la Cairo și Alexandria va trebui să mă duc din nou la Atena și să concertez, poate, acolo. Spun „poate“, căci nu am curajul să afirm nimic, într-atâta sunt fatalități nenorocite în viața mea.

Tro de aceea să fixezi concertul nostru în primele zile de mai.

Cu ce „dor“ [în limba română în text] mă gândesc deja la tine și la Aurette [a doua soție a destinatarului]!

George

Cairo, 12/IV/'29

Neuitată Aurette,

M-am gândit aseară la tine în decurul feeric din reședința doamnei Paravicini, care dădea o mare recepție în cinstea servitorului tău. Iată programul acestei seri, unde elita cea mai strălucitoare a coloniei britanice a venit să m-asculte.

Fantezia maghiară a lui Liszt și *Capriciul* meu vienez i-au electrizat auditorii... adevărată victorie asupra flegmei insulare. Mă întorc imediat la Alexandria,

unde mâine dau recital în cea mai mare sală din partea locului – Alhambra. Pe urmă reviu aici, fiindcă trebuie să cânt marți la Conservator. La picioarele Piramidelor, în fața Sfinxului și la marginea deșertului am re trăit emoția istorică încercată atât de violent acum trei ani. Eternitatea poate fi pipăită în aceste imensități arzătoare, în aceste tăceri milenare...

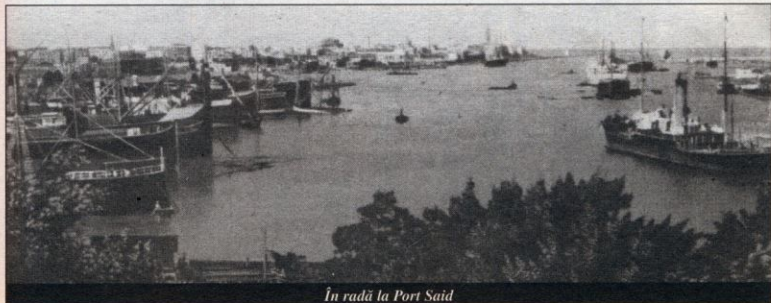
Dar ce dezonoarează pământul faraonic sunt arabii, viermuială oribilă ce îți stârnește greață! Ca s-o uit, îmi ridic ochii spre albastrul cerului unde se rotesc ușor vulturi care nu-l părăsesc niciodată. O, meleaguri strălucitoare, ați face fericirea prietenilor mei Aurette și Edmond, de care mi-e tare „dor“.

George

Alexandria, 26/IV/'29

Dragul meu Edmond,

Din păcate, nu mă mai pot întoarce la București. E prea târziu și nu pot pierde stagiunea din Elveția și de la Paris, unde am deja mai multe angajamente interesante. Sunt așteptat acolo, așa că îți trimit printr-o bancă de aici cei 22.000 „lei“ pe care ți-i datorez, mulțumindu-ți cu inimă grea la ideea că nu vă pot vedea curând, pe tine și pe draga mea

În radă la Port Said

Aurette, ale cărei frumoase mâini le acopăr de sărutări. Mi-e tare „dor“ de voi amândoi!

Cairo și Alexandria mi-au făcut o primire *magnifică*. Am cules destule lire. Numai doamna Paravicini mi-a dat 8.000 de franci pentru un mic recital în vilă ei mirifică, lângă Cairo. Astă-seară dau al treilea concert la Alexandria, duminică pe al patrulea. Marți consulul nostru dă o mare recepție în onoarea mea. Mondenitățile mă sufocă. Scrie-mi la Berna (Legatia României). Spune-mi dacă mi-ai organizat concertul de adio și dacă ai cheltuit ceva pentru asta. Auditorii mei pot fi *despăgubiți* cu bunăvoință, nu-i așa? Nu te supăra pe mine pentru încurcătura asta. România, platonica Românie, m-a costat tare scump anul acesta. Aici aș fi făcut avere, dacă o părăseam mai devreme! Yolande Pilawski mi-a făcut cadouri frumoase și familia ei s-a însărcinat cu publicarea lucrărilor mele. Mi-a cumpărat cu 4.000 fr. *Capriciul vienez*. Același neschimbat și afectuos pentru voi amândoi.

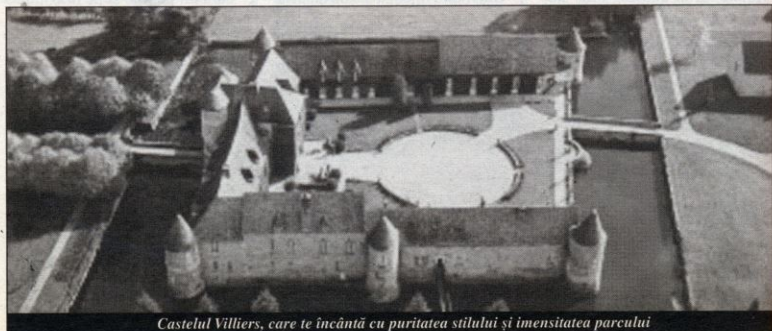
George

Paris, 11/VIII/29

Foarte dragul meu Edmond, fără îndoială o să mi se ducă

buhul până la capătul lumii de *râu platnic* și asta *fără să vreau!* Sufăr cumplit. Ți-am trimis doar jumătate din suma pe care ți-o datorez, fiindcă mai multe angajamente *ferme* au fost amânate pe toamnă, în Egipt și în Grecia. Știi că bogăția a secat pentru mine... mai ales în Franța, unde au – în același grad – simțul economiei (eufemism înduioșător!), al xenofobiei și al indifferenței muzicale. Așa că nu patria adoptivă (vai!) mă va scăpa de coșmarul scăpătării. Arta Euterpei îi rămâne la fel de inaccesibilă ca unui iepure care se baligă! Și la Berna Mihai Boerescu [diplomat român] a fost zgârcit, cămătar ca un franțuz. Aduș că, abia ajuns la Paris, am fost prins și înhățat de cămătarii mei de pe malul Senei, unde aș vrea atât de mult să-i arunc! Infinitul mă desparte de fericire, dragul meu Edmond. Așa că să mă ierți și să aștepți cu aceeași nerăbdare ca și mine concertele mele din octombrie, a căror serie va începe cu Luteția [Paris] și Elveția. Între noi fie vorba, tânărul cămătar din București ar fi putut amâna scadența poliței noastre. Nu *mă pot consola* la ideea că ai avut plictiseli de acest fel din cauza mea. O să fiu odată în plus dacă în felul acesta am ucis

încrederea ta în mine, *care trebuie să rămână întreagă*. Tu știi că eu iau în serios viața, arta și prietenia! Știi cum muncesc și cum lupt, cât am suferit, cât mai sufăr încă și cât de *nedrept* e să fiu astfel crucificat de aceste sfâșietoare chestiuni monetare. Dar n-ajung să fac carieră dintr-o vocație! Cu atât mai rău și cu atât mai bine pentru mine! Or să vină, poate, și ceasuri mai bune... Să nu gândim la o abandonare și la o fugă din partea mea. O *nedreptate* în plus mi-ar apăsa sufletul și așa cumplit de descurajat... Ar fi trebuit să-ți scriu toate astea mai de mult. Viața efervescentă de la Paris m-a împiedicat. Sunt unul dintre oamenii acestui oraș care e deranjat, obosit și invitat tot timpul. Ți-ar fi greu să înțelegi intensitatea stearpă și cronofogă a existenței mele mondene. O fatalitate strălucitoare mă termină. În fine, Orașul Lumină e pustiu, gol ca o partitură de Stan Golestan [compozitor român stabilit la Paris]. Asta-mi permite, în liniștea hoceagului meu de eremit estival, să vă evoc cu afecțiune, pe Aurette și pe tine. Cel dintâi ceas de relaxare și singurătate vi-l consacru vouă. Mara și Serge [fiul său] sunt la Sables-d'Olonne. Toți prietenii

Castelul Villiers, care te încântă cu puritatea stilului și imensitatea parcului

Franz von Mendelssohn
(1865-1935)

Chipul lui Huberman
pe coperta unui disc de epocă

Pușkin, poetul care a blestemat
Chișinăul

mei au fugit din capitală cerându-mi să-i urmez pe la castelele lor. Totuși rezist; am acceptat 12 invitații în cele mai frumoase reședințe din această țară. Am fost câteva zile la doamna d'Origny la castelul de Villiers, care te-ar încanta cu puritatea stilului său Ludovic al XVI-lea și imensitatea parcului lui. Vicontesa d'Origny are un Erard pe care Liszt a binevoit să cânte. L-am deschis cu pioșenie ca să cânt, la rândul meu, o lucrare a maestrului, *Funeraliile*. Mă voi duce în curând la Chaumont, la principesa Amédée de Broglie, a cărei fiică este o bună prietenă a mea. Abia aștept să admir acest castel celebru pe care tu trebuie să-l cunoști. Dar sper să le duc cu vorba pe frumoasele mele castelane, întâi ca să lucrez și pe urmă fiindcă Parisul nu-mi place decât vara. E decongestionat: nici prostime, nici drojdia societății!

Iată programul concertului meu de la sala Chopin (Pleyel). Am câștigat aici câteva admiratoare și am pierdut 1.400 de franci! Impresarii sunt ca rechinii, iar fiscul fără milă. Cele mai strălucite rețete se infundă în boturile lor lacom căscate. Meseria de *virtuoz* va deveni în curând cea mai costisitoare din lume,

chiar ruinătoare. Dar cu toate adversitățile îmi țin lira sus! Scrieți-mi, prietenii mei de totdeauna și pentru totdeauna... o sper, dacă nu v-am dezamăgit eu însumi! Căci am cunoscut de toate, afară de fericire.

George

Rostogoliți-mă la picioarele Marchizei, ale doamnei Gane, ale domnișoarelor Filodor, ale doamnei Vasiliu și ale principesei Zizi [Lambrino]. Vă voi revedea pe toți curând pentru că [George] Georgescu mi-a cerut să cânt la Filarmonică la începutul stagiunii, când mă voi duce la Atena.

Paris, 6, Place du Palais
Bourbon
7/II/31

...Tunul bubuie, clopotele bat, sicriul lui Joffre [1852-1931, mareșal al Franței] ajunge la Invalides... N-am avut curajul să stau pe *Esplanadă*, în mulțimea reculeasă și respectuoasă. La primele sunete din *Marșul funebru* de Chopin, transmise de un megafon, m-am îndreptat spre casa mea atât de aproape, cu moartea în suflet și cu dorința de a plânge puțin în brațele tale frățești. N-am plâns

și când ți-am citit scrisoarea, dragul meu Edmond? Vocea ta, vocea ta mângâietoare, venind din pământul nostru natal, a răsunat cu putere în inima mea. [George] Enescu ți-a spus adevărul, tragicul adevăr. Micul meu Serge a murit pe 17 mai. O difterie diabolică mi l-a răpit în câteva zile! De atunci viața mea e un supliciu. Știi că-mi iubeam copilul aproape maladiv. O *pasiune* adevărată ne unea pe el și pe mine. Retrăiam în el cum el trăia în mine, cu aceeași intensitate! N-aveam decât o spaimă pe lumea asta: să nu-l pierd! Nu mai vreau decât un lucru: să mă întâlnesc cu el! Ireparabilul a pătruns în destinul meu ca să mi-l frângă. Nimic nu se compară cu sfârșirea de a-ți vedea copilul că moare în brațele tale... Zilele mele, nopțile nu-s bânuite decât de această viziune torturantă. Marele meu prieten, sunt terminat!... Am trecut o vară *îngrozitoare* la niște prieteni, care s-au străduit să-mi îndulcească puțin disperarea. Mara, mai curajoasă ca mine, s-a retras la Saint-Germain-en-Laye, cu maică-sa, o scorpie sinistrală pe care o detest. În octombrie, în ciuda stării mele fizice și sufletești nenorocite, a trebuit să mă duc să cânt la Berlin. Nu mai deschiseseam pianul de când

minunatul meu micuț murise...
Totuși, a fost un triumf (coincidență providențială: la Berlin am debutat sub auspiciile familiilor Mendelssohn [urmașă a compozitorului german Felix M. Bartholdy, 1809-1847] și Liszt. Ambasadorul Germaniei la Paris, d. von Hoesch, mi-a dat o scrisoare pentru d. Franz von Mendelssohn, personaj de seamă în lumea financiară berlineză, urmaș direct al marelui muzician. Și am cunoscut-o pe doamna de Prévau, descendentă nu mai puțin directă din Liszt și doamna d'Agoult, al cărei soț e atașat la ambasada Franței). Dar succesul nu mai are ecou în sufletul meu mort, mort aici..., dar mai viu ca niciodată dincolo unde luminează sufletul fiului meu. Metafizica, spiritismul, credința întemeiată pe știință au ajuns singurul meu sprijin, singurele mele mijloace de a mai trăi încă..., și nu Arta mea..., de care m-am îndepărtat. Totuși *a trebuit* să-mi reiau activitatea artistică. Zilele trepte am înregistrat cu orchestra Colonne un concert

divin de Mozart pentru firma Odéon. Am să-ți trimit discurile îndată ce se vor pune în vânzare. Am mai dat un recital Chopin-Liszt, care a însemnat doar in-terminabile ovații... (la Pleyel). Doamne! Toate aceste victorii nu-mi pot însenina viața, nici nu-mi pot consola sufletul, din aceleași motive ce răzbat din scrisoarea ta atât de plină de o nobilă revoltă. Vremurile sunt „tulburi“... „să trăim în noi înșine“ dar și cu gândul la cei dispăruți. Pentru tine și Aurette afecțiunea mea nedesmințită.

George

Omagii tandre iubitei „Marchize“. Sper să-ți pot trimite curând *restul* micii mele datorii. Mara se gândește cu afecțiune la tine.

Paris, 14/IV/38
21 Rue de la Pompe

Dragul meu Edmond,

Prietena noastră Z[i]zi
L[ambrino] îmi scrie de la

București că ai avut nenorocirea să-ți pierzi mama. Această veste îngrozitoare m-a întors pe dos și m-a făcut să retrăiesc atâtea amintiri. Dragă doamnă Arion, pentru care nutream un devotament adevărat și tandru! Cu afecțiune frățească și dezolată sunt alături de durerea ta. Toate fericirile noastre sunt amenințate pe această planetă, loc de ispășire! Răuri de lacrimi o potopesc fără să înmoaie cruzimea lui Dumnezeu (...și fără s-o îndulcească pe cea a oamenilor). Inima noastră sfârșește prin a fi un fel de *fanum*, pentru ce a însemnat bucuria noastră de a trăi... *Totul* se încrâncenează să distrugă, zi de zi, ceas de ceas, legăturile noastre cu viața. Nefericirea e nesătulă... Aud încă vocea atât de atrăgătoare a scumpei tale mame! Și ce dar al entuziasmului avea! Îi datorezi sufletul tău fremătător atât de asemănător cu al ei, care de dincolo de moarte va veghea asupra ta. Te îmbrățișez cu afecțiune,

George ■

RADIO ROMÂNIA CULTURAL

	FM
Arad	106,8
Bacău	101,4
Baia-Mare	100,1
Bârlad	102,8
Botoșani	100,8
Brașov	105
București	101,3
Buzău	103,7
Cluj-Napoca	101
Focșani	101
Galați	101,6

	FM
Iași	103,1
Oradea	96,1
Ploiești	104,1
Rm. Vâlcea	102,5
Sibiu	103,7
Suceava	101,6
Târgu-Mureș	104,9
Timișoara	100,7
Tulcea	105,4
Vaslui	102,4
Zalău	105

Istorici pe care i-am cunoscut

DINU V. ROSETTI

Conf.univ.dr. PANAIT I. PANAIT

Din ceea ce am citit și știu, direct de la sursă, afirm că, indiferent de sarcinile pe care le avea, inclusiv cele de familie, adesea săcătitoare sau chiar triste, Dinu Rosetti – a cărui evocare am început-o în numărul anterior al revistei Magazin istoric – a fost un om vrăjit de profesie. Poseda o dexteritate tulburătoare în „citirea” terenului, adumezând miza cea mare. Nu cunosc nici un rateu al său, deși poate vor fi fost, dar a avut parte de rezultate excepționale. Așa s-a întâmplat și într-o localitate din sudul Capitalei, pe malul Sabarului.

Într-o dedicație pe un extras dintr-un volum apărut în 1939 la Berlin, în care se afla și un studiu al său, Dinu V. Rosetti îi mulțumea unui anume George Stratulat pentru „frumoasa stațiune” pe care „mi-a încredințat-o pentru cercetări și săpături”.

Localitatea se cheamă Vidra, iar șantierul deschis aici a fost de mai lungă durată, bătrânii din partea locului amintindu-și-l și acum. Practic, era vorba despre un tell, adică o movilă formată în urma unei îndelungi locuiri. Membrana acestui mamelon, întărit cu șanț de apărare și înconjurat, altă dată, de apă, măsura o grosime de 6 m, păstrând

în straturi succesive resturi de case, vetre, obiecte de tot felul.

D.V. Rosetti văzuse o atare săpătură la magistrul său I. Andrieșescu în Moldova. La Vidra se constată o săpătură amplă, grație căreia s-au făcut observații de mare interes. Astfel s-a precizat că tell-ul respectiv era format din două mari straturi de cultură neolitică din mileniile

4-2 î.e.n., cel mai vechi aparținând Culturii Boian, peste care s-au depus patru niveluri de locuire gumelnițeană.

Au trecut Oceanul numai pentru ea

Inventarul s-a dovedit a fi extrem de bogat, variat și de o excepțională frumusețe. Au fost

frecvente vasele cu picior, pereții lor fiind împodobiți cu motive excizate și umplute cu o pastă albă, capace de oală cu mâner, cutie-suport pentru vasele cu picior, cuțite din cremene, topoare din piatră sau aramă, ace și perforatoare din os sau cupru și multe altele. Arta gumelnițeană de la Vidra s-a dovedit tulburătoare, prin figurinele din lut sau os care redau, de regulă, corpul femeii și al diferitelor animale domestice sau

O căsuță din lut descoperită pe unul dintre șantierele din preajma Bucureștilor

aflate în sălbăcie. Sunt de dimensiuni mici sau mijlocii.

Cea mai importantă operă de artă plastică este un vas de cult, înalt de 42,5 cm, ce redă trupul femeii mamă, în picioare, cu brațele adunate sub sâni, membrele inferioare strânse, disproporționate ca lungime. Toată atenția realizatorului s-a oprit asupra zonei abdominale, mult dezvoltată față de sâni abia schițați sau brațele subțiri. Întreaga suprafață exterioară a fost acoperită cu un motiv dens de braie incizate peste care s-au adâncit cercuri concentrice, frumos trasate. În partea de sus a pieptului este un motiv dreptunghiular care are la mijloc două cercuri concentrice, unde arheologul presupunea că s-ar fi aflat locul unui pandantiv discoidal de aur, găsit în apropiere. Vasul este gol în interior, fiind executat dintr-o pastă brună care, prin coacere, a dobândit culoarea gri-închis, uniform distribuită. În mod cert, a avut un capac, neidentificat, dar presupus a reda căpățâna unui animal fantastic.

„Zeița de la Vidra“ (sau „Venus de la Vidra“, cum i se mai spune) nu are cap, dar nici părțile terminale de jos, căci labele picioa-

relor îi sunt sparte din vechime. Cred că D.V. Rosetti a avut dreptate atribuind-o unui altar neolitic, piesa fiind datată între anii 2000-1800 î.e.n.

Prin anii 1970, fiind de serviciu la Palatul Suțu, am fost anunțat că niște vizitatori străini doresc explicații. M-am prezentat unei tinere familii soț, soție și o fetiță de 8-10 ani și împreună am pătruns în prima sală. Când am ajuns la vitrina „Zeiței“, cei trei americani au privit-o din față, din lateral, bărbatul explicându-le companioanelor lui că este posibil ca motivul șanțuit pe corp să sugereze veșmântul. Au mai privit statuia încă o dată și, mulțumindu-mi politicos, au schițat semnele despărțirii. Surprins, i-am invitat mai departe, dar domnul venit de peste Ocean mi s-a destăinuit că au pășit în acest palat doar pentru „Zeița de la Vidra“. Momentul acela m-a făcut să mă întreb câți dintre bucureșteni sau dintre oamenii acestor locuri au rezervat câteva clipe să o vadă?

„Zeița“ a dat tot timpul bucurii, dar și bătaie de cap, fiind o piesă de tezură, ce impune măsuri speciale de securitate. Directorul de atunci al muzeului,

prof. Florian Georgescu, a dispus să i se facă o copie, un mulaj, fapt pentru care în anii '60 s-a apelat la un priceput ceramist, membru al Uniunii Artiștilor Plastici. „Zeița“ a fost retrasă din expoziție, transportată în atelierul maestrului, unde i s-au luat amprente cu mijloacele cele mai moderne, și s-a obținut copia din lut crud. Dar când s-a trecut la coacere, au apărut greutățile: culoarea neuniformă, fisurarea pastei

ș.a. A fost un chin pentru artistul de azi să facă, până la urmă, ceea ce confratele său obținuse cu 4.000 de ani în urmă spre cinstirea zeilor lui.

Ceea ce mă surprinde este faptul că D.V. Rosetti nu a dat o atenție aparte acestui obiect, nu a lăsat, sau nu știu eu, însemnări „precise“: în ce condiții s-au aflat fragmentele statuii, cum făcuse de exemplu cu mormântul nobiliar de la Ciurel, compus din vase mari vase puse cu gura în jos pentru a acoperi urna, presupusă a fi a unei femei incinerată, și borcane cu ofrande, oase de porc, boabe de grâu carbonizate, o placă de bronz, un mic obiect din fier ș.a.

Cred însă că farmecele „Zeiței“ s-au răvășat și asupra nașului ei descoperitor, pentru că la Vidra s-a consemnat prima și singura dată, când statul român, mereu zgârcit, a plătit oficial consumul, de altfel interzis pe șantier, a unor licori provocatoare de bună dispoziție. Pe scurt, lucrurile s-au petrecut astfel, după cum își aduc aminte persoane onorabile. Șantierul Vidra a fost activ câțiva ani buni. Arheologul, acum însoțit de mai tânărul coleg Sebastian Moritz,

sosea către toamnă, când mâna de lucru era disponibilă. Gazda putea fi chiar un muncitor-arheolog, gospodar, cu orătănii în bătaură, vie pe rod ș.a. În anul acela, strugurii fuseseră strânși mai devreme, așa că tulpurelul putea fi degustat. Butoiașul lui nenea I. a fost ușurat de chiriși până când lucrările s-au încheiat. Șeful arheolog și-a făcut bocce-luța, dar gazda i-a cerut, cu respect, plata pentru consumul lichidului. Cum D.V. Rosetti era o persoană respectată, țărânul a acceptat promisiunea că își va primi, cât mai repede, răsplată. Dar conform unui tradițional și urât obicei țărănesc, nenea I., pentru a fi mai sigur, a reținut, drept gaj, primusul domnului arheolog.

Venit în Capitală, cu familie de întreținut, lea mică, fără alte posibilități de a strânge banii, lui Dinu V. Rosetti i-a venit o idee salvatoare: o hârtie adresată direct primarului A.G. Donescu (1934-1938), un om onorabil, cinstit, prin care cerea suplimentarea fondurilor de săpături la Vidra. Strâns cu ușa să explice cazul, D.V. Rosetti a fost nevoit să spună adevărul. Dar, a explicat fostul ofițer, în regulamentele ostășești se prevedea textual că în cazul în care trupa se află într-o localitate unde apa nu este potabilă, comandantul este obligat să asigure alt lichid potabil. Or, la Vidra, Sabarul fiind lenș și tulpure, apa fântânilor era sălcie. Ca atare, preocupat de sănătatea palmașilor lui, șeful șantierului aplicase litera regulamentului, în prevederile căruia slujise patria aproape un deceniu. Donescu, care îl iubea și chiar îl răsfăța pe cel care făcuse

atâtea descoperiri în urbea păstorită de el, a aprobat, și casierul a onorat pe loc cererea.

Pe coama valului

Anii 1930-1940 pot fi apreciați ca apoteotici pentru Dinu V. Rosetti. În 1932 a devenit Director al Secției Preistorie și conservator al Muzeului Municipal București, înțelegându-se sublim cu directorul, dr. G. Severeanu (onorific în post), cu secretarul științific, G.D. Florescu, cu laborantul și cu personalul gospodăresc. Sunt anii în care publică numeroase studii în țară și străinătate. La Congresul Internațional de Arheologie de la Berlin (1939) a susținut două comunicări privind cercetările preistorice de la Dunărea de Jos. Cu acest prilej, a fost ales membru corespondent al Institutului arheologic german.

În acest deceniu, unul dintre obiectivele de interes național a fost șantierul de la Mănăstirea

Snagov. D.V. Rosetti a scris că Vlad Țepeș ar fi fost îngropat, în cursul lunii decembrie 1476, în biserica Mănăstirii Snagov și și-a propus să aducă mărturie arheologică asupra acestui subiect. Săpăturile practicate în anii 1934-1935 au fost de așa amploare, încât cu greu se mai poate găsi un mic colț nemiscat de spațiul lui Dinu Rosetti. Concluzia lui a fost că voievozul a fost depus în fața ușilor împărătești ale catapetesmei snagovene. În zilele noastre, istoricul C. Rezachevici propune o altă variantă (*Magazin istoric*, nr. 2-3/2002). Un lucru este câștigat: cercetările lui au dovedit că așezământul din insula Lacului Snagov este mai vechi decât consemnarea scrisă în documente, putând fi printre primele mănăstiri din centrul Câmpiei Române.

Sfârșitul deceniului patru al secolului trecut aducea însă și alte evenimente: G. Severeanu se retrage din calitatea de director al Muzeului Municipal, locul său fiind luat, pe drept, în 1938, de Dinu V. Rosetti. Sărmanul medic a și închis ochii în anul următor, lăsând o avere imensă. În condițiile tulburi anunțatoare de război, un lot format din cele mai importante obiecte ale colecției sale fusese depus, de posesor, în seifurile unei bănci de la Bruxelles. Doamna Maria Severeanu, care și-a adorat soțul și a păstrat un respect exemplar pentru strădaniile colecționarului, a hotărât – și la recomandarea lui D.V. Rosetti – să doneze Primăriei Bucureștilor toată această avuție, cu condiția păstrării ei în casa familiei sub denumirea „Colecția Maria și

Fragmente de vase și reprezentări zoomorfe și antropomorfe, recoltate în timpul săpăturilor de arheologul D.V. Rosetti

dr. George Severeanu". Actul de donație s-a încheiat în decembrie 1940.

Cum în Belgia rămăseseră peste 100 de monede de aur, podoabe scumpe și ceramică antică, doamna Severeanu l-a delegat pe directorul Muzeului Municipal cu recuperarea acestora. În acest scop D.V. Rosetti a ajuns la Bruxelles și a trebuit să depună serioase eforturi pentru obținerea și aducerea în țară a bunurilor Severeanu. Din relatările sale știu că la prima deplasare a recuperat numai statuetele Tanagra și vasele grecești. Nu i s-au dat piesele de aur. Când frontul germano-belgian se apropia de Bruxelles, Primăria Bucureștilor a solicitat intervenția Legației române de acolo și D.V. Rosetti a plecat din nou în Belgia, pentru a asista la deschiderea seifului, inventarierea valorilor și aducerea lor în România.

Am cunoscut-o pe doamna Maria Severeanu în 1956. Trăia într-o singură cameră și un hol. Încăperea ei era încă burdușită cu covorașe, piese de mobilier, pereți tapisați cu tablouri și țesături. În câteva reprize, prin dănie, a sporit fondul colecției ce le purta numele, donând totul și mulțumindu-se cu modestul salariu de muzeograf pe viață.

În toamna anului 1940 „Casa Moruzi”, de altfel șubredă, a fost puternic zgâlțâită de cutremur și deși se putea restaura, s-a ales soluția demolării. Patrimoniul Muzeului a fost înghesuit în spații modeste de pe strada Știrbei Vodă. Vremurile erau tulburi, căci sabia războiului amenința. D.V. Rosetti a făcut demersuri repetate pentru obținerea unui spațiu corespunzător. L-a primit în martie

O capodoperă a artei neolitice:
zeița de la Vidra

1941, în Casa Cesianu, aflată la intersecția Căii Victoriei cu strada Sevastopol. O fostă casă boierească, înconjurată de un frumos parc cu arbori seculari. Pentru cerințele de atunci era chiar mai cuprinzătoare decât „Casa Moruzi”. La repartizarea spațiului s-a rezervat, în spate, la etaj, un apartament pentru director. Acolo era adunată și Biblioteca, ce cumula atât fondul de carte al instituției, cât și volumele proprii ale lui D.V. Rosetti. Dar nu s-au pus bine obiectele la locul lor, când s-a comandat restrângerea drastică a spațiului muzeal în vederea aducerii acolo a unui spital. Până una-alta a fost încartiruită o unitate moto germană.

În 1944, patrimoniul istoric al Bucureștilor, pus în lăzi, a fost evacuat în localitatea Râșnic-Dolj, de unde a fost readus, complet, în 1948. Condițiile de păstrare în comuna olteană fuseseră deplorabile, încât marea mândrie a arheologiei bucureștene, ceramica neolitică, a avut mult de suferit.

De la Zimnicea în Baleare, via pușcărie

Într-una dintre lunile de vară ale anului 1948, când începeau să se miște lucrurile în domeniul arheologiei, cei doi buni prieteni, Ion Nestor și D.V. Rosetti, au pornit spre Zimnicea, pentru o perieghză de documentare. Au hotărât să se deplaseze cu o cursă, care făcea legătura între Capitală și orașul de la Dunăre. Pe atunci, mijloacele de transport auto erau adevărate sicrie pe roate. Autobuzul ales de cei doi avea un motor care se încălzea repede, obligându-l pe șofer să oprească des. Hârbul acela de cursă mai mult sta decât se mișca. În aceste condiții oamenii mai vorbeau, își mai descărcau sufletul, fără să știe că existau în jur urechi pregătite să audă tot.

Așa se face că, abia coborâți, după istovitorul drum, cei doi oameni de știință s-au trezit luați de braț și conduși la o temută instituție. Acum, când parcurg volumul dr. Ioan Opriș, *Istoriei și Securitatea*, cred că cei doi fuseseră urmăriți. Prof.univ.dr. Ion Nestor era considerat de organele de stat cel puțin filo-german, iar D.V. Rosetti colaborase cu arheologi germani și era căsătorit cu o doamnă germană. Plecarea lor, presupun, fusese anunțată Securității de cineva care le cunoștea intenția. Atunci erau urmăriți nu numai ei, ci și prietenii, colaboratorii sau simpatizanții lor. Alături de prof. I. Nestor erau vizai D.V. Rosetti, D.M. Pippidi, V. Zirra, R. Vulpe, E. Comșa.

Prof.univ.dr. Ion Nestor a scăpat mai repede la Zimnicea,

dar umilit, stare pe care o va trăi alți câțiva ani. D.V. Rosetti a rămas în pușcărie, a fost destituit și scos de la Muzeu, bunurile i-au fost confiscate. Într-o notă informativă din 2 septembrie 1948 este caracterizat ca fiind „omul regimurilor trecute, al lui Dobrescu, al lui Antonescu și al tuturor ciocoilor“, aluzie probabilă și la înaintașii săi frunțați liberali.

Niciodată nu mi-a destăinuit nimic din perioada de detenție. Cert este faptul că în cursul anului 1952 era liber. În 1953 s-a deschis Șantierul arheologic București, D.V. Rosetti fiind acceptat în colectivul de cercetare și repartizat la sectorul Curtea Veche. Practic, era singurul arheolog medievalist din tot colectivul științific alcătuit din arheologi cu diferite specializări, istorici medievaliști, funcționari, observatori ș.a.

Șantierul Curtea Veche era condus de Letiția Lăzărescu-Ionescu, o protejată a lui Mihai Roller, care nu avea nimic a face cu săpăturile arheologice. Ea asigura legătura între partid și pălmași, conducători de șantier. Capitala înflorea atunci prin puncte arheologice la Mănăstirea Mihai Vodă și pe o întinsă rază care viză partea dreaptă a Dâmboviței, de la Izvor și până la Dealul Mitropoliei, obiectivele Curtea Veche, Radu Vodă, Ciurel, Crângași, Giulești ș.a. Se lucra intens în vederea cunoașterii genezei marilor oraș, dar și

pentru aflarea argumentelor privind rolul popoarelor răsăritene, respectiv slavii, în istoria românilor.

D.V. Rosetti avea o temă mare într-un spațiu mic. Zona Curții Domnești era acoperită cu construcții, unele dintre ele zidite imediat după 1800. Acum erau case vechi, prost întreținute, curți interioare întunecoase și ganguri strâmte, pivnițe mucegăite și umplute cu resturi de lemne și cărbuni. În aceste condiții, echipa lui D.V. Rosetti, din care făcea parte și arh. H. Teodoru, a început lucrul în curtea Bisericii domnești. Și-a adaptat săpătura la spațiul pe care îl avea la dispoziție. A fost un șantier greu, cu multe impedimente și întâmplări care puteau fi dramatice. Așa a fost accidentul prin care a trecut însăși tovarășa Letiția care, la repetatele informații ale unui alt arheolog, cum că D.V. Rosetti întârzie cu venirea la șantier, deoarece se oprea într-un anumit gen de local, a hotărât să controleze personal damful pârâtului. Venită inopinată și exaladând punțile

improvizate peste șanțurile șantierului, o scândură a cedat și conferențiera s-a împotmolit într-o hasna, de unde a fost recuperată cu mari emoții. Din clipa aceea, arheologia bucureșteană a pierdut un cadru, deoarece victima și-a declinat energetic rolul în care probabil crezuse până atunci, de șef de șantier arheologic.

Printre ultimele importante șantieri la care a participat D.V. Rosetti au fost cele de la „Sf. Gheorghe-Nou“, Târgșor și Cetățeni. În viața științifică din București a fost prezent ultima oară în decembrie 1971, cu prilejul semicentenarului Muzeului, la propășirea căruia trudise din plin. După scurt timp a părăsit, oficial, România pentru a se stabili în Germania, unde trăiau fiica și fiul cu familiile lor. Soția îi murise în 1966.

Pasiunea pentru arheologie nu se ostoise în trupul deja vlăguit al septuagenarului. A obținut, din partea Institutului arheologic german, al cărui membru era demult, misiunea de a efectua săpături în insula

Majorca din Balear. De la hotelul în care era găzduit până la șantier mergea pe jos, străbătând zilnic o plantație de portocali.

Într-una dintre zile, pe traseu a fost înconjurat de un roi de albine ucigașe. Întepăturile pe care le-a primit i-au fost fatale. A fost găsit de lucrătorii șantierului, cu capul căzut pe planșeta de lucru... ■

Primarul general al Capitalei, A.G. Donescu (dreapta), în dialog cu D.V. Rosetti

Enigme ale istoriei

Doamna de Montespan pe
post de zeița Diana,
pictură de Charles Beaubrun
(1604-1692)

Mult înaintea descoperirii testului Marsh, cel care evidenția folosirea arsenicului, multe dispariții puteau fi puse, fără nici un fel de probă, pe seama otrăvirii cu această substanță.

Vestitele „apa tofana“, „venerum atterminatam“ sau „cantarello“, ultima foarte cunoscută datorită familiei Borgia și descrisă de către contemporani ca „un fel de pulbere, nu foarte deosebită de zahăr“, obținută din viscere de animale intrate în putrefacție, stropite din belșug cu arsenic, singura otravă ce se putea topi în vin și în mâncare fără a fi simțită, au făcut multe victime la Curtea Franței.

Alături de ele, tot la mare căutare erau elixirele de viață lungă, filtrele de iubire sau farmecele de moștenire (adesea având la bază poțiuni obținute

din... apă de văduve sau cordoanele ombilicale ale primilor nepoți).

Rezultatele puteau oferi și surprize. Fie că otrava ajungea la servitorii pofticioși; fie că era prea des folosită, devenind bătătoare la ochi: cazul unui condotier din Rimini, acuzat că și-a ucis astfel toate cele trei soții, odată ce le considera plictisitoare și inutile; fie că leacurile nu-și atingeau deloc ținta, provocând chiar mai mare durere și prejudicii. Cum s-a întâmplat cu un parizian care, după ce a apelat la un tratament cu mercur, recomandat de unul dintre cei mai cunoscuți vindecători ai secolului XVII, ceasornicarul Farcassy, în loc de o piele nouă și catifelată, s-a trezit cu arsuri și mâncărimi pe tot corpul.

Și, uneori, poveștile se complicau atât de mult, încât loveau vârfurile ierarhiei sociale. Ca în cazul unei foarte controversate afaceri dezvăluită de anchetatorii lui Ludovic XIV: „Afacerea otrăvii“.

Regele Soare,
statuia ce domină intrarea la
Versailles

OTRĂVURI, FEMEI ȘI PUTERE LA CURTEA LUI LUDOVIC XIV

Neliniștea și teama deveniseră sentimente destul de obișnuite printre mulți dintre curtenii lui Ludovic XIV în a doua jumătate a secolului XVII. Morți misterioase, precum cea a cumnatei regelui, Henrietta a Angliei (despre care însă astăzi se știe că a decedat din cauze perfect naturale), din 1670, sau a contelui de Soissons, soțul unei foste favorite a lui Ludovic și în același timp nepoata cardinalului Mazarin,

Olympe Mancini, în 1673. Se adăugau și știri disperate cu privire la numeroși vraci și posibile otrăvuri care circulau cu ușurință prin capitala regatului, sporind temerile contemporanilor.

Moartea avea ochi frumoși

Pe acest fundal, o poveste avea să dea și mai abitar apă la moară celor care căutau

vinovații și cereau pedepsi-le lor.

Eroina ei, marchiza de Brinvilliers (1630-1667), a stârnit groaza și dezaproba-re a întregii societăți. Frumoașă, simțindu-se încătușată de legăturile familiei, și-a otrăvit tatăl și frații pentru a obține mult dorita independență socială. Mai târziu, și-a încercat puterile, eșuând însă, și asupra unui soț devenit nedorit, atâta timp cât apăruse și un amant

frumos și mai tânăr. Culmea! Dovezile incriminatoare nu au fost aduse de victime, ci tocmai de amant, la a cărui moarte parizienii au putut afla, din hârtiile sale, manevrele ibovnicei. Arestată în 1672, marchiza a sfârșit prin a fi condamnată la moarte. Într-un ultim strigăt, încercare disperată de a-și salva viața sau pur și simplu, chiar înainte de punerea în aplicare a sentinței, ar fi destăinuit că aproape jumătate din nobilimea franceză utiliza otrăvurile.

Evenimentele petrecute în anii imediat următori par a-i da dreptate. Astfel, doar un an mai târziu, în 1677, a fost dejucat un vast complot ce viza chiaruciderea regelui. Iar peste încă doi ani, o tenebroasă afacere avea să dea peste cap întreaga nobilime, lovindu-l și pe Ludovic. Și de această dată tot reprezentantele sexului frumos au fost principalele inculcate.

O cină cu cântec și un flagrant

Îtele „afacerii otrăvii” aveau să iasă la iveală cu ocazia unei simple cine, la care a fost invitat să ia parte și un avocat parizian, destul de cunoscut, maestrul Perrin. Ambianța încântătoare, dar mai ales alcoolul turnat din belșug au dezlegat limba uneia dintre comesene, Marie Bosse, care a început să se laude cu bănoasa sa afacere cu... otrăvuri, de care beneficiază unele dintre cele mai

cunoscute membre ale societății.

Cum ecourile afacerii Brinvilliers nu se stinseseră încă, Perrin hotărăște să informeze rapid autoritățile, reprezentate tocmai de ofițerul care o arestase pe criminala contesă. Acesta, pentru a fi sută la sută sigur de veridicitatea spuselor cucoanei Bosse, a pus la cale un adeverat flagrant. Soția unuia dintre angajații săi s-a dus să-i solicite ajutorul pentru

Doamna de Fontanges,
cea care a înlocuit-o pe
Doamna de Montespan
în grațiile regelui

a scăpa de bărbatul care-i amăra zilele. Mereu în căutare de câștig, Marie Bosse i-a promis un pliculeț cu otrăv.

Vina fusese clar dovedită. Arestarea nu mai avea de ce să întârzie. Era 4 ianuarie 1679, când prin ordinul primului Locotenent General al forțelor polițienești, Nicolas de la Reynie (1625-1709), se declanșa ancheta ce avea să scoată la iveală complicata încrengătură a relațiilor dintre otrăvuri și nobilime.

Destul de repede, primii arestați au aruncat vină și asupra altora. Printre victime, reprezentante ale clasei înalte – ca o anume doamnă de Poulailion, care încercase să-și ucidă soțul, bătrân, dar bogat, cu ajutorul unei cămăși otrăvite, furnizată de Marie Bosse –, dar și ale societății de rând – cunoscuta ghicitoare „La Voisin”, pe numele ei Catherine Monvoisin, ghicitoare la modă. În plasa poliției avea să pice și iubitul ei, un alt personaj dubios, mai vechi locatar al închisorilor pariziene, utilizator a mai multor nume, printre care: Lesage, Du Coeuret sau Dubuisson.

Una dintre cele mai cunoscute amante ale regelui Ludovic XIV, superba Athenaïs de Montespan (1641-1707), își găsea să părăsească tocmai acum, în destul de mare grabă, curtea de la Saint Germain, pentru a ajunge în Parisul fremătănd. Mulți i-au interpretat gestul ca pe o recunoaștere a apartenenței la tagma vinovaților. Teama o făcuse să vină cât mai aproape de sursa veștilor. Era începutul sfârșitului pentru doamna de Montespan...

În tot acest timp, poliția își făcea minuțios datoria. În urma interogatoriilor, areștații scoteau la iveală noi aspecte: nume de persoane influente care au solicitat otrăvuri ducesa de Bouillon, mareșalul de Luxembourg, ducesa de Vivonne, cumnata marchizei de Montespan; dar și practici diverse utilizate de către Marie Bosse pentru a „onora” comenzile: provocări de avorturi,

participarea la procesiuni religioase menite a-l venera pe Satan.

Și cum afacerea se dovedea, pe zi ce trecea, tot mai tenebroasă, lovind în cele mai neașteptate colțuri ale societății, unul dintre cei mai importanți miniștri, marchizul de Louvois (1641-1691), găsisese că ar fi fost nimerit să se implice direct în rezolvarea ei. El s-a decis să creeze o comisie specială pentru a investiga faptele, un fel de tribunal excepțional, fără posibilitate de apel și procedură secretă. Astfel, la 10 aprilie 1679, avea loc și prima ședință a acelei comisii. A intrat în istorie sub denumirea de *Chambre Ardente* (Camera aprinsă), ce provenea de la faptul că ședințele se țineau într-un spațiu ce nu beneficia de iluminare naturală, folosindu-se numai lumânări.

Nu peste mult timp, s-a dovedit că gestul lui Louvois fusese cât se poate de nimerit. Căci numele doamnei de Montespan avea să apară, în septembrie 1679, pentru prima dată oficial, în legătură directă cu acuzații deja închiși și interogați. Mai întâi, printr-o conexiune indirectă, grație unuia dintre servitorii săi și doamnei sale de companie, care cumpăraseră de la La Voisin filtre și poțiuni de dragoste.

Situația devenea cu atât mai compromițătoare cu cât în acele zile atenția regelui nu mai era canalizată asupra lui Athenaïs, ci asupra farmece-

lor, farmecele astfel achiziționate putându-i servi stăpânelui pentru a-și păstra pasiunea regală. Zvonurile defăimătoare au ajuns repede și la urechile lui Ludovic, care, la 21 septembrie, îi cerea lui La Reynie să ordone ca interogatoriile care se referă la implicarea doamnei de Montespan să fie consemnate pe pagini separate. Poate chiar din dorința de a fi mai ușor distruse ulterior.

Nicholas de la Reynie (1625-1709), primul Locotenent General al poliției din Paris

Vinovată sau victimă

Legătura dintre ilustrul personaj regal și prea frumoasa curtezană se afla la sfârșit. Ludovic, la 41 de ani, pusese ochii pe o altă pradă: o tânără de doar 18 ani, domnișoara de Fontanges (1661-1681). Cu toate acestea, Athenaïs de Montespan mai reprezenta încă o figură cu mare greutate la curtea franceză, mai ales că-i născuse

regelui moștenitori. Iar în aprilie 1679, chiar cu puțin înainte de explozia „afacerii otrăvii”, fusese investită cu una dintre cele mai importante funcții din anturajul reginei.

Arestarea unui alt personaj implicat în afacere avea să aducă noi așa-zise dovezi împotriva fostei favorite a regelui. Este vorba de cea mai sinistru figură a grupului, abatele Guibourg, cel care oficiase slujbele în timpul cărora se oferiseră ca ofrande lui Satan copii sacrificați. Alături de el, aveau să mai cadă și fiica ghicitoarei La Voisin, Marguerite Monvoisin, și o altă apropiată a lor, o anume Filastre. Toți trei, mai ales pentru a-și scăpa propria piele și pe cea a familiilor lor, au început să o incrimineze pe doamna de Montespan pentru vina nu numai de a fi comandat asemenea slujbe și practici satanice, dar de a fi și participat la ele, tocmai pentru a-și păstra iubirea și atențiile regale.

Dacă astăzi multe dintre argumente și dovezi prezentate par trase de păr, pentru acele timpuri și, mai ales, în atmosfera plină de neîncredere, implicarea doamnei de Montespan în afacere nu mai lăsa nici un dubiu. Mulți au început să răspândească zvonul că tot ea ar fi decis otrăvirea rivalei Fontanges (care a murit în 1681 din cauze naturale) și chiar un atac împotriva regelui. Aproape nimeni nu s-a întrebat însă ce ar fi avut de câștigat de pe urma acestor tactici. Nimic, ar veni

astăzi răspunsul, mai ales că domnișoara de Fontanges căzuze în dizgrație din 1680, deci cu un an înaintea morții.

Astăzi, unii dintre istoricii perioadei, după cum o arată și o investigație asupra afacerii găzduită de paginile revistei britanice *History Today*, consideră că numai din punct de vedere psihologic, simțindu-se profund trădată, doamna de Montespan ar fi fost capabilă de asemenea gesturi.

Una dintre dovezile cele mai clare în favoarea acestei ipoteze a venit chiar din partea lui La Reynie, care, într-una dintre însemnările sale, își notase că oricât ar fi încercat să găsească fapte solide care să o încredințeze, și-a dat seama că acest lucru era imposibil, ca, de altfel, și căutarea dovezilor în favoarea nevinovăției totale. Mai mult încă, însuși comportamentul marchizei, aflate spre finalul vieții, temătoare de orice și, mai ales, de singurătate și moarte (fiindu-i cunoscut obiceiul de a dormi cu două doamne de companie alături, pentru a nu se trezi niciodată singură), conține indicii importante pentru o eventuală responsabilitate, cel puțin de conștiință, față de implicarea în această afacere.

Datorită dezbatărilor pe care le stârnește cazul și

Căsătoria în timpul lui Ludovic XIV era mai degrabă o tranzacție financiară, sugerează această gravură

vinilor care atingeau persoane apropiate tronului, Ludovic a decis, încă de la sfârșitul anului 1680, că venise timpul ca investigațiile Camerei aprinse să înceteze. În lunile mai-iulie ale anului următor, procesul a intrat într-o fază ciudată. Condamnări la moarte deloc meritate, cum a fost și cazul iubitei abatelui Guibourg, Jeanne Chanfrain,

considerată de mulți mai mult o victimă a acestuia decât vinovată efectiv, se alăturau celor meritate, cazul preotului și al Margueritei Monvoisin, personaje cert vinovate de implicare în faptele criminale.

Sfârșitul oficial a venit însă în aprilie 1682. În cei trei ani, prin fața comisiei au trecut nu mai puțin de 442 de inculpați, pentru care s-au pronunțat doar 104 sentințe, între care 34 condamnări la moarte, două condamnări în contumacie și 14 condamnări la închisoare pe viață.

Devenise clar că regele dorea să pună capăt o dată pentru totdeauna speculațiilor. Gestul final a venit după moartea lui La Reynie, în 1709, când Ludovic a intrat în posesia întregii arhive strânse de Cameră. Ca o ironie însă, au rămas posterității tocmai însemnările părintelui poliției moderne, care vorbesc astăzi despre elementele defintorii ale unei afaceri care a zdruncinat din temelii una dintre cele mai solide curți europene.

Și ca o încercare de a stăvili pericolul progres al otrăvirilor în societatea franceză, câteva luni mai târziu, la 31 august 1682, printr-un decret special, au apărut și primele restricții legale cu privire la comercializarea acelor substanțe care pot fi considerate dăunătoare vieții. ■

Ghicitoare povestindu-și isprăvile, tipăritură populară

ARMAND CĂLINESCU - AȘA CUM L-AM CUNOSCUȚ

RENÉ DE WECK

Inteligența, verticalitatea, curajul, patriotismul sunt tot atâtea calități ale lui Armand Călinescu subliniate de diplomatul elvețian René de Weck, într-o amplă evocare pe care a redactat-o la București în zilele imediat următoare dispariției omului de stat român și a cărei primă parte am publicat-o în numărul trecut. Ceea ce i-a apropiat atât de mult, cum mărturisește diplomatul în această a doua parte a evocării, a fost comuniunea convingerilor și a principiilor. Intervențiile noastre în text sunt marcate prin paranteze drepte.

Dumitru HÎNCU

Armand Călinescu era hotărât să meargă până la capăt împotriva terorismului. „Măsurile severe pe care sunt obligat să le iau, mi-a destăinuit el într-o seară, n-ar fi fost necesare dacă acum cinci ani s-ar fi acționat cu mai puțină slăbiciune. Pentru a-i reprimă pe răsculați în 1907, guvernul de atunci a recurs la artilerie și a ucis 10.000 de tă-

rani, iar dacă ar fi nevoie nici eu n-aș șovăi s-o fac“ [...]

Multă vreme, Germania sprijinise pe față mișcarea gardistă. De la începutul revoluției [dictaturii] regale, se prefăcea însă că s-ar dezinteresa de soarta ei; își imagina, poate, că o să obțină din partea Suveranului ce sperase din partea lui Codreanu. Cu toate acestea, ziarele și posturile de

radio din Reich se arătau foarte iritate de metodele utilizate spre a veni de hac „Căpitanului“. Ceea ce îl făcea pe Călinescu să spună: „Dar în materia asta eu nu sunt decât un modest elev al Führerului Cancelar. Noi n-am lovit decât în dușmanii Tronului și ai țării, în timp ce el și-a ucis, în mai multe rânduri, chiar proprii amici.“

Luni de zile de agitație sterilă și de haos îl determinaseră pe Rege să dizolve Parlamentul, să interzică partidele politice și să încâtușeze presa. Toate acestea îl izolau însă pe Carol II de popor și aruncau pe umerii lui toată răspunderea puterii [...]

În România, un „partid unic” decretat de pe o zi pe alta [Frontul Renașterii Naționale fusese instituit la 15 decembrie 1938], fără nici o pregătire, impus țării doar pentru că „asta-i vrerea Suveranului”, nu putea fi decât o creație artificială, fără rădăcini. De aceea m-am mirat să-l văd pe Armand Călinescu printre cei care cauțonau această tentativă. Și i-am spus-o deschis. La care el mi-a explicat, mai întâi, că nu era de ajuns să se sune adunarea în jurul monarhului, pentru ca statul să fie scos din mlaștina în care se afunda, că Regele nu putea fi lăsat singur în fața poporului și, în fine, că organisme de contact ale regimurilor anterioare – adică Parlamentul și partidele – care se dovediseră ineficiente, trebuia înlocuite prin ceva. Pentru el importantă nu era atât înființarea unui partid, cât a pune la îndemâna poporului noi cadre, menite să-i refacă educația politică și să-i îndrume mersul până în ziua când edificiul legislativ cerut de noua Constituție din 24 februarie 1938 va fi definitiv consolidat. „Am trecut – mi-a spus – printr-o boală grea. Un naționalism mistic, devenit subversiv din cauza rătăcirilor șefului său, amenința însăși existența statului. Noi l-am extirpat printr-o intervenție chirur-

gicală. Țara intră în convalescență. Și n-o putem lăsa în voia soartei. Când un ins operat se

Când trebuie să alegi între a trăda și a muri, poți oricând muri

scală și face primii pași i se dă o infirmieră care să-l ajute. E ceea ce facem și noi.” „Cu alte cuvinte – i-am replicat eu – «Frontul» vostru e numai o formulă trecătoare” [...]

La convorbire era de față și Grigore Gafencu, care militase odinioară împreună cu Armand Călinescu în rândurile Partidului Național-Tărănesc și după câteva zile avea să devină ministru de Externe.

Armand Călinescu n-a mai adăugat nimic.

Ulterior, m-am convins că în forul interior al lui Armand Călinescu Frontul Renașterii Naționale era doar un expedient. Un om care nu crede în mituri

poate guverna, cum a făcut Călinescu, cu o mână de fier când imperativul național o cere, iar nu poate deveni un tiran. Și Călinescu nu era; turnura spiritului său, formația sa intelectuală îl înclinau către toleranță.

Adovedit-o prin statutul foarte liberal acordat minorităților etnice și religioase. Și până atunci populațiile alogene fuseseră mult mai bine tratate în România decât în celelalte țări din Europa centrală și de răsărit. Constatând ravagiile pe care le produceau mai peste tot doleanțele minorităților nemulțumite, Armand Călinescu a înțeles că în regatul dunărean era bine să le îndeplinească cererile în măsura în care ele erau legitime și compatibile cu siguranța statului. Oricum, reformele pe care le-a ordonat nu pot fi considerate drept fructul unui oportunism temător, întrucât, spre a le promulga, el n-a așteptat, ca

Beneș, să fie constrâns, forțat. Ci s-a folosit de cruda experiență prin care au trecut alții și a acționat cu o deplină libertate a spiritului. N-a fost o măsură luată de un politician, ci de un om politic [...]

La începutul anului 1939, ministrul de Interne a fost ridicat de Majestatea Sa la rangul de viceprim-ministru și însărcinat să conducă ad-interim, în afară de departamentul lui, și pe acela al Apărării Naționale. Suveranul a înțeles să-i mulțumească astfel pentru că a izbutit să ducă la bun sfârșit reforma constituțională și a decapitat Garda de Fier, două servicii pe care în zadar le ceruse, timp de

Armand Călinescu și noul Patriarh Nicodim

patru ani, d-lui Gheorghe Tătărescu.

După o lună [la 6 martie 1939], Patriarhul Miron Cristea s-a stins din viață la Cannes, unde sperase să-și restabilească o sănătate zdruncinată de îndoită grijă pentru puterea temporară și cea spirituală. Armand Călinescu a fost numit în locul lui.

M-am văzut cu el chiar a doua zi după ce Hitler ocupase Boemia și Moravia [la 15 martie 1939]. Armand Călinescu considera că situația din Europa era gravă, dar o privea în față, cu sânge rece. Și a avut o expresie demnă de Corneille apropos de conduita președintelui [cehoslovac Emil] Hácha, care semnase la Berlin hârtia ce urma să „legitimeze” invadarea țării sale: „Când trebuie să alegi între a trăda și a muri, poți oricând muri.” După care mi-a vorbit despre măsurile de ordin militar luate spre a feri România de o surpriză. Iar în timp ce examinam împreună posibilele consecințe ale dramei cehoslovace mi-a spus: „Unde am fi acum, în 1939, dacă Garda de Fier ar fi rămas ce a fost?”

Vreme de câteva săptămâni lumea s-a tot întrebat dacă regatul dunărean, terorizat de dispariția aliatului al cărui potențial militar fusese socotit mult timp cel mai bun atu din jocul Miciei Înțelegeri, n-o să se alinieze, de voie sau de nevoie, axei Berlin-Roma. Mai multe convorbiri pe care le-am avut atunci cu Armand Călinescu mi-au dat certitudinea că atâta vreme cât el o să ră-

mană la putere această eventualitate nu se va produce. Dacă el părăsea cumva Președinția

an și-a recăștigat o popularitate pe care ucidera lui Codreanu o pusese sub semnul întrebării.

În aprilie [1939], Grigore Gafencu, ministrul Afacerilor Străine, a făcut un mare turneu prin capitalele europene. Fără să renunțe la celelalte sarcini, primul ministru și-a asumat-o și pe aceea de a conduce ad-

interim diplomația românească.

Președintele Roosevelt adresase cancelarului Hitler un apel, cerându-i să nu atace nici unul dintre statele pe care i le-a numit. Dar în loc să răspundă direct, Führerul a socotit că-i mai bine să întrebe fiecare dintre aceste state dacă se socotea amenințat de Germania. România s-a numărat și ea printre țările întrebat. Cîntea de a răspunde i-a revenit lui Călinescu. Și a făcut-o cam în acești termeni: „Neavând graniță comună cu Reichul, România nu se poate simți amenințată de acesta. Iar în ce privește faptul dacă asupra ei apasă alte amenințări, Berlinul trebuie să fie cel puțin la fel de bine informat ca Bucureștiul.” Era o aluzie caracteristică pentru felul lui de a fi. Înainte cu câteva zile, când îl întrebasem ce atitudine aveau ungurii care demobilizaseră o

parte a trupelor masate în apropierea teritoriului românesc, îmi răspunsese: „Tot ce poate spune sau face Budapesta în această ordine de idei e doar un simptom a ceea ce se întâmplă altundeva, pentru că altcineva are inițiative.” La momentul respectiv lucrul era riguros exact.

După câteva săptămâni, cercurile ger-

Tot ce poate spune sau face Budapesta e doar un simptom a ceea ce se întâmplă altundeva, pentru că altcineva are inițiativele

Consiliului de Miniștri, însemna că Hitler a câștigat.

Crizile din septembrie 1938 [acordul de la München] și martie 1939 vădiseră lacune foarte grave în pregătirea militară a României și, mai ales, în aprovizionarea cu muniție. Cu ajutorul lui Victor Slăvescu, ministrul Armamentului, Armand Călinescu a făcut mari eforturi să le remedieze. Misiunea nu era deloc ușoară. Prea mulți inși se succedaseră, de mai mulți ani și într-o cadență accelerată, la Ministerul de Război. Unii fuseseră incapabili. Alții se dovediseră necinstiți. Unul singur, generalul Antonescu, ar fi putut face ceva ca lumea, dar n-a avut răgaz, întrucât firea lui inflexibilă l-a făcut să cadă repede în dizgrație. Călinescu s-a pus numai decît pe treabă și în numai un

De la stînga la dreapta: G.G. Mironescu, Grigore Gafencu, Armand Călinescu și Ernest Urdăreanu, cu prilejul celei de-a VII-a sesiuni ordinare a Consiliului Permanent al Înțelegerii Balcanice (18-22 februarie 1939)

mane și germanofile din București au pornit împotriva lui Armand Călinescu o campanie insidioasă. Știind că se bucura de toată încrederea Suveranului, nu-l atacau deschis, dar lansau tot felul de zvonuri. Nu încapă îndoială, el o știa. Dar nu părea defel impresionat. Total de acord cu prietenul său Grigore Gafencu, Călinescu continua să ducă o politică de independență, demnitate și prudență față de toate puterile străine.

Războiul [izbucnit la 1 septembrie 1939] a dat dușmanilor lui, atât celor din afară, cât și celor dinăuntrul țării, noi motive să-l combată. Un personaj cu funcții oficiale în același timp diplomatice și militare și care trecea la București drept un confident al Führerului, pentru că-și informa stăpânul, a declarat fără ocol celui mai înalt demnitar al Curții că Germania n-avea încredere nici în primul ministru, nici în ministrul Afacerilor Străine. Ba și-a împins până într-acolo zelul, încât i-a numit pe cei cu care țara sa dorea să-i înlocuiască pe cei doi condamnați: respectiv Alexandru Vaida-Voevod și George Brătianu [...]

Înainte de a ajunge la relatarea morții sale, aș vrea să spun cât de prețioasă mi-a fost prietenia lui.

Oricât de ab-sorbit ar fi fost de treburile, oricât de mari i-ar fi fost răspunderile, vă-dea o adevărată cochetărie în a ieși în lume, în a se arăta amabil și zămbitor, vorbind despre orice fără pic de afectare. Avea darul, atât de rar la oamenii politici, de a face să nu se

fină seama de cine era, de a evada din rolul oficial. N-avea nici odată aerul de a se lua în serios.

Când spunea da, era da, și imediat

Farmecul îi era alcătuit din dezinvoltură și naturalețe.

L-am simpatizat de la prima întâlnire. De ce? Sincer să fiu, nu știu. Poate pentru că despre multe lucruri gândeam la fel. Ne înțelegeam din două-trei vorbe. Atunci când și alții luau parte la convorbire, mă puteam chiar face înțeles doar de dânsul. O clipire a ochiului său negru mă avertiza că receptase aluzia insesizabilă pentru ceilalți. Iar răspunsul lui imediat confirma secretele noastre de comunicare. Uneori ni se întâmpla să schimbăm, astfel, o serie întreagă de replici al căror sens adevărat scăpa vecinilor noștri.

Când mă duceam să-l văd pentru „afaceri” – fie la el acasă, fie la Președinția Consiliului de Miniștri, la Ministerul de Interne ori la Ministerul Apărării Naționale – îi admiram răbdarea cu care asculta ce-i spuneam și arta de a spune multe lucruri în puține cuvinte. Prin această concizie (pe care eu o socotesc, indiferent dacă e vorba de un scriitor sau de un

vorbitor, un merit rar și de prim ordin), el se plasa la polul opus al politicianului obișnuit care, atunci când îi vorbești, nu uită niciodată să-ți arate cât de prețios e timpul lui, iar când răspunde nu-și poate stăpâni valurile elocin-

tei. Armand Călinescu se distingea, dimpotrivă, printr-o inteligență promptă, un discurs scurt și o hotărâre rapidă urmată de realizarea imediată. Ce nu putea aproba refuza amabil, dar ferm. Nu încerca niciodată să se sus-tragă sau să amâne o dificultate. Când spunea da, era da, și numai decăt. Nici prin gând nu i-ar fi trecut să taie în patru para pe care i-o cereai și să ți-o ofere în sferturi.

La 21 septembrie 1939, către prânz, eram în biroul lui. Mă primise cu obișnuita-i amabilitate și din două telefoane a rezolvat problemele despre care venisem să-i vorbesc. Înainte de a ieși, am mai schimbat câteva cuvinte despre evenimentul la ordinea zilei: ocuparea de către Armata Roșie a regiunilor din Polonia vecine cu România. El mi-a amintit că, pentru a invada Polonia, rușii au pretextat că descompunerea statului și absența guvernului îi obligau să preia dănsii apărarea fraților lor ucraineni și bielo-

ruși.

– În ce ne privește, Stalin o să trebuiască să inventeze altceva.

– Atâta timp cât dumneavoastră o să fiți la cârmă, i-am răspuns eu, țara n-are de ce se teme.

Dar numai la două ore după aceea a fost asasinat [...]

Armand Călinescu împreună cu Victor Slăvescu (în centru), ministrul Înzestrării Armatei

Un ziarist elvețian, W. Borchard, care în ziua crimei s-a aflat la Constanța, a cules acolo o seamă de mărturii cât se poate de edificatoare. Niște *Volksgeossen* [compatrioți] ai lui Hitler i-au relatat fără ocol că „afacerea” dăduse „greș”. Căci cu câteva zile înainte rușii ocupaseră toată regiunea limitrofă României, răpind astfel germanilor orice posibilitate de contact cu teritoriul românesc. Oricât de paradoxal ar părea, prezența Armatei Roșii la granițele României o salvase pe aceasta de invazie. În câteva lagăre în care erau internați legionari au izbucnit dezordini sporadice, imediat și sângeros reprimate. Dar marea răscolă a minorităților germani nu s-a produs. În mintea celor care o puseseră la cale, ea trebuia să ducă la intervenția poliției și armatei române, oferind Führerului pretextul de a sări în ajutorul „fratilor” săi masacrați.

Ca și uciderea cancelarului [austriac] Dollfuss [la 25 iulie 1934], și aceea a lui Armand Călinescu a fost o crimă semnată. Și doar o circumstanță fortuită i-a ferit pe români de soarta austriecilor, cehilor și polonezilor [...]

Timp de câteva zile s-a părut că guvernul își pierduse capul. În toată țara au fost uciși din ordin oameni, unii la ei în casă sau pe străzi, alții în închisorile în care se aflau. Și totul fără măcar un simulacru de judecată. În mai multe orașe de provincie au fost expuse pe străzi cadavre anonime, la fel cum se întâmplase la București cu cei nouă bandiți [asasini ai lui Călinescu]. N-o să se știe niciodată

numărul celor care au fost astfel „lichidați” în manieră rusească. Despre câte unii, rudele nu știu încă nici acum dacă sunt în viață ori sunt morți. N-a fost întocmit nici un act de deces. Spre cinstea lui Grigore Gafencu, el a făcut tot ce i-a stat în putere ca să împiedice aceste crime sălbatice care, atunci când sunt făptuite de un suveran „prin grația lui Dumnezeu și voința națională”, sunt semne de slăbiciune și de frică.

Armand Călinescu a fost înmormântat pe o zi cu ploaie. Ceremonia a început în rotonda Ateneului Român cu o impunătoare slujbă religioasă patronată de Patriarhul Nicodim. Foarte palid, regele asista însoțit de fiul lui, Marele Voievod de Alba Iulia. Pe un catafalc înalt, într-un sicriu cu capac de sticlă, în uniformă, Armand Călinescu părea uimitor de tânăr; arăta ca un adolescent. După liturghie și discursuri, salutând mai întâi cu brațul drept ridicat, salutul ro-

man, trupul celui ce-i fusese cel mai credincios slujitor, Carol II s-a dus apoi să se încline în fața văduvei și a plecat. În fruntea cortegiului funebru care s-a îndreptat spre gară a rămas moștenitorul tronului.

A doua ceremonie, probabil mai emoționantă decât prima, a avut loc după-amiază la Curtea de Argeș, oraș vechi în care se află mormintele regilor Carol I și Ferdinand și ale reginelor Elisabeta și Maria. Corpul diplomatic nu fusese invitat. Ca atare, n-am luat parte decât prin ce mi s-a povestit. Cerul se înseninase. De-a lungul traseului străbătut de cortegiu s-au înșiruit toți țărânii din zonă, în costume populare. Conform voinței celui decedat, sicriul fusese așezat într-o căruță rustică, împodobită cu frunziș și trasă de șase boi albi. Spre a ajunge la cimitir, trebuia urcată, pe un drum anevoios, o colină destul de înaltă. De aceea, lângă căruță se ațineau doi bărbați care-i amortizau clătănăturile. Țărânii, printre care Călinescu

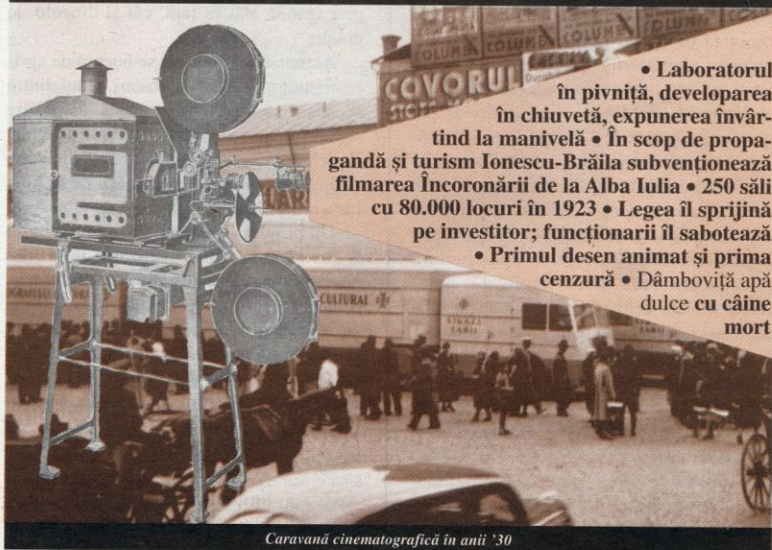
își petrecuse tinerețea și-i reprezenta de multă vreme în Camera deputaților, plângeau și-i făceau semnul crucii. Cred că și eu aș fi simțit emoția care m-a copleșit și la Oplenac, la funeraliile regelui Alexandru al Iugoslaviei [asasinat la Marsilia de către fasciști croați în 9 octombrie 1934]. Firea și soarta acestor doi oameni, marele sârb și marele român, au ciudate asemănări. Dar nu se va ști niciodată ce au pierdut prin dânsii țările asupra cărora ei vegheau.

București, octombrie-noiembrie 1939 ■

Regele Carol II și marele voievod Mihail la funeraliile lui Armand Călinescu

O istorie a documentarului românesc

Caravană cinematografică în anii '30

- Laboratorul în pivniță, dezvoltarea în chiuvetă, expunerea învârtind la manivelă • În scop de propagandă și turism Ionescu-Brăila subvenționează filmarea Încoronării de la Alba Iulia • 250 săli cu 80.000 locuri în 1923 • Legea îl sprijină pe investitor; funcționarii îl sabotează
- Primul desen animat și prima cenzură • Dâmboviță apă dulce cu câine mort

ACTUALITĂȚI

ECATERINA DUMBRĂVEANU

Anii de după primul război mondial aduc pentru cinematografia românească, pe lângă sporirea producției de filme artistice, și diversificarea peliculelor documentare. Apar acum jurnalele de actualități, filmele didactice sau cu subiecte etnografice, turistice, economice ș.a. Să continuăm deci incursiunea în trecutul acestei categorii de producții cinematografice (Magazin istoric, nr. 6, 7/2005).

În 1920, Eftimie Vasilescu, un operator care luase imagini și pe front în timpul războiului, realizează un jurnal săptămânal de actualități pentru casa „Pathé” în laboratorul cu același nume, situat în subsolul cinematografului „Pathé-Lipscani”. Pe lângă aceasta, făcea titluri românești pentru filmele străine. În anul 1923 el își amenajează un laborator propriu, pentru care construiește singur aparatura necesară. Din

lipsă de mijloace materiale, îl instalează într-o pivniță care, culmea!, nu avea lumină electrică. În asemenea condiții, operatorul își filma titlurile la lumina zilei.

Jean Mihail, unul dintre prodigioșii realizatori ai vremii, își amintea despre laboratorul lui Vasilescu: „Era, fără îndoială, un lucru tragi-comic. Chiuveta pentru dezvoltat, în care intrau pe o ramă 30 de metri de peliculă deodată, fusese nevoit s-o instaleze în fața unui geam acoperit cu hârtie roșie,

care dădea în curtea clădirii și prin care pătrundea lumina zilei. Dar, fiind vorba de geamul unei pivnițe, toată instalația era cocoțată pe un fel de practicabil, la care ajungeai cu o scăriță... După fixare și spălare, apărea problema uscării. Filmul – își amintește Jean Mihail – era înfășurat pe un tambur și neavând electricitate care să acționeze un eventual motor, Vasilescu era silit să învârtască cu mâna tamburul, timp de o oră, poate două – cu mici întreruperi ca să răsuflă – până la uscarea completă a peliculei... Pentru copierea negativului, situația era ceva mai complicată: aparatele trebuia deplasate și montate în fața aceleiași ferestre, căreia de data aceasta i se lăsa în hârtia roșie un mic ochi prin care străbătea lumina zilei de afară. În lipsa motorușului electric la aparat, expunerea se făcea prin învârtirea manivelei cu mâna.“

Un rol important în producția de filme documentare l-a avut Fundația Culturală Carol I. În 1920, Tudor Posmantir este solicitat să întemeieze un serviciu cinematografic pentru educarea prin filme pentru aceeași Fundație. Serviciul avea sediul în strada Latină nr. 10 și activitatea includea realizarea de filme documentare, industriale, de actualitate etc.

În luna septembrie a aceluiași an, Fundația finanțează călătoria lui Posmantir în jurul lumii, în timpul căreia acesta realizează filmul documentar *Peste mări și țări*. Filmul conținea inițial 30 de acte, avea un caracter turistic și ilustrativ și a fost prezentat publicului după un an de zile la cinematograful „Lux“. În paralel,

Fundația pregătea *România pitorească*, peliculă menită să fie „un instrument de propagandă atât în țară, cât și dincolo de granițe“.

Activitatea Fundației se bucura de sprijinul multor oameni de afaceri. Unul dintre aceștia, Ionescu-Brăila, a pus la dispoziție sumele necesare pentru procurarea peliculei și prelucrarea la firma „Gaugmont“ din Paris a filmului consacrat Încoronării de la Alba Iulia din 1922.

Un proiect al Fundației care nu a putut fi dus până la capăt: realizarea unui film istoric după scenariul intitulat *Spre glorie*, propus de scriitorul Scarlat Froda. Filmul se inspira din viața lui Mihai Viteazul reconstituită pas cu pas. Instituțiile solicitate în acel caz, ca și în altele de acest fel, n-au înțeles să ajute activitatea Fundației.

Secția cinematografică a Fundației dispunea de 50 de filme producție proprie, printre care se numără: *Peste mări și țări*, *Funeraliile ostașului necunoscut*, *Vizita Mareșalului Pilsudski la Sinaia*, *Nunta lui Alexandru I al Iugoslaviei cu Principesa Maria la Belgrad*, *Prima olimpiadă cercetășească de la Sibiu 1922*,

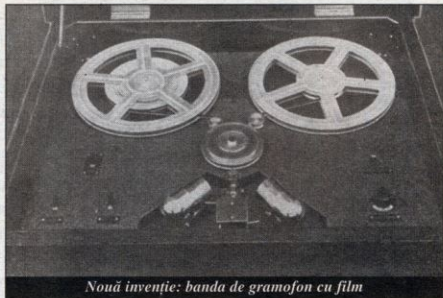
Vânătoarea de porumbei de la Gherla, *Curtea de Argeș*, *Serbările centenarului lui Avram Iancu*, *Vederi din Capitală*, *Comana* ș.a. Majoritatea erau reportaje cinematografice cu caracter ilustrativ și educativ.

Din producția de filme documentare a anului 1920 importantă este pelicula *Din grozăviile lumii* (în regia lui E. Ianovics, după scenariul dr. C. Levaditi și E.

Fundațiile Regale aveau și secție cinematografică

Gylai). Filmul pledează pentru profilaxia bolilor sociale prin educația sanitară, sugerând nu atât soluții de ordin medical, cât îmbunătățirea condițiilor de trai, mai ales pentru populația de la saate.

Nouă invenție: banda de gramofon cu film

În jurul anului 1923 țara noastră avea vreo 250 de săli de cinematograf cu o capacitate totală de cca. 80.000 de locuri. În sălile din provincie se proiectau filme doar de câteva ori pe săptămână. Nici o țară din Europa proporțional cu numărul de locuitori nu era atât de înapoiată ca noi. În mare parte era de vină sistemul fiscal, care impusese taxe excesive pentru cinematograf. Pentru o sală de lucru nu erau nici la el mai bune decât la Eftimie Vasilescu. Vara sau iarna Gociu era nevoit să suporte căldura care venea de la țevile cu apă fierbinte ale băii. Acolo dezvoltă și copia jurnalele de actualități sau documentarele realizate, dar mai ales executa titluri în limba română pentru filmele străine, pentru a-și câștiga existența.

În 1924, Vasile Gociu, un alt operator al vremii, își instalează un laborator cinematografic în subsolul Băii Centrale, din strada Biserica Enei din București, clădire demolată în anii '80, spre a se construi ansamblul de blocuri „Dunărea”. Condițiile de lucru nu erau nici la el mai bune decât la Eftimie Vasilescu. Vara sau iarna Gociu era nevoit să suporte căldura care venea de la țevile cu apă fierbinte ale băii. Acolo dezvoltă și copia jurnalele de actualități sau documentarele realizate, dar mai ales executa titluri în limba română pentru filmele străine, pentru a-și câștiga existența.

Anul 1925 este unul bogat în evenimente pentru filmul românesc de ficțiune. Atunci au fost făcute cinci lung-metraje: *Legenda celor două cruci* (regia Eftimie Vasilescu și Gh. Popescu), *Năbădăile Cleopatrei* (r. Ion Șahighian, debutant în acest domeniu), *Manasse* (r. Jean Mihail), *Datorie* (r. Ion Șahighian producție a Serviciului Foto-Cine-

matografic al Armatei, destinată educației ostașilor, în care și-a făcut debutul în film George Vraca) și *Păcală și Tândală* (r. Aurel Petrescu). Tot acum este realizat *Păcală amoretat* de Aurel Petrescu, primul creator de

desene animate din țara noastră, care debutase în 1921 cu *Păcală în Lună*. Apare, de asemenea, prima publicație de specialitate revista *Cinema*.

În anii '20 jurnalele de actualități românești încep să fie prezentate pe ecranele Capitalei chiar în ziua filmării lor sau cel mai târziu a doua zi. După trei-patru zile, ajungeau și peste hotare, fiind incluse în jurnalele cinematografice ale caselor franceze „Pathé” și „Eclair”. După o săptămână erau preluate de cele americane, tip „Fox Movietone News” și „Paramount News”, ai căror corespondenți erau unii dintre operatorii noștri.

Industria cinematografică în România era bazată în exclusivitate pe investițiile particularilor. Nevoia unei colaborări cu statul, care putea să finanțeze, să sprijine și să faciliteze producția de filme, se făcea mereu simțită. Încercări de a căpăta unele facilități din partea statului au fost destule, dar toate au eșuat lamentabil. Cea mai îndrăzneată propunere de acest gen a fost făcută în 1926 de un om de afaceri străin, Ermolieff, producător al mai multor filme de succes. El intenționa să construiască la București un mare studio cinematografic în care să producă mai multe filme. A obținut sprijinul direct al statului. S-a votat o lege specială de încurajare a industriei naționale de filme, iar presa începea o campanie de susținere a noului proiect.

Inițiativa a eșuat, în ciuda eforturilor făcute de Ermolieff, care nu a reușit să se încadreze în termenul de 6 luni impus de autorități pentru producția primului film. Nu a putut birui nici ostilitatea câtorva funcționari sau oameni politici.

Din filmele cu subiecte de actualitate

ale anilor '20 mai reținem: *Regele Ferdinand la vânătoare de urși* (1924);

10 Mai 1924; Funeraliile M.S. Regelui Ferdinand I (1927); vizitele unor personalități marcante ale vremii, între care: *A.S.I. Naru Hito Higasi Kuni al Japoniei la București* (1924); teme diverse: *Inaugurarea Palatului de Justiție și Administrație din Iași* (1925), *Expoziția de aviație din parcul Carol* (1927), *Serbările Unirii* (1929), *Călătoria Reginei Maria și Principesei Ileana în Orient* (1930); sportive: *Cursa ciclistă Diamant* (1927); documentare turistice: *Expediția Dumbrava în Groenlanda/The Shadow of the North Pole* (1927); și etnografice: *Obiceiuri populare românești* (1928).

Expediția Dumbrava în Groenlanda este un documentar turistic, relevând spectaculozitatea peisajelor și a diverselor îndelungate locuitorilor acelor ținuturi înzăpezite: pescuitul pe gheață, la copcă sau cel cu plasa în mijlocul mării, vânătoarea de animale, întrecerile de sănii trase de câini sau uscatul pieilor.

În 1926, tânărul ziarist M. Blossoms, redactor la *Rampa* și la revista *Cinema*, unde semna cronică cinematografică, scrie un

Elvira Godeanu, o stea de cinema în anii interbelici

scenariu pentru un film documentar intitulat *Dâmbovița, apă dulce* pe care i-l prezintă lui Vasile Gociu spre a fi realizat. Acesta din urmă nu s-a lăsat mult rugat și a pornit să înfățișeze crud, fără înconjur, contrastele tipătoare ale Capitalei. Pelicula nu s-a păstrat (ca atâtea altele!) decât în evocările celor care au văzut-o: „Filmul își amintea Jean Mihail începea, bineînțeles, cu titlul *Dâmbovița, apă dulce*; urma ima-

gina gârlei murdare, văzută de sub arcada unui pod... Aparatul panorama apoi asupra unui câine mort, la marginea apei, după care urma titlul: *Cin-te bea, nu se mai duce...* Încheierea filmului o făcea un șir de mașini luxoase care străbăteau Calea Victoriei și, ca ultimă imagine, trenulețul de gunoaie care circula pe vremuri, pe lângă morgă și de-a lungul Dâmboviței [...] Apoi titlul: FINE. Cenzura a cerut regizorului să scoată aspectele «negative», ceea ce însemna să reducă filmul la jumătate și să-i răpească orice înțeles, așa că acesta a renunțat să-și mai vadă filmul pe ecran, ca să nu-l vadă mutilat.“

O soartă asemănătoare a avut-o filmul aceluiași Jean Mihail, realizat de operatorul Tudor Posmantir, *Viața unui oraș/Viața începe mâine* (1930), despre care cei care l-au văzut spuneau că semăna izbitor cu filmul lui Walter Ruttmann: *Berlin, simfonia unui mare oraș*.

În acești ani se realizează mai multe documentare etnografice, între care cu totul

Cinematograful a ajuns calul de bătaie al tuturor.

Sunt deficite de miliarde în vistieria țării, trebuiesc construite edificii publice, au fost inundații în țară, trebuiesc avioane, trebuiesc fonduri pentru biata „educație“ a poporului, pentru tuberculoși, sifilitici sau mai știm noi pentru cine; cinematografului i se lipește pe frunte un nou timbru.

Dați domnilor, că nu mai are cine să dea. Au dat toți! Au dat membrii comisiilor de administrații de pe la societățile anonime, au dat seniorii de la Jockey Club, au dat bieții directori de bancă cu salarii de la cincizeci de mii de lei în sus, au dat toți îmbogățiții de război, obezi și cretini și, în fine, au dat toți posesorii celor douăzeci de mii de pașapoarte cari reprezintă biata noastră țară prin marile stațiuni climaterice din Apus, la brațul unor amante, scump întreținute.

Toți au dat! N-a mai rămas decât biata populație a periferiilor, care nu poate pătrunde în localurile de lux cu distracții rafinate și este nevoită să accepte ca singur divertisment un film de cinematograf. Vaca de muls pentru toate fondurile au rămas numai cinematografele. Până atunci să le stoarceți cu o avalanșă de legi și impozite. Tapetați-le pereții cu regulamente și publicații de vânzare și când sunteți sătui să ne spuneți și nouă.

Până atunci: Poftă bună, domnilor!

(Cinema pentru toți, nr. 5, 1 iunie 1931)

deosebit este *Un sat basarabean*, Cornova (1932, r. H.H. Stahl, A. Golopenția, Em. Bucuța). Filmul este o adevărată monografie a satului Cornova (situat acum în Republica Moldova), așezare veche de răzeși. Începe cu un larg panoramic al împrejurimilor localității situată între dealuri, după care se face o scurtă incursiune pe câmp, unde țărani muncesc la arat, iar femeile la prelucrat cânepă. Apar apoi o gospodărie țărănească, o fierărie în aer liber și o moară de vânt în câteva cadre generale. Cele mai reușite părți ale filmului sunt reprezentate de planurile cu fețele dolofane ale gospodinelor sau ale bărbați-

lor mereu zâmbitori, dar grăbiți, ale copiilor care își manifestă deschis curiozitatea față de aparatul de filmat. Este surprins și un convoi funerar pe străzile satului, cu toate rudele și prietenii conducându-l pe cel dispărut pe ultimul drum.

La începutul anilor '30, cinematografia românească adoptă filmul sonor. În 1930 Tudor Posmantir execută o instalație pentru filmele sonore, comandată de Organizația Cinematografică de pe lângă Consiliul de Miniștri, unde se afla, de altfel, și sala de proiecții pentru cenzurarea filmelor. ■

Regizorul Jean Mihail în studioul „Sascha Film“

(Va urma)

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

„În vara lui 1955, locuiam pe strada Costache Negri, în Cotroceni, pe lângă biserica Sfântul Elefterie Nou. Aveam o cameră destul de spațioasă pe care o primisem printr-un fel de noroc. Era greu pe atunci să obții un spațiu de locuit în București. Erau mari probleme cu casele, încă nu începuse să se construiască intens blocuri pentru populația care tot sporea numeric.

Eram un bun mânuitor al ghitarei. Pe strada mea, în capătul ei, colț cu Pasteur, se afla un restaurant unde mergeam destul de des. Într-o zi, eram cu ghitara și cântam ceva. La o masă, câțiva bărbați mă ascultau atenți. Unul dintre ei m-a apreciat în mod deosebit. Am petrecut cu ei, ne-am apropiat, și cel care m-a plăcut mi-a dat apoi o repartitie pentru camera de pe strada Costache Negri. Omul era un fel de șef pe la ICRAL și avea putere să atribuie locuințe.

Am stat în odaia aceea vreo 12 ani. Îmi plăcea cartierul. Puteam să lucrez, în zilele frumoase, la peisaj. Îmi luam șevaletul, pălăria de paie și plecam să pictez în natură. Îmi plăcea să lucrez pe cheiul Dâmboviței. Încă nu era amenajat râul, mai păstra ceva sălbăteci în el, cu vegetație bogată, sălcii care își aplecau crengile în apă, multe flori.

Într-o zi însorită din vara lui '55, eram tot așa pe cheiul Dâmboviței, la Podul Elefterie, prin dreptul pieței de odinioară, unde s-a construit acum un bloc. Lucram

la un tablou mare. Îl începusem în aprilie și pe măsură ce pictam, vegetația își schimba aspectul.

La un moment dat s-a oprit un bărbat lângă mine. Avea un bastonaș în mână. A privit îndelung cele pictate și, într-un târziu, m-a bătut pe umeri și a spus: «Mda. E bine.» Era maestrul Ghiață. Pictorul Dumitru Ghiață. Avea atunci spre 70 de ani. Se născuse în 1888 și a murit în 1972. Locuia tot în Cotroceni, pe lângă Sfântul Elefterie Vechi. Nu-l cunoscusem până atunci. Îi știam doar picturile. Bun peisagist și el.

Așa l-am cunoscut, ne-am apropiat. Mergeam și cu el din când în când la localul acela de pe Pasteur și luam un păhăruț de vin. Ghiață era un om molcom, încet. Era respectat. Pictura pe care o făcea era caldă, omenească. Te simțeai bine în prezența lui.

Veneau la localul acela și mulți sportivi. Îmi amintesc de doi frați tenismeni, Viziru. Mai veneau și câțiva refugiați din Basarabia; între ei, unul avea nume franțuzesc, altul italian. Veniseră aici cu refugiul din 1944. Lăsaseră mai totul în Basarabia și începuseră o nouă viață în București.

Destul de aproape era și restaurantul «Cireșica», de pe bulevardul Elisabeta, acum închis. Peste drum era un alt local, cu grădină. Acum s-au construit acolo blocuri. La «Cireșica» veneau actori de la Teatrul «Bulandra», din apropiere. Mă întâlneam

Fascinația arenei circului

și zăboveam la unul, două sau mai multe pahare de sprîț cu Ștefan Ciubotărașu. Pe Fănică îl știam din Iași, unde îmi făcusem studiile. Era destul de zgârcit. Într-o seară n-am avut cu ce să-mi plătesc consumația și mi-am lăsat ceasul gaj la chelner. El n-a făcut nici un gest să mă salveze. Când am ajuns acasă fără ceas...

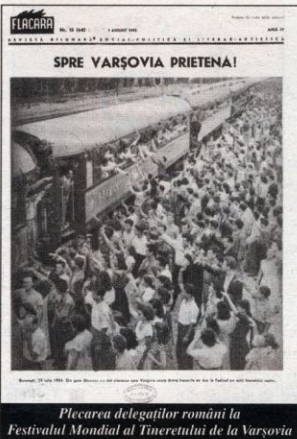
Tot pe-acolo, lângă piața Kogălniceanu, locuia o mare actriță, Sonia Cluceru.

Cu aceste evocări ale maestrului Ion Murariu (pictor, născut în 1922 la Dorohoi), pășim în Bucureștii de acum 50 ani. Cu viața lui cotidiană, cu întâmplări, unele consemnate de gazetele vremii, altele aflate încă în arhive și cele mai multe neștiute, dispărute odată cu posesorii lor.

Ce mai scriau ziarele vremii?

La intersecția dintre Bulevardul 6 Martie (acum Elisabeta) și str. Brezoianu, s-au introdus „megafoane pentru coordonarea circulației”. La etajul unui imobil, scrie *Informația Bucureștiului* din 21 iulie, „un ofițer de miliție urmărește trecerea pietonilor și autovehiculelor, semnalând la microfon abaterile de la regulile de circulație”. Un alt „post de coordonare a circulației” a fost fixat la întretăierea dintre Șoseaua Armatei Sovietice (acum Colentina) și Șoseaua Mihai Bravu.

Premieră la Teatrul Evreiesc de Stat: *Stele rădăcitoare*, de Șulem Aleihem (Șalom Alehem), dramatizare de Bruno Poplicher. Muzica de Goldfaden, în aranjarea lui Bernard Segal. Rolurile sunt interpretate de Mauriciu Sekler, artist emerit, Iancu Alpern, Leoni Waldman-Alexi, Willy Rieber, Lia König Stolper, Mano Ripel,

Plecarea delegaților români la Festivalul Mondial al Tineretului de la Varșovia

Națiunile Unite” (august), „în vederea întăririi păcii și securității internaționale, a dezvoltării colaborării politice, economice, culturale între toate țările”.

Institutul de Istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R. din Alleea Alexandru nr. 1 – scrie *România liberă* din 12 iulie – „roagă părinții, rudele, prietenii celor executați de regimul fascist în anii 1940-1944 pentru lupta lor patriotică, care dețin scrisori, însemnări sau alte manuscrise sau materiale ale acestor eroi ai poporului român să comunice aceasta la Institut”.

Încercări experimentale de televiziune

Samuel Fischer, Herman Stopler, Abrașa Goldiner. Decoruri și costume de Adina Reich, iar orchestra este condusă de maestrul Schwartzman.

Organisme nou-create. Pe lângă Consiliul de Miniștri al R.P.R. se constituie Comitetul pentru Energia Nucleară (10 iulie 1955), care „va asigura baza materială pentru cercetările în domeniul fizicii nucleare și aplicarea lor în domeniile științei și tehnicii”.

În cadrul Societății pentru Răspândirea Științei și Culturii (S.R.S.C.) se înființează „Asociația pentru

Națiunile Unite” (august), „în vederea întăririi păcii și securității internaționale, a dezvoltării colaborării politice, economice, culturale între toate țările”.

In *Știința* din 15 iulie, V.Em. Galan începe un serial, *Acum 25 de ani. Cronică 1930*, care pornește din documentația sa pentru „prologul unei lucrări literare plănuită pe mai târziu”. A răsfotat cu acel prilej presa românească a anului 1930. „Am spicuit unele informații mărturisesc scriitorul, ci am notat pe scurt esența totalității informațiilor publicate de ziarele ce reprezentau regimul de atunci”.

La sfârșitul „acestei munci”, s-a găsit „în fața

unui material surprinzător, clar, instructiv". Publicarea însemnărilor este un răspuns la „ecoul unor recente planuri și declarații ale campionilor politicii imperialiste de pe poziții de forță". Autorul se simte obligat „să propunem spre publicare aceste însemnări așa cum sunt, cu convingerea că ele reprezintă mai mult decât pot reprezenta de obicei notele pregătite pentru laboratorul particular al unui scriitor".

Selecția este, evident, părtinitoare, în spiritul propagandei comuniste, conturându-se tabloul unei țări plină de frământări sociale, în care guvernul național-tărănist „în loc să alunge din țară hoardele de ofițeri țariști «refugiați» în România după înfrângerea generalului Vranghel, ia muncitorilor de orice naționalitate până și cenușa din vatră ca să întrețină aceste bande, ca să le înarmeze în vederea unui nou atac împotriva Uniunii Sovietice, ca să plătească trusturilor imperialiste dobânzi la împrumuturile folosite în bună măsură pentru solda și înarmarea unor asemenea hoarde".

Dacă la Moreni „sonda nr. 160 arde într-una", aceasta reprezintă nu un accident, ci este o „modestă contribuție a guvernului Maniu (?) la rezolvarea problemelor «supraproducției mondiale de petrol»".

La 2 iulie se închid lucrările sesiunii generale anuale a Academiei R.P.R. (începute la 27 iunie). Președintele Academiei, Traian Săvulescu, prezintă raportul *Știința în slujba poporului și a construirii socialismului*.

În cadrul sesiunii generale se aleg noi membri onorifici, titulari și corespondenți. La Secția de Științe Istorie, Știința Limbii, Literatură și Artă sunt aleși Ion Agârbiceanu, Petre Antonescu (onorifici), Emil Condurachi, David Prodan, Constantin Dăicoviciu, Andrei Oțetea, Lothar Rădăceanu, Alexandru Graur, Geo Bogza, Dumitru

Panaiteescu Perpessicius, Tudor Arghezi, Cezar Petrescu, Duiliu Marcu, Tudor Vianu, Mihail Jora, Camil Ressu, Iosif Iser, Zaharia Stancu, Mihai Beniuc (titulari), Ion Nestor, Alexandru Philippide, Ștefan Pascu, Sabin Drăgoi, Boris Caragea, Cornel Medrea, Constantin Baraschi, Istvan Nagy, Eugen Jebeleanu, Eusebiu Camilar (corespondenți).

Acad. Traian Săvulescu este reales președinte al Academiei

R.P.R., acad. Barbu Lăzăreanu, director al Bibliotecii, și acad. Alexandru Graur director al Editurii.

Uzinele „Mao Tze-dun“ („Autobuzul“) produc primele autobuze românești. Un astfel de autovehicul poate transporta 80 pasageri (28 pe banchete), are șase cauciucuri și un motor („Ziss“) de 90 CP.

Ziarul *Informația Bucureștiului* semnaleză prezența îngrijorătoare a hoților de buzunare în magazine, tramvaie, autobuze, oriunde este aglomerație.

Alte nereguli semnalate de același ziar. Înghețata care se vinde în Cișmigiu este amăruie-sărată, deoarece formele în care se fabrică sunt uzate și „se infiltrază saramura“. La ospătăria din strada Brezoianu nr. 1, porțiile sunt înjumătățite de ospătar, „lingurițe și cuțite nu există“, „răcitorul de la bufet nu funcționează“, iar „perdelele nu mai sunt spălate de multă vreme“.

La magazinele de legume și zarzavaturi, de la podul Cotroceni, vânzătorii condiționează vânzarea cartofilor (frumoși) de cumpărarea „de un leu ceapă“ (stricată). Cinematograful „Timpuri Noi“ nu-și respectă programarea filmelor (documentare, jurnale de actualități, desene animate) anunțate. La 9 iulie, din șase filme au fost prezentate patru. Cumpărătorii de sare și făină din Raionul Gh. Gheorghiu-Dej trebuie să vină cu ambalaje de acasă. ■

Rubrică de
Ioan LĂCUSTĂ

ACASĂ LA HAGI PRODAN

Clio
anunță

Miercuri 18 mai 2005, la invitația Consiliului Județean Prahova și a Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova, am făcut un scurt popas în strada Democrației nr. 2 din Ploiești. Motivul: redeschiderea muzeului „Casă de târgoveț din secolele XVIII-XIX”. Micul edificiu, cunoscut sub numele de Casa Hagı Prodan, după numele proprietarului, unul dintre cei mai cunoscuți negustori ploieșteni, a fost construit prin 1785.

Această „casă din altă lume”, la vremea ei una dintre mândriile Drumului Bucureștilor, importantă arteră a Ploieștilor, a ajuns până la noi prin truda unor pasionați iubitori ai trecutului: neobositul Nicolae I. Simache, părintele atâtor instituții muzeale prahovene, arhitectii Alexandru Zagoritz, Toma T. Socolescu, Mișu Rădulescu și, în zilele noastre, Călin Hoinărescu.

La începutul secolului trecut, fiind amenințată cu ruina, casa a fost cumpărată de

Primăria orașului, restaurată (1914-1915) și la câțiva ani după primul război mondial a adăpostit „Muzeul Prahovei”. În 1953, aici a fost amenajat muzeul „Casă de târgoveț din secolul al XVIII-lea”, iar în ultimile două decenii, până în 2003, imobilul a găzduit Expoziția permanentă „Nichita Stănescu”.

După aproape 220 de ani, prin grija doamnei Gabriela Nicolau – șef de secție la Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova – și a colegilor cu care a colaborat, trecutul a prins viață, permițându-ne un „pelerinaj de suflet” în lumea bunicilor și străbunicilor noștri. Inventarul de obiecte originale reconstituie cu mare acuratețe fiecare spațiu din locuința unui negustor înstărit din Ploieștiul de acum două secole. Am plecat cu dorința de a mă întoarce și a reface pe îndelete acest itinerar într-o lume din care fiecare are ceva de învățat.

Marian ȘTEFAN

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 septembrie 2005, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

Concursul nu are talon.

– De la cine a achiziționat statul englez primele tablouri pentru
Galeria Națională de Artă?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna iunie 2005 este:

1970

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de **Gheorghe Bogdănescu**, din **Deva**, județul **Hunedoara**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2006.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 1-702, **Oficiul Poștal nr. 1, București**.

Soluția integralei ULTIMII ÎMPĂRAȚI:

R – O – M – S – I –
CONSTANTIN – MATA –
ARUE – CAPI – FRANZ –
NO – JITII – MOLTON –
NEA – VERS – MI – R –
ANO – ERA – AM – INSP –
HAKA – AC – CHIORI –
ORI – MM – HS – ALA –
INEDIT – ANSA – DOTA –
REGINA – ROS

Soluția jocului din nr. 7/2005,
p. 82:

PENINSULA SINAI (PE –
N – IN – S – U – LA – S / IN –
A – I)

JUDECATA LA ROMÂNI

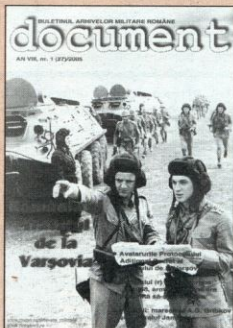
HOTIE		PLÂNGERI SCRISE		APROAPE				TICALOS PĂRÂT	
CETĂTENI ALEȘI SĂ JUDECE		INDISCU- TABILĂ		UCIS ÎN FOND!				COMPLET DE JUDECATĂ ÎN TRECUT (PL.)	
						PROVOC			
						PRIMELE ENIGME			
FAPTE URÂTE						DREAPTA LUI MUȘĂTESCU!			
A SE OPRI						PRICINI, PROCESE			
ȘEF (FAM.)									
				PREZIDA „SCAUNUL” DE JUDECATĂ					
				AURGENTA JUDECATA					
	A ÎNCĂTUȘA					A PUNE MÂNA			
	CEARTĂ APRINSĂ					ULTIMILE LEGI!			
			ÎN EVUL ME- DIU ERETICII ERAU ARȘI PE...				NETEI!		
			PANĂ!				DESPOT, CARE TE CON- DAMNĂ FĂRĂ JUDECATĂ		
VECHI POLIȚAI		SUPRAVE- GHEATE, SĂ NU FUGĂ							PEDEAPSĂ DUPĂ JUDECATĂ
AMENZI ÎN TRECUT		OS (DIM.)							
						MUNCĂ GRATUITĂ, COLECTIVĂ, PT. STĂPÂN, ÎN TRECUT		1856, CÂND VODĂ GHICA DEȘFIN- TEAZĂ CENZURA	
COȘ GOLI!			ARATĂ VECHIMEA		CARACTER EXTREM DE RĂU				
PECETE!					PLINĂ!				
PĂDURE DE TEI				A AMENINȚA SĂ SE ÎNTÂMPLE (FIG.)					
				ÎN RENTĂ!					
								APEL!	
PREZIDA „SCAUNUL” CNEZIAL									
ÎNĂLT JUDECĂTOR							ADNOTATE!		
ÎMPRICINAT									
					A CUNOAȘTE ADEVĂRUL				

Dumitru CIREAȘĂ

DIALOG CU CITITORII

AMINTIRI DE PE FRONT

Am citit precizarea făcută de dumneavoastră în numărul din iunie 2005 privind numărul prizonierilor germani căzuți la Stalin-grad. Nu vreau să laud vitejia armatei germane – **ne scrie domnul LICĂ NEAGU, din Constanța** –, dar consider că are locul ei în istorie. Fratele meu cel mai mare, fruntaș în Regimentul 5 Călărași, județul Ialomița, a luptat alături de trupele germane până la bătălia premergătoare Stalingradului, numai în linia întâi, zile și nopți. El îmi povestea că în vara anului 1942, în plină înaintare în Rusia, s-au oprit dând peste o rezistență rusească mai serioasă. Și-au făcut gropi în pământ și așteptau întăriri, întrucât rușii îi încercaseră prin niște liziere de pădure. Căpitanul lor s-a urcat pe o tanchetă și prin cuvinte de îmbărbătare le-a spus să nu se predea, să nu fugă, căci la ora două vine armata germană să îi scoată din necaz. Încurajați de vorbele ofiterului, soldații mai trăgeau câte un cartuș și urmăreau să vadă din ce parte vor veni salvatorii. La ora două au văzut un avion german cu două motoare și un tanc greu prin colbul de praf ce-l stârnea. În urma tancului venea o coloană germană, soldații încononați în rânduri de câte șase, de parcă mergeau la plimbare. În urma coloanei era un alt tanc. Avionul s-a lăsat în picaj pe liziera din față aruncând bombe și mitraliind coloanele rusești, încât vedeai prin copaci numai resturi umane. Atunci, soldații noștri, prinzând și ei curaj, au sărit afară din gropile individuale și prin strigăte de „Ura” s-au luat după rușii care mai trăiau și fugeau mâncând pământul. Atunci, îmi povestea fratele meu, „noi, soldații români, ne-am zis:ăștia cuceresc pământul”.

APARIȚII

Am primit la redacție mai multe reviste, dintre care semnalăm cititorilor noștri.

DOCUMENT, Buletinul Arhivelor Militare Române, anul VIII, nr. 1 (27)/2005, revistă ce apare trimestrial, cu un sumar bogat ce cuprinde studii și documente despre România și Tratatul de la Varșovia, fonduri arhivistice, note bibliografice și recenzii.

CURIERUL ROMÂNESC, publicație trimestrială, anul 25, nr. 292-294, ianuarie-martie 2005, cu informații despre românii din diasporă, evenimente etc.

CERERI ȘI OFERTE

Domnul PETRE PRICIU, comuna Fântânele, jud. Teleorman, cod 147.371, telefon: 0247.360.009, ne scrie: Sunt colecționar al revistei de la apariție (aprilie 1967) și până în prezent. În timpul celor 38 ani am avut greutăți în procurarea revistei din cauza poștei – localitatea Fântânele până în iunie 2004 a fost sat, iar chiocș de difuzare a presei era

la Zimnicea, departe de mine, unde veneau numere puține și se vindeau repede, iar eu nu apucam. Din această cauză și a faptului că acum trei ani am suferit un accident vascular, am stat timp îndelungat prin diferite spitale și am pierdut multe numere. Cu ajutorul ce l-am primit de la dumneavoastră, redacția revistei, și personal al domnului Constantin Mușat și a unei doamne de la secretariat (căreia i-am uitat numele), am procurat toate numerele care îmi lipseau. Acum am colecția completă a revistei *Magazin istoric* și câteva numere dispartate. Ofer celor care doresc la rândul lor să-și completeze colecția următoarele numere: 9/1968; 1, 3-5/1969; 3/1974; 11/1976; 12/1977; 2, 4-9, 11/1978; 2-4/1979; 7, 8/1980; 1/1982; 6, 12/1983; 3, 12/1986; 8, 9, 11, 12/1988; 1, 2, 3, 9, 10/1989; 9, 11/1990; 7, 8, 12/1991; 1, 12/1992; 9/1997; 4/1998; 11/2000; 7-10/2002; 10, 12/2004.

Domnul NICOLAE GODESCU, comuna Masloc, nr. 113, jud. Timiș, telefon 0256.231.215, oferă numerele: 1/1975; 10/1976; 10/1977; 2, 6/1980; 7/1981; 3/1983; 1, 3-12/1986; 3-6, 9-12/1987; 4, 5, 7-12/1988; 1, 4-12/1989; 2-12/1990; 2-6, 8, 10, 11/1991; 1-3, 7-12/1992; 12/1993; 1, 2, 4, 5, 10, 11/1994; 1997; 1998; 7-10/1999; 1, 4/2000; 1, 2, 4/2001; 1, 2, 3, 5-12/2002; 2003; 2004.

Domnul COSTICĂ SPĂLĂTEL, localitatea Băcălești, județul Teleorman, cod 147.066, oferă numerele: 12/1970; 1/1976; 7/1983; 7, 8/1985; 8/1987; 5, 12/1989; 5/1990; 9/1992; 9/1999.

Doamna CRISTIANA MACAROVICI, Cluj-Napoca, str. Garibaldi, nr. 16, telefon 0264.587.307, oferă colecția 1967-2004.

CONTENTS (Romanian history) Gh. Brăescu The ruling class and ethics • A. Heinen How do we write history nowadays? • I. Hătegan Legends and their historical truths: Pavel Chinezu • I. Zănescu Justice in the old Bucharest • A.-S. Ionescu The celebration days of the National Military Museum • L. Jiga Iliescu Us and the others in two highschools in Târgu Mureș • M. Sala Journey through life with Iorgu Iordan (II) • M. Carp On the battlefield, the 23rd of August 1944 • N.Șt. Noica The engineer Liviu Ciulley • E. Chele The story of a deported woman from Bessarabia (VIII) • D. Matei, E. Tomac Home in Chișinău • Romanian Documents at Hoover Institution (XLVI) • G. Filitti Letters from former days • P.I. Panait Memories about the archaeologist Dinu V. Rosetti (II) • R. de Weck Armand Călinescu, the way I knew him (II) • E. Dumbrăveanu A history of the documentary (III) • I. Lăcustă In Bucharest, 50 years ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Gh. Brăescu La classe dirigeante et le sens moral • A. Heinen Comment nous écrivons l'histoire aujourd'hui? • I. Hătegan La légende et son fondement historique: Pavel Chinezu • I. Zănescu Justice dans le Bucarest d'autrefois • A.-S. Ionescu Les Jours du Musée Militaire National • L. Jiga Iliescu Nous et les autres dans deux lycées de Târgu Mureș • M. Sala Voyager dans la vie à côté de Iorgu Iordan (II) • M. Carp Sur le front de bataille, le 23 Août 1944 • N.Șt. Noica L'ingénieur Liviu Ciulley • E. Chele L'histoire d'une déportée de Bessarabie (VIII) • D. Matei, E. Tomac Chez nous, à Chișinău • Documents roumains à Hoover Institution (XLVI) • G. Filitti Lettres d'antan • P.I. Panait Souvenirs sur l'archéologue Dinu V. Rosetti (II) • R. de Weck Armand Călinescu, la façon dont je l'ai connu (II) • E. Dumbrăveanu Une histoire du film documentaire (III) • I. Lăcustă À Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Г. Брэеску Руководящий класс и моральное чувство • А. Хайнэн Как мы пишем сегодня историю? • И. Хăтеган Легенда и её историческая основа: Павел Кинезу • И. Зăнеску Суд в бывшем Бухаресте • А.-С. Ионеску Дни Военного Национального Музея • Л. Жига Илеску Мы и остальные в двух лицеех в Тыргу Муреше • М. Сала Путешествия по жизни вместе с Иоргу Иорданом (II) • М. Карп 23 Августа 1944 г. на фронте • Н.Шт. Нойка Инженёр Ливиу Чуллей • Е. Келе Повесть ссыльной из Бессарабии (VIII) • Д. Матей, Е. Томак Дома, в Кишинёве • Румынские документы в Институте Гувера (XLVI) • Дж. Филиити Былые письма • П.И. Панайт Воспоминания об археологе Дину В. Росетти (II) • Р. де Век Арманд Кэлинеску, таким каким я его знал (II) • Е. Думбрăвэну История документального фильма (III) • И. Лăкустă В Бухаресте 50 лет назад

INHALT (Rumänische Geschichte) Gh. Brăescu Die führende Klasse und der Sinn für Moral • A. Heinen Wie schreiben wir heute die Geschichte? • I. Hătegan Die Legende und ihre geschichtliche Grundlage: Pavel Chinezu • I. Zănescu Justiz im Bukarest von andermal • A.-S. Ionescu Die Tage des Nationalen Militärmuseums • L. Jiga Iliescu Wir und die anderen in zwei Lyzeen in Târgu Mureș • M. Sala Durch das Leben reisend mit Iorgu Iordan (II) • M. Carp An der Front, am 23. August 1944 • N.Șt. Noica Der Ingenieur Liviu Ciulley • E. Chele Die Geschichte einer Deportierten aus Bessarabien (VIII) • D. Matei, E. Tomac Zu Hause, in Kischinew • Rumänische Dokumente an der Hoover Institution (XLVI) • G. Filitti Briefe aus anderer Zeit • P.I. Panait Erinnerungen an den Archäologen Dinu V. Rosetti (II) • R. de Weck Armand Călinescu, wie ich ihn gekannt habe (II) • E. Dumbrăveanu Eine Geschichte des Dokumentars (III) • I. Lăcustă In Bukarest vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia română) Gh. Brăescu La clase dirigente y el sentido moral • A. Heinen ¿Cómo escribimos hoy la historia? • I. Hătegan La leyenda y su base histórica: Pavel Chinezu • I. Zănescu Justicia en el Bucarest de antaño • A.-S. Ionescu Los días del Museo Militar Nacional • L. Jiga Iliescu Nosotros y los otros en dos liceos de Târgu Mureș • M. Sala Viajando por la vida junto con Iorgu Iordan (II) • M. Carp En el frente el 23 de Agosto de 1944 • N.Șt. Noica El ingeniero Liviu Ciulley • E. Chele La historia de una desterrada de Besarabia (VIII) • D. Matei, E. Tomac En casa, a Chișinău • Documentos rumanos en Hoover Institution (XLVI) • G. Filitti Cartas de antaño • P.I. Panait Recuerdos sobre el arqueólogo Dinu V. Rosetti (II) • R. de Weck Armand Călinescu, tal y como lo he conocido (II) • E. Dumbrăveanu Una historia de la película documental (III) • I. Lăcustă En Bucarest, hace 50 años

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție.

Cuitorii din străinătate se pot abona prin S.C. Rodipet S.A. cu sediul în Piața Presei Libere nr. 1, Corp B, Sector 1, București, România la P.O. Box 33-57, la fax 0040-21-224.05.58 sau e-mail abonamente@rodipet.ro; subscriptions@rodipet.ro sau on line la adresa www.rodipet.ro
Abonamentul pe un an – 80 dolari USA (țări europene);
90 dolari USA (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coreși” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 2,50 RON - Lei 25 000ROL

magazin istoric

